

C

శ్రీ:

శ్రీ దామరల వేంగళభూపాలవిరచిత

బహుకార్యచేరిత్రము

(విస్తృతపీఠికతో)

స్వప్న పబ్లికేషన్స్

పెరిదేపి, వేములపాడు (పోస్ట్), ప్రకాశంజిల్లా.

ఫోన్ : 523 273

5

శ్రీ

శ్రీ దామరల వేంగళభూపాలవిరచిత

బహుళాశ్వచేరిత్రము

(విస్తృతపీఠికతో)

స్వప్న పబ్లికేషన్స్

పెరిదేపి, వేములపాడు (పోస్ట్), ప్రకాశంజిల్లా.

ఫిన్ : 523 273

శ్రీ:

శ్రీ దామరల వేంగళభూపాలవిరచిత

బహుళాశ్వచరిత్రము

© రావి మోహనరావు, M.Sc., M.A., (Sanskrit)
4-103, ఐఎల్‌టిడి కాలనీ ఎక్స్‌టెన్షన్,
కొత్తపేట, చీరాల-523 157.
ఫోన్ నెం. 9440 115411

ప్రథమముద్రణ:

విరోధి ముక్కోటి 28-12-2009

ప్రతులు : 500

పుటలు : 128

వెల : రూ.50-00

ప్రతులకు :- ఉన్నం జ్యోతివాసు

పెరిదేపి,

వేములపాడు (పోస్ట్)

ప్రకాశంజిల్లా-523 273.

D.T.P.:

పి. విక్రమ్

నూతలపాడు.

సెల్: 9492080750

ముద్రణ :

సూర్య ఆఫ్‌సెట్ ప్రెంటర్స్,

స్టేషన్‌రోడ్, చీరాల

సెల్: 9346911249

9030616960

వాచవి

మన తెనుగు సాహిత్యములో నాయికానాయకుల శృంగారవర్ణన లేని ప్రబంధములను వేళ్లమీద లెక్కించవచ్చును. అట్టివానిలో బహుళాశ్వచరిత్ర ఒకటి. దీనికర్త దామరల వేంగళభూపాలుడు. ఇందులో నాయికానాయకుల శృంగారము లేకపోయినా కవి సందర్భాలను సృష్టించుకొని వసంతఋతువు, పుష్పాపచయము, వనవిహారము, విరహవర్ణనలను చొప్పించి ప్రబంధము చేసాడు.

దామరల వారిది ప్రసిద్ధ కుటుంబము. వేంగళభూపాలుడు వేంకటాద్రి, గురవమ్మల పుత్రుడు, అందగాడు, సంగీతసాహిత్యాలలో అందె వేసిన చెయ్యి. ఎందఱో కవులకు ఆశ్రయము కల్పించాడు. శత్రురాజులచేత సేవలు చేయించుకొన్నాడు. ఇనగాల గోత్రజుడు. ఇతని అన్న చెన్నభూపాలుడు. ఇతని కొడుకు అంకభూపాలుడు ఉషాపరిణయము అను కావ్యము వ్రాసాడు. ఇందులో చిత్రకవిత్వమెక్కువ. ఇందులో అంకకవి తన పినతండ్రి వేంగళభూపాలుని గుఱించి ఇలా చెప్పాడు.

ఉ॥ వేంగళమేదినీ విభుఁడు-విద్యల నెప్పుడుఁ బ్రొద్దు పుచ్చుచుం
జెంగటఁ జేరి సత్కవులు-చిత్రగతిం దను సన్నుతింపఁగా
నంగజుఁడో యటంచు వన-జాయత నేత్రలు కాంక్ష సేయఁగాఁ
బొంగుచు నుండు రాజ్యరమఁ-బూని సురేశ్వర భోగవైఖరిన్॥ (ఉషా. 1-53)

దీనివలన వేంగళవిభుడు నిరంతరం విద్యలతోను, కవితాగోష్ఠులతోను ప్రొద్దుపుచ్చేవాడని, విలాసమైన జీవితాన్ని గడిపేవాడని తెలుస్తుంది. అప్పటి కవులు ఆయనను సన్నుతించిన పద్యాలు ఇప్పుడు దొరకడం లేదు. ఈ కృతికి ముందు తాను కృష్ణకథాకావ్యము వ్రాశానని (బహు. 1-15) కవి చెప్పుకొన్నాడు కాని అది నేటికి కూడా దొరకలేదు.

ప్రస్తుత కావ్యము బహుళాశ్వచరిత్రకు మూలము భాగవతములో 25 గద్య పద్యాలలో (దశమ. ఉత్తర. 1176 నుండి 1200 వఱకు) ఉంది. ఆ కథను చూడండి:-

“మిథిలా నగరములో శ్రుతదేవుడనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు విష్ణుభక్తుడు, సచ్చీలుడు. ఆ నగరాన్ని పాలించే బహుళాశ్వడు కూడ ఆ బ్రాహ్మణునిలాగే ధర్మమార్గములో చరిస్తూ ఉండేవాడు.

వాళ్లను చూడవలెనని ఒకనాడు కృష్ణుడు మునులతో మిథిలా నగరానికి బయలుదేరాడు. దారిలో సామంతులిచ్చిన కానుకలు స్వీకరించాడు. నగరం చేరగానే బహుళాశ్వడు, శ్రుతదేవుడు కానుకలతో ఎదురువెళ్లి పాదాభివందనము చేశారు. తమ ఇళ్లకువచ్చి పూజలను స్వీకరింపమని కోరారు. కృష్ణుడు అంగీకరించి ఏకకాలములో రెండురూపాలతో ఇద్దరి ఇళ్లకు వెళ్లాడు. బహుళాశ్వడు స్వామివారి పాదాలు కడిగి, ఆ నీళ్లను తను, తన భార్య, బంధువులు నెత్తిన చల్లుకొని, విందుభోజనం పెట్టాడు. స్వామివారి పాదాలు ఒత్తుతూ 'నీ పాదధూళి నా ఇల్లు సోకగానే ధన్యుడనైనాను. ఇంకొన్ని రోజులు ఇక్కడే ఉండ'మని అభ్యర్థించాడు. స్వామి కరుణించాడు.

అక్కడ శ్రుతదేవుడు కూడ స్వామివారి పాదాలను కడిగి ఆ నీటిని నెత్తిన చల్లుకొని, మందిరమంతా చల్లించాడు. పూలతో పూజ చేసాడు. స్వామి తనఇంటిలో ఉన్నాడని, తన జన్మ ధన్యమైనదని ఆనందించాడు. భార్యాబిడ్డలు స్వామిని సేవిస్తుంటే, తాను స్వామివారి పాదాలు ఒత్తుతూ నీ పాదదాసుడిని అజ్ఞాపించమని కోరాడు. అప్పుడు స్వామి "జీవకోటిలో బ్రాహ్మణులు ఉత్తములు. వాళ్లు నాకు ఇష్టమైనవారు. వారిని పూజించమన్నాడు. శ్రుతదేవుడు స్వామివెంట వచ్చిన మునులను పూజించాడు. తుదకు స్వామివారిని వీడ్కొలిపి తన నగరం చేరాడు"- ఇది భాగవతకథ.

విష్ణుకీర్తనను, బ్రాహ్మణపూజను ప్రబోధించే ఈ కథలో కవి విష్ణుకీర్తనను స్వీకరించి, సందర్భము దొరికినప్పుడల్లా కావ్యవర్ణనలను చేసికొంటూ కావ్యాన్ని 683 పద్యగద్యాలకు పెంచాడు. ప్రబంధములోని కథ సంగ్రహంగా ఇలా ఉంది.

ప్రథమాశ్వాసము :-విదేహదేశంలో మిథిలానగరం ఉంది. ఆ ఊరిని బహుళాశ్వడు పరిపాలిస్తున్నాడు. అతని పురోహితుడు శ్రుతదేవుడు. ఒకనాడూ రాజును చూడటానికి వ్యాసవశిష్టాది ఋషులు వచ్చారు, చూశారు. వెంటనే ద్వారకకు వెళ్లారు. ఆ నగరాన్ని వర్ణించారు. కృష్ణుని దర్శించారు, ప్రస్తుతించారు. ఆయన వారి యోగక్షేమాలు అడిగాడు. తాము బహుళాశ్వని నగరంనుండి వస్తున్నామని చెప్పారు. ఆయన మాకూ తెలుసు, అతనిని చూడడానికి రేపే బయలుదేరుదామన్నాడు కృష్ణుడు. (125 పద్యగద్యాలు)

ద్వితీయాశ్వాసము :-కృష్ణుడు భార్యలతో, మునులతో, పరివారముతో మిథిలకు బయలుదేరాడు. హూణ, కాశ, కురాశ దేశాలు దాటి కోసలదేశానికి వచ్చాడు. అక్కడ విడిది చేసారు. ఇంతలో ఆమని వచ్చింది. ప్రయాణములోనే కృష్ణుని అంతఃపుర కాంతలు వనవిహారం చేశారు. జలక్రీడలాడారు. వనభోజనాలు చేశారు. సంగీతసాహిత్యాలతో ప్రొద్దుపుచ్చారు. (77 పద్యగద్యాలు)

తృతీయాశ్వాసము :-స్త్రీలను అంతఃపురములో ఉంచి, బలగాన్నంతా పురప్రాంతాలలో దించి శ్రీకృష్ణుడు గరుత్మంతునిపై మిథిలకు వెళ్లాడు. అక్కడ స్వామివారికి ఒక చిక్కు వచ్చింది. బహుళాశ్వని ఇంటికి ముందు వెళితే శ్రుతదేవుడు వేరుగా అనుకుంటాడు. శ్రుతదేవునింటికి ముందువెళితే బహుళాశ్వడు నొచ్చుకుంటాడు. అందుకని స్వామి ఏకకాలములో రెండురూపాలతో వారి ఇళ్లకు వెళ్లాడు. స్వామిరాగానే బహుళాశ్వడు పొంగిపోయాడు. కన్నీళ్లతో పాదాలు కడిగాడు. సేవలు చేసాడు. స్వామి మెచ్చుకొన్నాడు. విడిది గదిలో స్వామి ఆడువారితో సరసాలు మొదలుపెట్టాడు. చూసినా బహుళాశ్వడు చెక్కుచెదరకుండా స్వామినే సేవించుకొన్నాడు. స్వామి అతని నిష్ఠకు పరవశించాడు.

ఇంతలో చీకటి పడింది. జారులు చెలరేగారు. వెన్నెల వచ్చింది. అక్కడ గోపికలు తమను విడిచిపెట్టిపోయిన కృష్ణుని విరహంలో పడ్డారు. చంద్రదూషణ వగైరాలతో రాత్రి గడిచింది-తెల్లవారింది. (105 పద్యగద్యాలు)

చతుర్థాశ్వాసము :-కృష్ణుని భోజనాలకు ఏర్పాటు జరిగాయి. 52 పద్యాలలో విందుభోజనం చేశారు. మిథిలలో తాను పూర్వజన్మలో సీతను పెండ్లి చేసికోవడం గుర్తుచేసికొని, ఆ కళ్యాణకథను చెప్పమని కృష్ణుడు విశ్వామిత్రుని కోరాడు. 58పద్యగద్యాలలో సీతారాముల పెండ్లి జరిగింది. (138 పద్యగద్యాలు).

పంచమాశ్వాసము :-మిథిలానగరంలో బహుళాశ్వడు, శ్రుతదేవుల కన్నా స్వామి మెప్పు పొందిన కలానిధి అని కోమటి ఒకడు ఉన్నాడు. అతని తండ్రి రత్నాకరుడు. రత్నాకరుడు కొడుక్కి గుడిసేవ చూడకూడదని చెప్పాడు. కాని కొడుకు ఒకరోజు దానిని చూడనే చూశాడు. ఆ గుడిలో స్వామిని సేవించే వేశ్యలు చాలామంది ఉన్నారు. వారిలో మణిమంజరి అందమైనది. దాన్నిచూసి కలానిధి మనసు పారేసుకున్నాడు. ఆమె పొందు కోరుకున్నాడు. ఆ వేశ్య గురువును పిల్చి, డబ్బిచ్చి ఆమెను కూర్చుమన్నాడు. పొత్తు కుదిరింది. అస్తి కరిగింది. తండ్రిబుద్ధులు చెప్పాడు. అవి తలకెక్కలేదు. ఒకరోజు డబ్బు లేకుండా వచ్చిన కలానిధిని వేశ్యమాత గెంటివేసింది. తల్లి, తండ్రి ఇంటికి రానివ్వలేదు. డబ్బు పుట్టలేదు. అత్తవారింటికి వెళ్లి కమ్మలు, కడియాలు తెచ్చి సానికిచ్చాడు. అవి అయిపోగానే మళ్లీ వెళ్లగొట్టింది. దేవళం దగ్గర చేరాడు. డబ్బుంతా సానికే పెట్టానని బాధపడ్డాడు. నిద్రపోయాడు. కలలో స్వామి అనుగ్రహించి సిరులు అనుగ్రహించాడు. తల్లిదండ్రులు అతనిని తిరిగి ఆదరించారు. (238 గద్యపద్యాలు)

మూడు ముక్కల్లో వ్రాయదగిన ఈ కథను కవి ఆఱువందల పైచిలుకు (683) పద్యాలలో వ్రాశాడు. కథకాని ఈ కథను కవి ఎంతో నైపుణ్యంతో కథనం చేసి రసవంతం చేశాడు.

ప్రథమాశ్వాసము అంతా కవి స్వకపోల కల్పితమే. ఋషులతో కృష్ణుడు బహుళాశ్వని దగ్గరకు వెళదాము అని మాత్రమే మూలము. దానిని కవి సీరియల్లాగా సాగదీశాడు. నాటి సాంఘికవిషయాలను చాలా చెప్పాడు. తన కాలమునాటి సమాజాన్ని బాగా చిత్రించాడు. ఆ రోజులలో మాన్యులకైనా, సామాన్యులకైనా సభాప్రవేశంకాని, రాజదర్శనంకాని అంత సులువుగా దొరికేది కాదు. అందువలననే కృష్ణుని సందర్శనానికి వచ్చిన ఋషులకు కూడ కవి సులువుగా దర్శనం చేయించలేదు. నాటి పద్ధతుల ననుసరించి వారిని చావిడిలో ఉంచి సచివుడు వచ్చి పిలిచిన తర్వాతే దర్శనం కల్పించాడు. ప్రభుదర్శనానికి వెళ్లే ఋషులు ఇలా జాగ్రత్త పడ్డారు.

సీ. ప్రభుగోష్ఠి వేగిరపడకు విశ్వామిత్ర!

వాల్మీకివాణిలో వత్తుగాని!

భరత ప్రపంచంబు హరి యెక్కడడుగునో

జడియక యుత్తరం బిడుము పులహ!

యొక్కచోఁ దర్శోక్తిఁ ద్రొక్కుడు వడుదీపు

తెచ్చుకో నెమరున కిచ్చ వత్స!

యొక్కొకరె ప్రసంగ మొసఁగెడుచోఁ గొంద

అడ్డ గజ్జలు వల దత్రి మౌని!

గీ. శాస్త్ర సాహిత్యములు మాకె చాల జితమ

టంచుఁగలగూరగంప సేయకుము బాద

రాయణ! కవిత్వ సందర్భ రసము నిలుపు

మనుచు దౌవారికా ద్వార మపుడు దాఁటి.

(బహు. 1-110)

తన కాలంనాటికే ప్రసిద్ధమైన వ్యాసుడు భారతాన్ని కలగూరగంప చేశాడన్న భావనను కవి ఇక్కడ చూపించాడు. భరతప్రపంచము (నాట్యశాస్త్రము), తర్శోక్తి, శాస్త్రసాహిత్యాలు, కవిత్వ సందర్భరసాలు ఇవన్నీ దామరల కవి వ్యాసంగాలు. వీటిని ఆ ఋషులకు అపాదించి ఇక్కడ కూడ కవి తన ముచ్చట తీర్చుకున్నాడు. ఒకవిధంగా చూస్తే విద్యలతో, కవి గోష్ఠులతో ప్రొద్దుపుచ్చే దామరల కవి దగ్గరకు వచ్చే ఆశ్రిత కవి పండితుల హడావుడి కూడ ఇదేనేమో నన్నిస్తుంది.

ద్వితీయాశ్వాసమంతా కూడ కవి స్వకపోల కల్పితమే. మిథిలకు ప్రయాణమైనాక దారిలో కృష్ణబృందానికి కోసలలో విడిది. వృద్ధగౌడ్మాళికుడు ఫలపుష్పాలను తెచ్చి కృష్ణునికిచ్చి వనవిహారానికి రమ్మనడంతో ప్రారంభమై సంగీతసాహిత్యాలతో ముగుస్తుంది.

అంతఃపురకాంతలు, చెలులు వనవిహారములో ఏ విధంగా లీనమయ్యారో చూడండి.

చ. చిలుకలలోనఁ జిల్కలయి చెల్వఁపుఁబొన్నలలోనఁ బొన్నలై
యలరులలోనఁ దామలరులై నునుదీవలలోనఁ దీవలై
తలిరులలోనఁ గెందలిరుతండములై మృదువాణు లగ్ర్యనా
భులు దరహాస లుజ్జ్వలవపుల్ మధురాధర లాటలాడుచున్॥ (బహు.2-38)

ఈ పద్యాన్ని చూడగానే దేవులపల్లి కృష్ణశాస్త్రిగారి “ఆకులో ఆకునై, పూవులో పూవునై”- అన్న భావగీతం చప్పున స్ఫురిస్తుంది. దామరలకవి దేవులపల్లికి ఒరవడి పెట్టాడా అనిపిస్తుంది. అయితే ఆ పూర్వకవి తాత్పర్యము వేరు-ఈ అభ్యుదయకవి ఆర్తి వేరు. ఇద్దరూ భిన్నకోణాలలో తమ పద్యాలను రసవంతము చేశారు.

తృతీయాశ్వాసములో కృష్ణుడు గరుత్మంతునిపై మిథిలకు బయలుదేరాడు. ఆకాశవీధిలో గరుత్మంతుని విన్యాసాలు చూడండి-

సీ. చుట్టువేడెము బట్టుచూపుచోఁ గడగట్టి
ఘటకారచక్రసంగతి భ్రమింప
నడ్డవేడెంబింత యిడ్డవేలుపుఁజెట్టు
పన్నగ గమన సంపదలఁ గదల
నట్టు నిట్టు దువాళి హవణింప నాసులోఁ
గ్రోవి నా వలిమెట్టు గునిసియాడ
జోడనల్ జూఁటించుచోఁ గవ్వపుంగొండ
వెనువెంటఁ బుట్టి చెండనుపు మొనప

గీ. నిడివి నడతెంచు చోటను జడద పటలి
గాలిపటముల రహిఁదెల్పు గగనవీధిఁ
బులుఁగు బొల్లఁడు గాడ్చు చాడ్చున జగంబుఁ
జొరఁజాలు గరున్మరు జ్జవము నెఱపె.

3-6

చుట్టువేడెము, అడ్డవేడెము, దువాళి, జోడన - ఇవన్నీ గుఱ్ఱపు నడకలలోని భేదాలు. ఈ పదాలకు సీసపాద ద్వితీయార్థములో అర్థాలున్నాయి. చుట్టువేడెము అంటే-కుండలు తయారుచేసే చక్రభ్రమణమువంటి గుఱ్ఱపు నడక. అడ్డవేడెము అంటే-పామునడక వంటి గుఱ్ఱపు నడక. దువాళి అంటే-ఒకే వేగముతో పరుగెత్తడం. జోడన అంటే-నేల తగలకుండా నాలుగుకాళ్లు గాలిలో లేపి పరుగెత్తు అశ్వధార. ఈ ఫీట్లన్నీ పులుగుదొర గాలిలో చేసాడు. వాటిని మనసులో ఊహించుకుంటే మనోహరంగా కన్పిస్తాయి. ఈ అశ్వగతులన్నీ ప్రభావతీప్రద్యుమ్నములో కూడ కన్పిస్తాయి. ప్రభావతిప్రద్యుమ్నకావ్యములో ఇంద్రుడు ఆకాశవీధిలో మాతలిరథం తోలుతూ ఉంటే ద్వారకానగరానికి వస్తూ నగరవర్జన

చేస్తాడు. వేంగళభూపాలుడు ఆ మూసలో పడి కృష్ణునిచే మిథిలానగర వర్జన చేయించలేదు కాని, అక్కడ రాముడు శివధనుస్సు విఠించినచోటు, సీతను పెండ్లిచేసుకొన్న ఇల్లు చూపించి పాఠకులను పులకరింపజేస్తాడు.

ఇంకా ఈ ఆశ్వాసములో సూర్యాస్తమయము, చంద్రోదయము, నక్షత్రాలు, విరహవర్జనలు, ఉషోదయాది వర్జనలు విపులంగా చేయబడ్డాయి. ఇందులో శబ్దార్థాలంకారాలు ఒకదానితో ఒకటి పోటీ పడ్డాయి.

చండకర(సూర్యుని) సైన్యము, అక్కడక్కడ వండుకొన్న తెల్లరాళ్లు లాగ నక్షత్రాలు (3-51)న్నాయట. ఇది ఆ కాలంలో యుద్ధానికి దూరప్రాంతం వెళ్లే సైనికులు దారిలో రాళ్లుపెట్టుకొని అన్నం వండుకొని తినే సందర్భాన్ని స్ఫురింపజేస్తుంది.

91వ పద్యములో శీతాంశు సారంగ శృంగరంద్రీకృతాచ్యుత జాండ ఘటలిస్త సుధయనంగ (చంద్రునిలోని జింక కొమ్ముతో బ్రహ్మాండమనే కుండకు రంద్రము చేయగా కారిన అమృతములాగ) వేగుచుక్కను కవి తెల్లగా వర్ణించాడు. వేగుచుక్క శుక్రగ్రహము. నవగ్రహస్తోత్రములో 'హిమకుంద మృణాళాభం'-అని శుక్రగ్రహము వర్ణింపబడింది. అందుకు అనుగుణంగా కవులు కూడ-'అరుణాగ్ర నిబిడ వాద్యములలో cగనుపట్టు సమయశాఖికు చేతి శంఖమనంగ' (మనుచరిత్ర 3-54) అనీ, -'వెన్నెల ముసుంగు దొలంగ మేల్కొన్న తూర్పు కలువకంటి వజ్రంపు ముంగర యనంగ' (చంద్రాంగదచరిత్ర 5-114) అనీ, - 'వెండి గుండన నుదయించె వేంగు'జుక్క' (తపతీసంవరణము3-104) అనీ వేగుచుక్కను తెల్లగా వర్ణించారు. కాని పింగళి సూరన-'విస్ఫురితమగు రత్నమోయన'- (ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము 5-51) అనీ, ముక్కుతిమ్మన-'కాలఫణ భృత్ భోగోల్లసద్రత్నమై' పారిజాతాపహరణము (2-54) అని వేగుచుక్కను రత్నమని ఎఱ్ఱగా వర్ణించారు. ఈ భేదానికి కారణాలు దురూహ్యము.

చతుర్థాశ్వాసములో కవి భాగవతములోని -'భక్తిగావించి పరిమృష్ట బహువిధాన్న/ పాయసాపూప పరిపక్వ ఫలములోలి/ నారగింపంగ జేసె'-(దశమ. ఉత్తర.1179)- పద్యాన్ని ఆధారముగా చేసికొని, 52 పద్యాలలో విందుభోజనం వర్ణించాడు. నైషధములో శ్రీనాథుడు బువ్వపుబంతి (6-120 నుండి 140వరకు) పెట్టించాక అనంతరకవులు కూడ కొద్దో గొప్పో తమశక్తికొలది బంతికూడు పెట్టారు. వారిలో పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుడు, దామర్లకవులు, కాకమాని మూర్తికవి ప్రసిద్ధులు. శ్రీనాథుడు, పినవీరభద్రుడు నంజుళ్లు (మాంసము) కూడ పెట్టారు కాని దామర్ల కవులు స్వచ్ఛమైన శాకాహారమే వర్ణించారు. నీచు అసలు తగలనీయలేదు. శ్రీనాథుడు నైషధములో ప్రత్యేకముగా వండించిన నూటిడి (నైషధం 8అ) దామర్లకవులలో కనపడకపోవడం విచిత్రం.

పంచమాశ్వాసములో కలానిధికథను ప్రధానకథాసూత్రానికి కవి జారుముడి వేశాడు. అయితే అందులో సహజత్వము, సజీవభాష ముందు ఆశ్వాసాలలో కనిపించవు. అందులో కోమట్ల పిసినారితనము, ఎదుటి అంగళ్లలో కొనబోయేవారిని కంటిసైగతో పిల్చి ఎక్కువ ధరకు అమ్మడం, ఎక్కువ వడ్డీలు గుంజడం, సరుకులను కల్తీచేయడం, క్రొత్తనాణాన్ని పాతనాణెమని, పాతనాణాన్ని క్రొత్తనాణెమని ఇచ్చి తఱుగు తీసికోవడం వంటి ఆనాటి కోమటి బజారు సంగతులను కవి బాగా చిత్రించాడు.

కలానిధి మోజుపడిన మణిమంజరిని 28 పద్యాలలో (5-31 నుండి 58వరకు) కవి వర్ణించాడు. ఆ కాలపు మోజులో పడి శబ్దాలంకారాలు వాడినా, వాటికి సమాంతరంగా అర్థాలంకారాలను కూడ పోషిస్తూ ఆమె అందాలను ప్రదర్శించాడు.

గీ. ఒడలి జిగిబిగి కడలి, నెన్నడుమఁగట్టు
రామసేతువె యీ రామ రోమరాజి,
కట్టఁదీతిన దరివైచు గట్లు గుబ్బ
లవలఁ దిరిగెడు సుడి నాభి యనఁగరాదె. (5-40)

ఎడారిలో ఒయాసిస్సువంటిదీ పద్యము. రొటీను కవి సమయాలతో విసిగిపోయిన పాఠకులకు ఈ ఉపమానాన్ని చూస్తే ప్రాణము లేచివస్తుంది. స్త్రీల నూగారును నాచు, పొగ, తుమ్మెదలబారు, లత, చీమలబారులతో పోల్చడం కవి సమయం. కాని ఈ కవి రామసేతువుతో పోల్చి చక్కని చిత్రం గీశాడు. ఆమె ఒంటి జిగిబిగి సముద్రమట. నడుము గట్టట. ఆమె నూగారు రామసేతువట. కట్ట తెగిపోతే వేసే గట్టు రొమ్ములట. అవతల తిరిగే నీటిసుడి ఆమె నాభి అట. ఎంత మనోహరమైన కల్పనాచాతుర్యము. నేను చూసిన ప్రబంధాలలో ఇంత నవ్యతగల పద్యమింకొకటి కనబడలేదు.

మణిమంజరి నాట్యము చేయడానికి వేదికనెక్కినప్పుడు మన్మథుడు ఒరనుండి దూసిన మణికుంతము (మణిఖడ్గము) లాగ ఉందట. కుబుస మూడ్చిన నాగకన్యలాగ ఆమె నగల కాంతి యవనికమీద (5-66) తళుక్కుమందట. కుంతము అంటే బల్లెము, ఈటె అని నిఘంటువులు. కాని ఇక్కడ కవి కత్తి అనే అర్థంలోనే వాడాడు.

మణిమంజరి నాట్యమును వర్ణించుటలో (5-69 నుండి 77వరకు) కవి తన నాట్యశాస్త్రపరిజ్ఞానాన్ని బాగా చూపించాడు. ఆమె పాటకు మోడు చిగురించిందట. ఉయ్యెల కోపు, నిల్కడ, పుటాలము వంటి నాట్యాభినయ విశేషాలు అతని నాట్యజ్ఞానానికి నికషోపలాలు.

ఈ కలానిధి కథలో కవి ప్రయోగించిన జీవద్భాష కమ్మగా ఉంది.

క. నీవా! నీవని యెఱిఁగిన
నావంటిది తలుపువైచునా! యల్లా

కోవెల బాపడటంచున్

భావించితి దేవరాన - (5-196)

ఇటువంటి పద్యాలే ఆధునిక పద్యానికి బాటవేసిన చెళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారికి ఒరవడి పెట్టినవా అన్నిస్తుంది.

బహుళాశ్వచరిత్రనుండి కూచిమంచి తిమ్మకవి తన లక్షణసారసంగ్రహములో సుమారు డజను పద్యాలను ప్రయోగాలుగా స్వీకరించి, కృతికర్త కాకమాని మూర్తికవి అని చెప్పాడట. ఆ విషయం ముద్రిత లక్షణసారసంగ్రహములో లేదు. పోనీ మూర్తికవి ఇంకొక బహుళాశ్వవిజయం చెప్పాడా అనుకుంటే ఉదాహరింపబడిన పద్యాలన్నీ దామరల కవిగ్రంథములోనివే. అందువలన ఈ కావ్యాన్ని మూర్తికవి వ్రాసి దామరలకవి పేరుపెట్టాడేమోనని స్థూలదృష్టికి అన్నిస్తుంది. మూర్తికవి గ్రంథాలను ఈ కావ్యముతో తైపారు వేస్తే కొన్ని అనుకరణలు కన్పిస్తున్నాయి. మూర్తికవి పాంచాలీపరిణయము కన్నా బహుళాశ్వచరిత్ర పరిణతిస్థాయిలో పక్వంగా ఉంది. ఇందులోని ప్రసన్న సుకుమార శైలి, పదలాలిత్యము, సౌకుమార్యము పాంచాలీపరియణకావ్యములో కన్పించవు. మూర్తికవి ఇంకొకకృతి రాజవాహనవిజయము బహుళాశ్వం కన్నా ప్రౌఢమైనది. చేమకూరకవీలాగ ప్రతిపద్యములో, పదములో చమత్కారం సాధించాలన్న తపనతో వ్రాయబడిన ప్రబంధమిది. అందులో శబ్దాలంకారాల చపలము బాగా కన్పిస్తుంది. అందువలన శబ్దసౌందర్యము పెరిగి, శయ్యాసౌభాగ్యము, మార్దవము, ప్రసన్నత, నిగ్గుజగ్గు కొరవడ్డాయి. బహుళాశ్వకవి ఉపాలంభములలో యమకాలు, శ్లేషలు చెప్పినా అతని వర్ణనలన్నీ అర్థగాంభీర్యాన్ని కలిగి మార్దవముతో ఒప్పురుతాయి.

బహుళాశ్వచరిత్రలోని వనవిహారానికి, రాజవాహనవిజయంలోని వనవిహారానికి కొన్ని సారూప్యాలున్నాయి. ఇవి సమాన ఘట్టాలు కనుక ఇందులో కొన్ని సహజంగానే ఒకే విధంగా ఉంటాయి.

సీ. చూడక యీలేదు సూనంబు తిలకంబు

ననమాటరాక కొమ్మనదుగోంగు (బహు.2-36)

సీ. వచనోన్నతికిఁ బ్రసవము గోంగు గనిపించెఁ

గంకేలి నవపదగతి కొసంగె (రాజ 3-110)

ఉ. క్రోవిగవుంగిటం బొదివి గోంగును సూరిచి మాటలాడియున్ (బహు.2-35)

మ. జలజాక్షీ సురపొన్నయున్ వకుళమున్ సంపంగియుం గ్రోవి వా
విలి గోంగుం దిలకంబు... రాజ 3-109.

ఇవి కవిసమయాలు కనుక వీటిని అనుకరణలుగా భావించకూడదు. వీటికి మూలము ఈ క్రింది శ్లోకము.

శ్లో॥ స్త్రీణాం స్పర్శాత్ప్రియంగుర్వికసతి, వకుళః సీధు గండూషసేకాత్
పాదాఘాతాదశోకస్తలకకురవకౌ వీక్షణా లింగనాభ్యామ్
మన్దారో నర్మవాక్యా తృటుమృదుహాసనాచ్ఛమ్మకో, వక్త్రవాతా
చ్ఛూతో గీతాన్నమేరుర్వికసతి చ పురో నర్తనాత్పర్ణికారః॥

స్త్రీలు నోటితో ఊదుటవలన మావి పూస్తుందని శ్లోకము చెబుతుంది. కాని బహుళాశ్వనిలోను, మూర్తికవి కావ్యాలలోను తాకుటవలన మావిపూస్తుందని చెప్పారు. అందువలన ఈ కావ్యాన్ని మూర్తికవి వ్రాసాడని చెప్పలేము. అయ్యలరాజు రామభద్రుడు (రామాభ్యుదయము 1-190) రామరాజభూషణుడు (వసుచరిత్ర 3-146) మొదలైన కవులు స్త్రీలు తాకుటవలననే మామిడి పూస్తుందని వర్ణించారు. తెలుగుకవుల వైరుధ్యానికి కూడ కారణాలు తెలియవు. సంస్కృతపాఠానికి పాఠాంతరాలున్నాయోమో వెతకాలి.

క. నాళీకాళీ ధూళిమ (బహు. 2-37)

క. నాళీక మధూళీ (రాజ 3-117)

లయవిభాతి. మిసమిసని చన్నగవ పసలు (బహు. 2-55)

లయవిభాతి. మిసమిసని చన్నగవ పసలు (రాజ 3-117)

వీటిలో ఎత్తుగడలు మాత్రమే సమానము. భావాలు, సందర్భాలు కూడ వేరుగానే ఉన్నాయి. ఈ పుష్పాపచయములో కూడ అనుకోకుండా ఒకటిగా ఉన్న సందర్భాలు కూడ తక్కువే.

రాజవాహనవిజయములో కవి శబ్దాలపై చూపించిన శ్రద్ధ సన్నివేశముపై చూపకపోవడమువలన వనవిహార జలక్రీడల వర్ణనలలో సందర్భశుద్ధి తగ్గింది. బహుళాశ్వకవి వర్ణనప్రియుడు కనుక సన్నివేశాలు హృదయఫలకముమీద సాక్షాత్కరించునట్లు ఒక క్రమోన్మీలనముతో వర్ణించి రసభరితము చేసాడు.

బహుళాశ్వచరిత్రలోని విందుభోజనానికి, మూర్తికవి పాంచాలీపరిణయములోని విందుభోజనానికి దగ్గర సారూప్యాలున్నాయి. దామరలకవి 52పద్యాలలో (4-4 నుండి 56వఱకు) విందు చేస్తే, మూర్తికవి 27పద్యాలలో (పాంచాలి4-34నుండి 60వఱకు) పెట్టాడు. అంటే దామరలకవి మూర్తికవికి ఇంచుమించు రెండురెట్లు (వనవిహారంలో లాగానే) విందుభోజనము వడ్డించి పాఠకుల కడుపు నింపాడు.

దొప్పలు, దొప్పలకు తగిన అరటాకులు, ఆకులకు తగిన చెంబులు వేయించిన మూర్తికవి వెడల్పుగా నిగనిగలాడుతున్న ఆ ఆకులను చూస్తేనే భోక్తలకు కడుపు నిండదా

అని (పాంచాలి 4-39, 40) మొదట్లోనే నోరూరించాడు. దామరలకవి మరీ ఇంత ఇదిగా వేయించలేదు గాని, వేయించిన ఆకులుగాని, జాళువా దొప్పలుగాని, గిండ్లుగాని బాగానే ఉన్నాయి.

శా. అప్పుబోడుల కొక్క రొక్కరికి స్వర్ణాప్సారముల్ జాళువా
దొప్పల్ గొన్నియుఁ గొన్ని గిన్నియులు గిండ్లుం గూర్చి నల్వంకలన్
గొప్పల్ విప్పులు లేతలౌ నరఁటి యాకుల్ వైచి వైచిత్రి రాఁ
జొప్పుల్ గా నడలేర్పరింప హరి కూర్చుండెన్ వధూయుక్తుఁడై. (బహు. 4-7)

మూర్తికవి వైదికులకు ముక్కలిపీట్లమీద, మూర్ధులకు తగినచోట్ల భోజనాలు (పాంచాలి 4-41) పెట్టించాడు. దామరలకవి భోక్తలందఱు గోవిందుని భక్తులు కనుక ఆ అవసరము రాలేదు.

మూర్తికవి తమ్మిపూల తెలుపు అనిపించే అన్నాన్ని (పాంచాలి 4-43) వడ్డిస్తే, దామరలకవి మల్లెపూల తెలుపు, తమ్మిపూల తెలుపును పరిహసించే కలమాన్నాన్ని (బహు. 4-18) వడ్డించాడు.

మూర్తికవి, దామరలకవి కందను ఒకేరకంగా వండారు. కాకపోతే దామరలకవిలో ఒక దినుసు తగ్గి, మూర్తికవి కందవేపుడే రుచిగా ఉందనిపిస్తుంది.

క. ఉడికిన పిమ్మట మిరియము
పొడిబెల్లము చల్లి యుద్దుపొడి రాలిచి నే
తిడి నెఱ్ఱుగ వేచిన వేఁ
పుడుఁగంద మిళిందవేణి పొందుగ నిడియెన్ (పాంచాలి. 4-47)

క. అందందఁ దిరుగబోత ఋ
గం దింపఁగ గుడము నిగుడ ఁగమ్మని నేతం
బొందుగ వేచిన వేఁపుడుఁ
గంద ముకుందాదులకు నొకతె వడ్డించెన్. (బహు. 4-13)

మూర్తికవెలా దామరలకవి ఉద్దిపొడి (మినపపొడి) చల్లించకపోయినా పద్యము రుచిగానే ఉంది.

గుమ్మడి దబ్బులను కూడ ఇద్దరూ ఒకేరకంగా వండించి వడ్డించారు.

క. ఇడఁదగిన పులుసు మిరియము
గుడుముం గల వేడి వేడి గుమ్మడి తునకల్
బెడిదంపు రసము గూడఁగఁ
బడఁతుక వడ్డించె నొకతె బడలిక దీఱన్. (పాంచాలి 4-48)

గీ. అష్ట మారీచ లవణ గుదాదికములు
దండిగా వండి గొప్ప పసిండి గరిటె
వేండి వేండిది వడ్డించె వేండి వేండి
నాటి కూష్మాండ ఖండ కాండంబు లొకటె. (బహు. 4-26)

మూర్తికవి చెప్పని గెఱుసు వంటి మరికొన్ని పదార్థాలు అదనంగా వడ్డించి దామరలకవి చేతులు కడిగించాడు.

ఈ విధంగా ఒకటిరెండు అనుకరణలు ఈ కావ్యాలలో కన్పిస్తున్నాయి. ఈ కొండను త్రవ్వితే ఇంకా ఇటువంటివి రెండోమూడో అనుకరణలు దొరకకపోవు. అంతమాత్రము చేత మూర్తికవే ఈ కావ్యాన్ని రచించాడని నిరూపించలేము. మూర్తికవి దామరల ప్రభువులకు ఆశ్రితుడు కనుక, అతని ప్రభావము ఆ కవులపై ఉండి ఉంటుందని మాత్రము ఊహించవచ్చును.

దామరలకవి తన కృతిలో అక్కడక్కడా నాటి సమాజాన్ని ప్రతిబింబించినా, మూర్తికవెలా కూనలమ్మకోకలు (పాంచాలి 1-75), కోవెల కుంటకొమ్ములు (పాంచాలి 5-68) వంటి జానపదసంస్కృతిని చూపించలేకపోయాడు. దామరలకవి రాచబిడ్డ కనుక జానపదుల జీవనశైలితో పరిచయం తక్కువ అనుకోవాల్సి ఉంది.

దామరలకవి సంస్కృతాంధ్రాలలో అసమాన పాండిత్యము కలవాడు. శబ్దార్థగుణాలు సమపాళ్లలో ఒప్పారిన ఇతని రచనలోని అచ్చతెనుగు సొగసులు చూడండి.

నేలచెల్వ కూతురు (సీత) 1-8. రెక్కల తేజి (గరుత్మంతుడు) 1-14, పంటవలంతి అల్లుదొర (రాముడు) 1-82, చిగురు విల్లు గురుడు (కృష్ణుడు) 2-6, పిట్టదొర (గరుత్మంతుడు) 3-3, పులుగు బొల్లడు (గరుత్మంతుడు) 3-6, గుండు పులుగు (చక్రవాకము) 3-59, చిందువెలది (నర్తకి) 3-59, తొగరాచ ఎండలు (వెన్నెల) 3-61, అలరుంగత్తి దొరయ్య (శ్రీకృష్ణుడు) 4-6, ద(త?)ల కందు కాన్పు(?) 4-6, రోకలికైదువదొర (బలరాముడు) 4-14, వెన్నముచ్చిలు వేలుపు (కృష్ణుడు) 4-131, చుట్టుగత్తి (చక్రము) 4-131, కమ్మవిలుబోయ (మన్మథుడు) 5-28, కొఱనెలతాల్పు (శివుడు) 3-8 మొదలైనవి.

ఈ కవి అచ్చతెలుగు పద్యాలను కూడ సులభగ్రాహ్యంగా శ్రవణసుభగత్వముతో వ్రాసిన తీరు అద్భుతము. మచ్చుకు ఒకటి చూడండి.

సీ. కొలువు లోపలఁ బంట వలఁతి కన్నియ పెండ్లి
కొడుకు పేరెన్నిక విడని వాఁడు
తలఁపులో ఁదబిసి బిత్తరి తాతివగ త్రోపుఁ
దెలుపు జేజే నిల్పు తలఁపు వాఁడు

పలుకులో మున్నీటి జళుకుటీగిలకోరి
 బల్లిదుకత వల్కు బమలవాఁడు
 నిదురలో హొంబట్టు నెఱికట్టు రావేల్పు
 వలచుట్టు జోహారు కలలవాఁడు
 తండ్రిపేరిటి దొరబిడ్డ తగులమునకు
 విల్లు విఱచినమేటికి విన్నవించు
 కబ్బముల వాఁడు నీవన నుబ్బువాఁడ
 తండ పో దేవరకు నమ్మందగినబంటు.

(బహు. 1-119)

ఇందలి జానుతెనుగు సంస్కృతాన్ని వినడానికి అలవాటుపడ్డ చెవులకు కూడ ఆసక్తిని కలిగించేంత శ్రావ్యంగా ఉంది. ద్వితీయాశ్వాసములో 9, 21, 22, 27, 51 పద్యాలు, చతుర్థాశ్వాసములో 80, 101, 102, 103, 105, 109 పద్యాలు, పంచమాశ్వాసములో 169, 174, 214 సంఖ్యలు గల పద్యాలు కమ్మని అచ్చతెలుగు పద్యాలు. పంచమాశ్వాసము 223వ పద్యములో సీసపాదాలను అచ్చతెలుగులోను, ఎత్తుగీతి సంస్కృతపదాలతోను వ్రాసి కవి వైచిత్రిని ప్రదర్శించాడు. ఒకటి రెండు తత్సమాలతో వ్రాసిన అచ్చతెలుగు పద్యాలు బోలెడు.

అచ్చతెనుగుకే కాక తియ్యని తెలుగు నుడికారానికి, పలుకుబడులకు కూడ ఈ కావ్యమొక కిటారు. అందులో కొన్ని చూడండి. కాసు కప్పర(1-11), గింజగిట్ర (1-54), అడ్డగట్టలు (1-110), కలగూరగంప (1-110), పుణికిపుచ్చుకొను (1-120), ఆటపట్టు (2-34), కత్తులబోను (2-45), చిచ్చఅకోల(2-45), చెట్టాపట్టాలు (2-54), నోరింత కంటే చేయ (2-61), మిట్టిమీనైపడు (2-61), గగ్గులకాడు (2-63), చీమ చిటుకన్న (3-50), నిలువనీడ (3-61), వెలుంగుకత్తులు (3-77), పిఱ్ఱితన్నులు (3-79), తోడునీడ(3-82), పువ్వు బిరుదు (3-85), పిడుగుతునక (3-82), ఒక్కొక్క కడివె యాటులు సేయున్ (4-52), పట్టెడు (4-63), అరకాసు బేరము పెట్టెడు (5-6), చెవికొరుకు (5-98), చిల్లరబేరముల్ (5-155), బేరసారము (5-157), చేనుమేయు (5-172) మొదలైనవి.

ఇన్ని తియ్యని పలుకుబడులు వాడిన ఈ కవి జాతీయాలు, సామెతలను మాత్రము పొదుపు చేశాడు. మచ్చుకు కొన్ని -

నాలుక చేదుదరము మట్టేలాడునటంట (3-64), సత్రపు కూటికి మాధురీ మహిమ కూడదు (3-67), కూయఁగఁ బట్టి గొంతుకలు కోయుట (3-83), భగీరథ ప్రయత్నము (4-61), వచ్చెన్ బ్రాణంబు (5-30), నీళ్లుం గట్టెలు మోయించు (5-55), కంచపు పొత్తు (5-87), పేను జూచు జగడంబులు (5-90), మూసిన ముత్తియంబు (5-100),

చేపట్టు కుంచము, రాజుల చేతి నిమ్మకాయ (5-120), ఉద్యోగ రాఘవుడు (5-134, 151), అడగని వానిదె పాపము (5-149), చేయెక్కడాడె (5-159), కుంచెడు కుంచము కూడ బెట్టినన్ మంచము మాయ సేసె (5-162), కడుపు చుమ్మకు చుట్టెన్ (5-199), రెంటికి కొఱగాని తొంటి రేవణుడయ్యెన్ (5-210), నూటికి నొక్కటియైన (5-222).

వీటిలో సామెతల కన్నా జాతీయాలే ఎక్కువ. అందులో ఉద్యోగరాఘవుడు అరుదైన జాతీయము. దీనిని కార్యసాధకుడు అనే అర్థంలో వాడుతుంటారు. ఇందులో కొన్ని నిఘంటువుల కెక్కుని పదాలు కూడ ఉన్నాయి. అందులో కొన్ని-

- 1) పులుగు బొల్లడు (3-6) గరుత్మంతుడు. 2) ఖల్లావు తోయము (3-45)
- (3) తమత్రాణము (3-85). (4) శిఖరి (4-32)-పర్వతమని నిఘంటువులు. కాని ఇక్కడ భక్త్యవిశేషము. (5) గురుంగూర (4-46). (6) వల్పుటటకలి (4-73) (?),
- (7) విచికిలము (4-120)-మల్లెపువ్వుని అర్థం. (8) హణాచి (5-13). (9) తిరుపరి, హణ (5-78). (10) కనకై (?) 5-50. (11) కోడి కోక పాకము (?) (5-50).
- (12) శబ్దము (5-77) నాట్యవిశేషము. (13) తిరుపరి పట్టము, తిరుపరి పాత్రలు (5-78). (14) రవలి దండలు (5-138). (15) కరాబి (5-188) (16) పంకాలు (3-41). (17) పిట్టితన్నులు. (3-79).

ఈ కవి ప్రయోగించిన కొన్ని విలక్షణ ప్రయోగాలు :-

- 1) దున్నుక-(1-41) (బాల.క్రియా.60). (2) మఱని (మఱువని అనుటకు) (1-92).
- 3) తలయన్నయ్యెల (2-32) ద్రుతద్విత్యసంధి 4) తలంచవీవు (3-32) బాల.వ్యాకక్రియా 90. (5) లేకెండకు (లేక+ఎండకు) 3-32. (6) మల్లి (మరలి అనుటకు) 3-50, 5-191. (7) తామరందంపు (తామర+అందంపు) అకారసంధి 4-6 (8) తోడాకలి (తోడు+ఆకలి) 4-14 (9) ఊర్గాయల్ (ఊరగాయలు అనుటకు) 4-48. 10) మిరెపు (మిరియపు అనుటకు) 4-50 11) నిర్మలచేతులు (దుష్ట సమాసం) 4-54.
- 12) ఉంటాదారిన్ (ఉంట+ఆదారిన్) 4-126. 13) గౌరవముకై (నగాగమ లోపము) 5-74. 14) స్నేహింప (5-120) 15) జగడించు (5-188). 16) సిగంది (సిగ+అంది) 5-142. 17) దేవరరంగు (దేవర+అరగు) 5-200 (18) వింతంచు (వింత+అంచు) 5-204. (19) దువాలించన్ 5-219 (బాల.క్రియా.90)

విడకు (5-120, పిలన్ (పిలువన్ అనుటకు) 5-192, 217, అంతెకాదు (5-211), ఇది తేవోయన్న (5-212), పిలదాయె (పిలువదాయె అనుటకు) 5-217, చందెంతురు (5-231) మొదలైనవి వ్యాకరణ మంగీకరించిన స్వచ్ఛంద ప్రయోగాలు.

పంచమాశ్వాసములోని శ్రీరామదండకము (5-225) దామరలకవి సంస్కృత

పాండిత్యానికి నికషోపలము. వేశ్యకు పర్యాయపదముగా 'సతి'ని నాలుగుచోట్ల (5-92, 95, 142, 47) ప్రయోగించడము జైచిత్వమనిపించుకోదు. శ్రీనాథుడు, పెద్దనలు కూడా ప్రయోగించారని సమర్థించవచ్చుకాని అది ఉచితమనిపించుకోదు.

దామరలకవి రుచులు కూడ ఎన్నదగినవే. 52పద్యాలలో విందు భోజనం వడ్డించినా అతనికి అరటిముక్కలు చక్కెరలో అద్దుకొని తినడమే ఇష్టము. కావ్యములో రెండుచోట్ల (2-70, 5-107) దీనిని పాత్రల కాపాదించాడు.

ఉత్తరహరివంశము, మనుచరిత్ర, వసుచరిత్ర, పాండురంగమాహాత్మ్యము, నైషధము కావ్యాలలోని కొన్ని పద్యాలకు అనుకరణ పద్యాలు కొన్ని ఈ కావ్యంలో ఉన్నాయి. విస్తరభీతి వలన వాటిని ఉదాహరించలేకపోతున్నాను.

పూర్వముద్రణ-పునర్ముద్రణ.

ఈ కావ్యము మొదట సరస్వతీ పత్రికలో సీరియల్ గా వచ్చింది. తర్వాత 1906లో ఆ పత్రికాధిపతులు కీ.శే. కొచ్చెర్లకోట రామచంద్రవేంకట కృష్ణారావుగారు తమ సరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల (కాకినాడ)లో గ్రంథరూపములో ముద్రించారు. తర్వాత దీని నెవరూ ముద్రించలేదు.

అనాడు వారికి దొరికిన తాళపత్రప్రతి సంస్కృతాంధ్రభాషావివేకము లేనివారికి చదవడానికే దుర్లభమైనంత తప్పులకుప్పలతో నిండి ఉంది. వారు దానిని ఎంతో శ్రమించి సంస్కరించారు. దీనికి ప్రాచ్యలిఖితభాండాగారము (చెన్నై)లో బ్రౌన్ దొరగారు తాళపత్ర ప్రతులనుంచి వ్రాయించిన కాగితపు ప్రతులు డి588, డి589 సంఖ్యలతో రెండున్నాయి. ప్రథమ ముద్రాపకులీ ప్రతులనెఱుగరు. నాటి ముద్రాపకులు తమకు దొరికిన తాళపత్ర ప్రతి శిథిలమైనందువలననో లేక అర్థంకాక వదిలిపెట్టుటవలననో కొన్ని పద్యాలు లోపించి ద్వితీయాశ్వాసము నుండి పద్యగద్యల సంఖ్య ఇవ్వలేదు. అధోజ్ఞాపికలు గాని, పాఠాంతరాలు గాని లేవు. గ్రంథము మొత్తము 98పుటలు. అచ్చుతప్పులున్నాయి. తప్పొప్పుల పట్టిక లేదు. 500 ప్రతులే ముద్రించారు. నేడు ఈ ప్రతులు కూడ అంత సులభంగా లభించవు. అందువలననే కాబోలు కవి చరిత్రకారులు తప్ప ఇతరులెవ్వరూ ఈ కావ్యముపై వ్యాసాలుగాని, విమర్శలుగాని, పిహెచ్.డీలుగాని చేసినట్లు లేదు.

మద్రాసు లిఖితప్రతులను సంప్రదించుటకు అవకాశము లేకపోవుటవలన బ్రౌణ్యము, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు, చిన్నయసూరి నిఘంటువు, (సూర్యలో ఇచ్చినవి), లక్షణ గ్రంథాలలో ఉదాహరించిన పాఠాలను ఈ ముద్రణలో పొందుపరిచాను. వీటిలో కొన్ని చక్కని పాఠాలున్నాయి. కొన్ని చక్కని పాఠాంతరాలు. మచ్చుకు కొన్ని ఉదాహరిస్తాను.

వేశ్యమాత కలానిధి వంపిన విటుకానుకలు చూచి వీటినెవరు పంపారని మణిమంజరిని ఇలా అడుగుతుంది-

క. ఎవ్వరు దెచ్చిరొ కస్తురి
దువ్వట మీ అవికె వెలవతులు సవరంబీ
జవ్వాది-యన్న..... (5-119)

‘వెలవతి’- అంటే వేశ్య. ఇక్కడ అర్థము లేనిదీ పాఠము. సూర్యనిఘంటువు ‘దువ్వటము’ పదము దగ్గర ‘నెలవతులు’ అను పాఠముతో ఈ పద్యాన్ని ఉదాహరించింది. దీని అసలు రూపము నెలవత్తి. రూపాంతరము నెలవతి. అంటే పచ్చకప్రపు పలుకులు. ఇది కలానిధి పంపిన కానుకలలో ఒకటి. కనుక సూర్యపాఠము సరైనది.

కలానిధి డబ్బుంతా దోచుకొని అతనిని వెళ్లగొట్టే సందర్భములో వేశ్య ‘నువు ఎదురింటి దానిమీద మనసు పడ్డావు. దానిదగ్గరకు వెళ్లు’ అని తిట్టిన సందర్భములో-

గీ. దొమ్మరుల వీడొ పల్లి కూటమ్మో మయిల
సంతో బెస్తల సాలో జాజంపు గట్టో
రచ్చ కొట్టంబో తన మందిరంబు నీకు..... (5-206)

అంటుంది. ఇక్కడ జాజంపు గట్టు సందర్భపాఠము కాదు. జాజము అంటే పాలికలలో పోసిన నవధాన్యాల నారు. ఇది దొమ్మరుల వీడు. మైలసంత, బెస్తలసాలలతో సంవదించదు. జాజము-పదము దగ్గర చిన్నయసూరి నిఘంటుపాఠమని సూర్యనిఘంటువు-‘జాజంపు గట్టో’ అను పాఠమిచ్చింది. జాజము అంటే ద్యూతము అని అర్థము. ఇది సందర్భానికి తగిన పాఠము.

రాముడు పెండ్లికొడుకై నగరవీధులలో యేనుగుపై ఊరేగునప్పుడు ప్రజలు బాణసంచా కాల్చారు. ఈ సందర్భములో పాఠము ఇలా ఉంది.

మ. ద్యుమణింబోలిన పంజాలుం బగలు వత్తుల్ మంచి యాకాశబా
ణము వింజామర క్రోవులుం బిరుదులున్ బ్రహ్మాండమున్ నిండంగన్ (4-75)

బ్రౌన్ ఇక్కడ “వింజామరుటావులున్ బిరుసులున్” - అను పాఠమిచ్చి వింజామరుటావులు- బాణవిద్యలో భేదము అని అర్థం చెప్పాడు. సూర్యనిఘంటువు ‘వింజామరక్రోవి’-పదము దగ్గర వింజామరు క్రోవులున్ బిరుసులున్- అన్న పాఠాన్ని చూపించి రాజవాహనవిజయమునుంచి ‘వింజామరక్రోవుల చాలుం’ అన్న ప్రయోగాంతరమును చూపించింది. కాని రాజవాహనవిజయముద్రిత ప్రతిలో-

క. పంజాలును పగలు వత్తుల
పుంజము లాకాశ బాణములు చేబిరుసుల్
వింజామర క్రోవుల చా
లుం జెలువు వహించె లోకలోచనములకున్. (5-62)

- 'వింజామర కోపు' - అను పాఠమున్నది. వింజామరవత్తులు అని అర్థం చెప్పింది.

బ్రౌన్ చెప్పిన 'వింజామరు టావు' లకు ప్రయోగాంతరము దొరకలేదు. అందువలన సూర్యపాఠాన్ని ప్రధానపాఠంగా స్వీకరించి, బ్రౌనుపాఠము పాఠాంతరముగా చూపించాను. రెండు నిఘంటువులిచ్చిన 'బిరుసు' - పాఠాన్ని (అంటే ఒకవిధమైన బాణసంచు) ప్రధానపాఠంగా స్వీకరించి 'బిరుదు' అన్న ముద్రిత పాఠాన్ని అడుగున చూపించాను.

ఈ విధంగా సాధుపాఠాలను ప్రధానపాఠముగా స్వీకరించి, కాదని తోచిన వాటిని పాఠాంతరాలుగా చూపించాను. అందువలన విజ్ఞులు తమకు నచ్చిన పాఠాలను స్వీకరించగలరు.

కూచిమంచి లక్షణసారసంగ్రహములో ఉదాహరించిన క్రింది పద్యాలు ముద్రిత ప్రతిలో లేవు. శైలిని బట్టి చూస్తే ఇందులోవే అన్నిస్తున్నాయి, చూడండి -

క. ఒకమాట చక్కెరల పా
నకమా చనుసౌరు సౌమనస కందుక మా
తృకమా యానాతుక మా
నికమా మొకమా సరోజినీ రిపురకమా (లక్షణ 1-46)

ఇది మణిమంజరి వర్ణనలోనిది కావచ్చు. అందువలన 5వ అశ్వాసములో 58వ పద్యము తర్వాతది అగునన్న భావనతో అధోజ్ఞాపికలో చూపించాను.

సీ. సికపువ్వుటెత్తు తావికి వెంటఁబడు తేంట్ల
ఝంకృతి మాధవస్వనముగాఁగ (లక్షణ 1-41)

ఇది వనవిహారానికి వస్తున్న సత్యభామ వర్ణన కావచ్చు. అందువలన 2వ అశ్వాసములో 22వ పద్యము తర్వాతది కావచ్చునన్న ఊహతో అధోజ్ఞాపికలో చూపించాను. పండితులింకనూ పరిశీలింపగలరు.

పూర్వముద్రణలో కొన్నిచోట్ల యతులు పోయాయి. చూడండి -

1) చల్లగా డ్బుల దిట్ట దఱిమెట్ట నీదుగాని (2-65)

- దీనిని 'నిడదు'గా సవరించిన 'లడయో రభేదః' అన్న సూత్రం ప్రకారం 'ల'కు, 'డ'కు ప్రాసయతి కుదురుతుంది. దీనిని అప్పకవి అంగీకరించకపోయినా కస్తూరిరంగ కవి అంగీకరించి నృసింహపురాణంనుంచి, అథర్వణాచార్యుల భారతంనుండి ప్రయోగాలనిచ్చి సమర్థించినాడు. ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము 1-57, ఉద్యోగపర్వం 1-220, భీష్మపర్వం 1-93, నైషధము 4-24 లలో ఉన్న ఈ ప్రయోగాలను పరిష్కర్తలు దిద్దారు.

2) నవ రాట్కపాల మాలికలనంగ (3-51)

3) క. ఇలతేఁడు బాదరాయ

ణ్యలఘుప్రౌఢిమ నటుండు మనియెన్ మనియె (1-120)

ఇందులో పాదాంతమాత్ర లోపించింది. కావున 'మనియె' - ను 'మనియెన్' అని సవరించాను.

4) చక్రవాకావలోకోత్సవంబు నెఱపె (3-99)

దీనిని - "చక్రవాకావలోకనోత్సవము నెఱపె" - అని సవరించాను.

పూర్వముద్రణ కిది యథాతథంగా పునర్ముద్రణమే. అందలి అచ్చుతప్పులను దిద్దాను. ఇంకొన్ని సవరణలు చేశాను. వాటి వివరాలు -

1) క. ప్రౌఢ కలకంఠి చేరిచె

నాథక సూపంబు నృహరి హరివాణమునన్ (4-16)

ద్వితీయ పాదములో 'హరివాణమున్' - అనుటతో ఛందస్సు పోయింది. అందువలన 'హరివాణమునన్' - అని దిద్దాను.

2) క్రౌంజాళువా, తేకుంజందపు దారబందపు సిరుల్ (4-101)

ఈ శార్దూల వృత్తములో 'దారబంపు' - అనుటవలన ఛందస్సు చెడి అర్థం పోయింది. దీనిని 'దారబందపు' అని దిద్దాను.

3) సీ. గమనదోరుపధానగతిఁ గమ్మయొత్తె నా

నున్న చెక్కిలికాటు క్కునిక్క (5-27)

ఉత్తరార్ధములో ఛందస్సు, యతి రెండూ పోయాయి. దీనిని 'చెక్కిలికాటు లుక్కునిక్క' - అని సవరించాను.

ఇంతకుమించి ఇందులో నా చేయి లేదు. ఇందులో ఉన్న దోషాలు మాత్రమే నావి. గుణాలన్నీ కవికి, పూర్వపరిష్కర్తకే చెందుతాయి. ఇంత చక్కని కావ్యాన్ని వ్యయప్రయాసల కోర్చి ముద్రించిన ప్రముఖపండితులు భూగర్భశాస్త్ర ఉపన్యాసకులు శ్రీ రావిమోహనరావుగారి సౌజన్యానికి రసజ్ఞపాఠకునిగా నా కృతజ్ఞతా పూర్వక వందనాలను అర్పిస్తున్నాను.

ది. 11-11-2009

ఉన్నం జ్యోతివాసు

వేములపాడు.

బహుళాభినందనములు

శ్లో॥ వసుదేవసుతం దేవం కంసచాణూరమర్థనమ్!
దేవకీపరమానందం కృష్ణం వందే జగద్గురుమ్॥

మా గురుదేవులు కీ॥శే॥ బ్రహ్మశ్రీ పోతుకుచ్చి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు (మధురావిజయ, ఉత్తరహరివంశవ్యాఖ్యాత) పాతిక సంవత్సరాల క్రిందట “నరసింహరావ్! నీవు జీవితంలో బహుళాశ్వచరిత్ర ప్రబంధం తప్పకుండా చదువు” అని ఆదేశించారు. అప్పటినుండి యీ ప్రబంధంకోసం ప్రయత్నిస్తున్నాను. ఈ మధ్య విచిత్రపరిస్థితిలో చిరంజీవి జ్యోతివాసుతో పరిచయం కావటం, బహుళాశ్వచరిత్ర అతనివద్ద ఉన్న సంగతి బయటపడటం శ్రీ కృష్ణపరమాత్మలీలగా భావిస్తున్నాను.

ఇంక మఱొక విచిత్రపరిస్థితిలో జ్యోతివాసును శ్రీ రామోరాగారికి పరిచయం చేశాను. అంతే, చకచకా రామోరాగారు ఈ ప్రబంధానికి సర్వాంగసుందరంగా ముద్రణరూపం కల్పించారు. నాకు మహానందం కలిగించారు.

మన తెలుగు సారస్వతోపాసకులకు ఈ ప్రౌఢప్రబంధాన్ని మరల అందించిన వీరిద్దరికీ నా హృదయపూర్వక బహుళాభినందనములు ప్రకటిస్తున్నాను.

ది.22-11-2009.
గుంటూరు.

ఇట్లు
విద్యద్విధేయుఁడు
డా॥ వుయ్యూరు లక్ష్మీనరసింహారావు

శ్రీ దామరల వేంగళభూపాలవిరచిత 'ఐహళాశ్వచరిత్రము' నకు పోతనామాత్య ప్రణీత శ్రీమదాంధ్రభాగవతదశమస్కంధోత్తరభాగమున ధర్మపరులు, భాగవతులు అగు ఐహళాశ్వ శ్రుతదేవుల కథాభాగము 1176 నుండి 1200 వఱకున్న పద్యగద్యభాగమాధారముగా నున్నది.

1176- సీ॥ నరనాథ.....దేవుడనెడి

తే॥ భూసురోత్తము.....కర్కుడగుచు

నుండి

1200- చ॥ ఎనయగఁ గృష్ణుడంత.....బ్రమదాంతరంగుఁడై

వఱకు

ఇబ్బాగమాధారముగ ఐహళాశ్వచరిత్రమును శ్రీ వేంగళనాథుడు 683 గద్యపద్యములతో ఐదాశ్వాసముల ప్రబంధముగ రూపొందించినాడు. ఇద్దానిని కీ.శే. కొచ్చెర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావుగారు 'సరస్వతీ' పత్రికలో ధారావాహికగా ప్రచురించి, పిదప 1906లో పుస్తకరూపములో ప్రథమముగా వెలువరించినాడు.

ఇక్కాలమున ఈ ప్రాచీన ప్రబంధప్రభలు నలుదిక్కుల ప్రసరించ వలెనన్న గాఢకాంక్షతో సేకరించుటయేగాక, బ్రౌను నిఘంటువు, సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు, శబ్దరత్నాకరములను అహోరాత్రములు పరిశీలించి, పూర్వ ముద్రణలో దొరలిన స్థలిత్యాలను సవరించి, కఠోరశ్రమకోర్చి, పాఠపరిష్కరణ గావించి చేక్కని 'వాచవి'ని అందించి ప్రబంధపఠనానికి పథమేర్పరిచిన శ్రీ ఉన్నం జ్యోతివాసు మఠిన్ని ప్రబంధాలకు వెలుగుదివ్వియ అగుఁగాక. శ్రీ వుయ్యారివారి చేయూత ఈ ప్రబంధమునకు వికాసమును చేకూర్చినది. ఈ ముద్రణ సుశుద్ధమని తలంతును.

ది. 5-12-09,

చీరాల.

సంపాదకుడు

'రామోరా'

గౌరవసంపాదకులు

'అత్మజ్యోతి' ఆధ్యాత్మికవైజ్ఞానిక మాసపత్రిక.

శ్రీః

బహుళాశ్వచరిత్రము

ప్రథమాశ్వాసము

- శా. శ్రీమద్భూమితనూభవా కబరభూసీమంత సీతాలలం
తీముక్తామణి పేరివిత్తునకు జ్యోత్స్నీకాంత కాంతిచ్చటా
భూమంబుం బయిఁజిల్కు తక్కుమనుచూపు ల్పాచుశ్రీరాముఁడీ
దామర్లాన్వయవేంకటాద్రివిభునిన్ ధన్యాత్ముఁగాఁ జేయుతన్. 1
- చ. వసుధకు నింపుగా నజభవప్రియ మౌ వరయుక్తిఁ గాంచి తా
నసదృశలీల రాజగురుఁ డౌజనకు న్వెలయింపఁజేసి య
య్యసమ శరాత్మసంభవమహత్త్వమునందగు లోకమాత సా
రసకరవేంకటాద్రి విభురత్నగృహంబున నిల్చుఁగావుతన్. 2
- శా. దుర్గాధ్యక్షుఁడ వైతి విప్పు డణిమాదు ల్గొంటి వే మంచు నా
శీర్గాధ ల్వచియింప నేరిచెద మో శ్రీకంఠ యంచు న్మును
ల్లర్గాదు ల్గిరిపుత్రిపెండ్లి నన వేడ్కం జూచుచూడ్కిం గను
న్మర్గుం డాహవభీము వేంకటమహీపాలున్ దయాశీలునిన్. 3
- చ. అమరనదీసమేతకమలాప్తభవారుచి శీతభూధరో
త్తమరమణీయ నీలజలదద్యుతివైఖరి వెల్లదీవిపై
నమరిన సింధురాజతనయాధిపదీపితదీప్తి మీఱుచున్
రమణుని యర్థదేహమున రంజిలు గౌరి శుభంబు లీవుతన్. 4

- శా. వాణీపాణివిపంచి కాకలకలక్వాణాప్తికిం జొక్కి వా
క్రాణేశుం డెద వీణకాయ కుచవిభ్రాంతి న్నఖంబొత్తి బ్ర
హ్మాణీహాసముఁగాంచి కచ్చపిసమాఖ్యం దానిపై వ్రాయు గీ
ర్వాణజ్యేష్ఠుఁడు ప్రోచు వేంకటనృపప్రద్యుమ్ను నెల్లప్పుడున్. 5
- మ. జగములైచ్చ విపంచి మీటితివి నీ సంగీతసాహిత్యము
ల్పొగడ న్నేర్చునె యొక్క రుండు కఠినంబు ల్తత్పరీపాకము
ల్మగఁ డొక్కింత యెఱుంగనేర్చు ననుబ్రహ్మాణీశు నర్మోక్తికి
న్నగుచుం బయ్యెదఁ జక్కఁజెక్కి కొనువీణాపాణిఁ బ్రార్థించెదన్. 6
- మ. నిజదంతప్రసవంబు హస్తమధుపోన్మేషంబు హారావళీ
భుజగవ్రాతలతాసమేతము మదాంభోవారమారందము
న్భుజశాఖాశ్రుతిపత్రము ల్భశఫలంబుం గల్గి సొంపొందు నా
గజరాజాననకల్పభూజ మొసఁగుం గల్యాణసాఫల్యమున్. 7
- చ. తిరముగ వింట వేవెలుఁగుదేవునిఁ గన్గొని వట్టియాస ని
బ్బరముగ నేగి చేఁగడిమిఁ బట్టిన లావరి నేలచెల్వకూఁ
తురి చెలువంపు తేనియెదతుందుడు కెల్లను దీర్చినట్టి యా
కరువలిపట్టి నాదుమదిఁ గల్గినకోరిక లెల్ల నీవుతన్. 8
- సీ. ఘన నాకుభవ భుజంగ ప్రయాతం బెన్ని శుకతాతబింబసంచుద్ది వొగడి
యలకాళిదాసుని యార్యసన్నుతిచేసి దండి వంశస్థవృత్తము గణించి
యిలమయూరకుమారు లలితసంగతి మెచ్చి బాణపుష్పితలతఁ బ్రస్తుతించి
భవభూతి శశికళాభాసురత్వంబెన్ని మఱి ధనంజయు వసుమతి నుతించి
గీ. ప్రౌఢిఁగాంచు కవిత్రయీ ప్రణవమహిమ
సార్వభౌముని పృథ్విభాస్కరుని కాంతి
భీము మత్తేభబలమును సోముహరిణి
నటుల నమరేశ్వరుని వజ్రపటిమఁ దలఁతు. 9
- సీ. శబ్ద దరిద్రుఁడై శారదాభ్రముఁబోలుఁ బ్రాసంబు విడిచి సంత్రాసిఁబోలు
నపహృతాన్యాలంక్రియతఁదస్కరునిఁబోలుఁ బృథులార్థ దూరుఁడై పేదఁబోలు
విగళితౌ జస్కుఁడై పగలింటి నెలఁబోలు నవిదిత ధ్వనికుఁడై చెవిటిఁబోలు
పద్యానభిజ్ఞతా భంగిఁ బంగువుఁబోలు భిన్న మాధుర్యుఁడై పిప్పిఁబోలు
గీ. ముక్త సూక్త ప్రసాదుఁడై మూర్ఖుఁబోలు
జీర్ణపాదత నది యోర చెట్టుఁబోలు

లుప్త సముదాయ భావుడై లోభింబోలు
సుకవి వాసర ధవ దివాంధకవి కుకవి.

10

ఉ. అంగడి యంగడిం దిరుగులాడుటకుం బలువిత్తు విష్టతిం
బొంగుచుం గాసుగప్పరకుం బోవుచుం బెక్కు పదార్థము ల్లహిం
పంగొఱగాక రోతలకుం బాల్పడి లిట్టుడికింప మ్రోత లె
ల్లంగను కూరగాయకవుల న్నరకించుక సేతురే కవుల్.

11

మ. ఉపమా నైపుణిగాలిదాసు లఖిలార్థోత్పాదనాభారవు
ల్లుపదస్థాపనరూఢి దండికవిరాజు ల్జాతివార్తారళో
ర్విపదోజ్జ్వంభణశబ్ద గుంభనకళాశ్రీనాథులే కాక యే
కపదభ్రామ్యదసంప్రదాయకవులా ఘర్షింప మాబోటులన్.

12

వ. అని యిష్టదేవతాప్రణతియు సుకవినంస్తుతియుం గుకవి నిరాకృతియుం గావించి
బహుళాశ్వచరిత్ర ప్రబంధనిబంధనంబు సేయసమకట్టి యున్నచో నొక్కనాడు
మదీయస్వప్నంబున.

13.

సీ. అలమించు నలయించు కళనించు దుప్పటిం గట్టువాడు బలీంద్రు మెట్టువాడు
వక్రంబు నక్రంబు చక్రంబుచేం ద్రుంచు కరము వాడసుర భీకరమువాడు
కందంబు చందంబు నందంబు గాదను మేనివాడు భవంబు లేనివాడు
లలిగ్రమ్ము వెలిదమ్ములను జిమ్ము కనుదోయి డాలువాడ దవనిజ నేలువాడు
గీ. తేజరిల్లెడు తెక్కల తేజివాడు
చూపులను భక్తులకు సిరు ల్చూపువాడు
రామభద్రుండు కారుణ్యరససముద్రుం
డాదరంబున నిట్లని యానతిచ్చె.

14

ఉ. దామర వేంకటప్రభు వతంసుని వెంగళభూప మాపయిన్
శ్రీమెఱయంగం గృష్ణకథం జెప్పితి విప్పుడు నీదుతండ్రియు
న్మామకభక్తుం డాతనికి మాకును భేదము లేదు గాన నీ
వా మహిమాధ్యుపేర బహుళాశ్వచరిత్రముం జెప్పు మొప్పుగన్.

15

క. అని పలికి చనిన మేల్కని, మనమపు డానందరస నిమగ్నముగా మ
జ్జనకుండగు వేంకటేంద్రుని, యనఘుని వంశావతార మభివర్ణింతున్.

16

క. ధునింగనియె న్పులితలయు, నినింగొనియెన్ ఫణిఫణామణీఘృణి ఘుస్మణా
ప్తిని మనియె న్మునిపెండ్లికి, బని వినియె న్నరిపదంబు భవ్యము గాదే.

17

- క. అచరణాంబుజమున నా, రాచరణాచరణచలితరాజన్యండు వా
చాచణయాచకభేచర, నైచికి శ్రీపాదమనుజనాథుండు పుట్టెన్. 18
- క. శ్రీపతి పదపద్మమున ఘృ, ణాపటిమ జనించి పద్మనాయకమణియై
ధీపాండితి నేపారిన, శ్రీపాదప్రభున కబ్బునృపతి జనించెన్. 19
- క. ఉబ్బుండు లిబ్బులు గలవని, రెబ్బుండు రిపురాజుగాని రేఖల వలరా
యబ్బుండు పరభామినికై, యబ్బుండు శ్రీపాదవిభుని యబ్బుండు ధాత్రిన్. 20
- క. అబ్బునృపాలాగ్రణికిం, బిబ్బకవతీవతంసబినరుహవిశిఖుం
డిబ్బలియుం డనంగ నీవుల, నబ్బలి యన ధర్మనృపతి యతండు జనించెన్. 21
- శా. కర్మణ్యావన బద్ధకంకణుండు కంఖాణాశ్వరింఖాదళ
ద్దుర్మత్తద్విషదుత్కరుండు కరుణాధుర్యుండు ధైర్యాధునా
భర్మాహార్యము నీతి కార్యమురభిత్పర్యంక మార్యాప్తుండా
ధర్మక్షాపతి ధర్మమర్మవిదుం డేతన్మాత్రుండే ధారుణీ
- క. ఆధర్మనృపతి కుధరమ, హాధృతి వెలిగోటితిమ్మయప్రభుసత్పు
త్రీధన్య వేంగళాంబిక, గాధానిధి ధర్మపత్నిగా నుతికెక్కెన్. 23
- వ. ఆ వేంగళాంబికయందు.
- సీ. వరదయా దాక్షిణ్య వరదయాదవభర్త వరదయాధీశ్వరవజ్రపాణి
యంగ లాట కళింగవంగలాలితకీర్తి వేంగళాధిప పంచ విశిఖమూర్తి
ఝమ్మ యానకర వాసమ్మయాస్యవిరోధి తిమ్మయావనితలాధీశమౌళి
దీన యాచక చయాధీనయాచ్ఛవితీర్థి కోనయాఖ్యనృపాలకువలసఖుండు
గీ. నలుగు రుదయించి రరవింద నందనాన
నాంబుజంబుల బలెనె ధర్మాధిపునకు
నట్టి ధర్మధు లెఱుంగు ధైర్యాంబుధులకు
ధాశరథులా చతుర్యు గాధీశు లెనయె. 25
- క. వారలలో వేంగళవసు, ధారమణుండు ధాత్రియేలె ధాటీపటహో
దారధణంధణనిధ్వని, ధౌరంధర్యాద్రిదావధావద్రిపుండై. 26
- సీ. తనపదాతిశయంబు తనపదాతిశయంబు కరణి నాళీకసంగతి నటింపం
దనసుదృగ్గరిమంబు తనసుదృగ్గరిమంబు గతిం గౌముదీప్రసంగంబు నిలుపం
దనవిగ్రహోన్నతి తనవిగ్రహోన్నతికైవడి నసమాస్త్రకలన దెలుపం
దనకరస్ఫురణంబు తనకరస్ఫురణంబు ప్రఖ్యాతి సగరవైభవము పూనం

గీ. బరిధవిల్లుశరద్విషత్పరివృథ ప్ర
గాధ భుజపీఠ కుఠశాఖికాభిదా వి
ధా కఠోర కుఠారికాధర్మజుండు
నృపతిదామర్ల వెంగళోర్వీధరుండు. 27

సీ. వనధిజ యెనవచ్చుఁ దనగృహశ్రీయన్నకరమున కందిచ్చి మురియకున్న
సతిఁబ్రతి యనవచ్చుఁ బతి మాటు మా టాడి సవతికిఁ గ్రిందయి నవయకున్న
వాణి నీ డనవచ్చు వరుమొగంబున వ్రేలియును బెక్కుబాసలు గొనకయున్న
నింద్రాణి సరివచ్చు నెలమి మైఁబలుగాకి వగలబిడ్డని గని వగవకున్న

గీ. నచలగతి పూర్ణచాప మితానులాప
సుస్థిరప్రాభవంబుల సొంపుమీఱు
నెంగళక్షోణిపాలు నర్థాంగలక్ష్మి
యైన లక్ష్మ్యాంబికాపయోజాక్షి కరయ. 28

ఉ. శర్మఘనుండు వెంగళరసాతలభర్తకు లక్ష్మమాంబకున్
ధర్మనృపాలమౌళి వరదప్రభుచంద్రుండు వేంకటేంద్రుండుం
దిర్మలశౌరి నల్వరు జనించిరి శ్రీహరిబాహులట్ల చా
తుర్ముఖ వక్తముల్బలెఁ జతుర్నిగమంబుల చంద మొందఁగన్. 29

శా. ధర్మాధర్మవిధిజ్ఞ భావవిలసద్ధాత్రీ బుధశ్రేణికా
శీర్మర్యాదలు గన్న దామరల మాశ్రీవేంగళేంద్రాత్మభూ
ధర్మానాయని పూర్ణనాయని సుదృగ్దానంబు వర్జించుచో
ధర్మానాయని జాలయూధములు గాధల్గాధకు లెత్తురే. 30

మ. శరదంబై శరదంబుద ద్యుతరు రుచ్యంబై జితాఖండల
ద్విరదంబై మురదర్పభేది చరణద్వీపిన్యుదారప్రభా
వరదంబై వరదంతివైరి బలె తేవన్వేంగళేంద్రాత్మభూ
వరద క్షౌవర దర్పకార్ణిత యశోవృగం బుదగ్రం బగున్. 31

క. దామరల వేంకటేంద్రుం, దేమఱుండు మురారి చరణ హిత విస్ఫురణం
దేమఱుండు వితరణంబున, సామర సన్నాహ శత్రుసంహరణమునన్. 32

ఁ. వేంగళవిభు తిమ్మప్రభుఁ, డంగజ నిభుఁ డధిక సులభుఁ డహిమాంశు నిభుం
డంగ త్రిలింగ వంగక, శింగంబుల నీడుజోడు లేరు వదాన్యుల్. 33

మ. భయవిభ్రాంతి విజాపురీశుఁ డరిగెం బన్నాలకు న్మల్యయుం
బయిగోవం బడియె న్నిజాము చనియె న్మక్కాపురక్షోణికిన్

గయకు న్వెల్వడె నాగరానగరభూకాంతుండు దామర్ల తి
మ్మయదంతావళఘోటికాభటసముద్య ద్ధాటి సామాన్యమే. 34

చ. తదనుజ యైన లోకహిత ధర్మవిశంకట వేంకటాంబికం
గదనకిరీటి యాచవిభు కస్తురి రంగనృపాలవర్యుఁ డిం
పొదవ వరించి కాంచె విభవోజ్జ్వలు రంగయ యాచభూవరు
న్విదితగుణాఢ్యు సింగపృథివీ వరచంద్రుని నక్కమాంబికన్. 35

సీ. ఉత్తరమల్లారి యొద్ద దావలపాపవిభునిగొట్టిన నాఁటి విజయకలన
తిరుమల చేరి ధాత్రిని మన్నెరాజులఁ బాఱఁద్రోలిననాఁటి బాహుబలము
చెంగలి పట్టు వీక్షించి లగ్గులువట్టి యాక్రమించిన నాఁటి విక్రమంబు
పాలెంబుకోట వెల్పుట నాజి యతిరాజు జరగఁజేసిననాఁటి శౌర్యపటిమ
గీ. మున్నెతోపూరు జగ్గరాణ్ముఖుల నొంచి
మధురదొర చెంజిమన్నీని మదమడంచి
తిరిచెనాపలి చొరఁదోలు తేజముగల
మేటి వెలిగోటి యాచని సాటిగలరె. 36

క. ఈమన్నీలం గనుకాం, తామణిపుట్టినిలు దానధర్మదయాల
క్షీమహిమల పుట్టిల్లఁట, దామర్లాన్వయముఁ బొగడఁదగదే ధాత్రిన్. 37

ఉ. ఏచతురుండు సాటి మన యేచనృపాలుని మేనమామ యు
ర్వీచిరకీర్తి దామరలవెంగళ భూవిభు వేంకటాద్రి హే
మాచల ధన్విమామ ధృతి నంగజుమామ రుచి నివీర్ణిఁ బ
ద్మాచణవక్షుమామ యభిమన్యునిమామ ఘృణాగుణాదులన్. 38

సీ. అంచతేజీ నెక్కి యాడు వాగ్బింబోష్టిఁ దాతనాతి యటంచు బూతులాడు
నచ్చ ప్రసూన గుళుచ్చ కల్పకపల్లి నందనోద్భవ యంచు నవ్వులాడు
భోగీంద్రశయనాంఘ్రిభూతవాహినిఁ బితామహుని చెల్లెలటంచు మఱియుఁగేరు
శుభ్రాంశులోనున్న సుధఁగాంచి జనక మాతృసహోదరి యటంచుఁ దెగడఁ జూచు
గీ. దామరల వేంగళక్షమాధవవతంస
నందనుండు వేంకటక్షమానాథమౌళి
ధేను ధనధాన్య కన్యకాధిక వదాన్య
తా నియతిఁ గొన్న యసపుబిత్తరి ధరిత్రి. 39

సీ. కడలు ద్రొక్కగ నిమ్ము వెడలుటల్లింతుఁబోయలపరాంగన పొందుఁ దలఁపకున్న
వలకులోఁగఁగనిమ్ము వెలకు రానిత్తుఁబో యలపంది దగఁ జెంది నిలువకున్న

వలసి న ట్లాడనీ కలసి వర్తింతుంబో బహుభుజంగిక్రీడం బరంగకున్నం
గూర్మి వేటొడ్డనీ పేర్మి నాటింతుంబో *తిరుకుళంబులవారిం బొరయకున్న
గీ. ననుచుం గరిం గిరి ఫణింగూర్మమును ద్యజించి

ధరణి తరుణీశిరోమణి తరణితేజు

దామరల వెంగళక్షమాధవ తనూజు

భోజనిభు వేంకటక్ష్మాబిడౌజుం జేరె.

40

సీ. దాని యన్మాట మాత్రమె కాని వివరింప దెసలకుం జేచాచు దిగ్గజంబు
ఘనసంపదల నింపు గనుననుటయ కాని నేలదున్నుక తినుం గోలభర్త
పడగలెత్తె ననెడు ప్రఖ్యాతియేకాని గాలివట్టించు నాగకులనేత
కచ్చపేశ్వర రూఢింగాంచి మించుటె కాని యానుం బానీయంబు లాది కమర
గీ. మేటి నడ కేటి సౌకర్య మేటి భోగ

మేటి కూర్మి యటంచు నాపాటి రోసి

దామరల వెంగళ క్షమాధవ వతంసు

వేంకటేంద్రునిం జేరె సురీవధూటి.

41

సీ. అలరౌహిణీయ గుర్వనఘద్యుతుల మంచు హ్రోదినీధారి వాహరుచి మించుం
దారకోదార సత్కాంతిపూరముం జించు విశదాబ్జదీధితి వెస హరించు
నతనుశరద్యోతు లనిశంబును జయించు నమరనాగేంద్రధామము హసించుం
బంచాస్య శోభాప్రపంచముం ద్యజియించు దారదార్పులమీద నీరసించు

గీ. బలశశి సురాశ్వ వృషరౌప్య భసితపద్మ

దర కుసుమ కాశ శేష దిగ్దంతి సింహ

శంభు ఘనసార వాణులు జంటలైన

సరియె వేంకటఘనుకీర్తి జాతఘృణికి.

42.

సీ. శ్రీసతీశ్వర వాహ భాసురశ్రీం గేరి కమనీయ శరజాత గరిమమీతి
వెలయు ననంత భా విద్రుమాభలం బోరి శుచిభాను వైఖరి సొంపుదేతి
రమణీయతర మహాగజతకాంతులం జీతి గౌరమణి శ్రేణి సారె దూతి
హంస మండల సముద్యద్దీప్తి బొల్పారి హరిచక్ర విస్ఫూర్తి నలమంగోరి
గీ. ధాత్రిం దనకీర్తి తారుణ్యధామమహిమ

రహి వహింపంగ మించు సంగ్రామ భీము

వేంగళేంద్రుని వేంకటోర్వి లలాము

భాగ్యసుత్రాము సన్నుతింపంగ వశమె.

43

*తిరుకొళంబుల-చిన్నయసూరి పాఠము. తిరుకొళము=కోనేరు, పుష్కరిణి.

నవగ్రహ రత్న రస నిధాన సీసము

సీ. పద్మరాగార్క ప్రభా భయానకమయి హిమకర తారాద్భుతము ఘటించి
నీలాప్తగురుచక్ర నిభరౌద్ర గతి మించి శంఖ వజ్రోత్తమోజ్జ్వలత నవ్వి
విద్రుమాళి ముకుంద వీరకేతువు మీతి కుందతారామందరోప మూని
రక్తాంగ వరపుష్యరాగ బీభత్సమై కవివిదూరజ సూత్ర కచ్చపాసి

గీ. వక్త్ర రుచులను గరుణించి వసుధ వెలయు
తన ప్రతాప యశంబులఁ దనరు విబుధ
నుత మహాపద్మ గోమేధిక తరళస్ర
గంగ శృంగారుఁడగు వేంకటాద్రి విభుఁడు.

44

గీ. దామరల వేంకటప్రభు దారమణులు, గుణధరణి యయ్యమాంబిక గురువమాంబ
కేస మాంబికయను సతు ల్భాసమాన, లై సమాఖ్యానిధానంబు లైరి జగతి. 45

సీ. తన సహోదరునభ్యుదయమునకు మొగంబు ముడుచు పద్మినులపొందెడసె నేని
నధిపుపై సుమనోమయాంబిక వ్రాతంబు నించ నల్లునిఁ బ్రతిష్ఠించ దేని
గలహంబె కూడుగా మెలఁగెడు దేశద్రిమ్మరి పట్టి ధౌర్భ్యంబు మాన్పె నేని
దను నుద్ధరించు భూదారునీచుని డించి బలవంతులను గూడఁ దలంచదేని

గీ. శ్రీసతి సతి సరస్వతి క్షితియువతినిఁ
బ్రతి యనంగ వచ్చు నా జగన్నుతచరిత్ర
కనుచు సాధ్యులు వినుతింప నవని వెలయు
ననుపమ గుణావలంబ శ్రీయయ్యమాంబ.

46

సీ. అలరుల కొఱుకుఁగా నన్నదమ్ములకుఁ గయ్యంబిడు సత్య సత్యయె తలంప
విభునితో నేకీభవించియు నతనిపై జలము మాన్పని సతి సతియె యరయ
నగ్రజుఁ డొప్పని యతివంచకునికి నాలయిన సుభద్ర భద్రయె గణింపఁ
బతి సమ్మతింపని వ్రత మొనరించు సుశీల సుశీలయె క్షితి నుతంప

గీ. ననుచు వారల చర్యల నపహసించి
సకల బంధు జనంబులు సన్నుతింపఁ
దనరుఁ బతిభక్తి నల యరుంధతి యనంగ
భవ్యగుణపేటి గురువమాంబా వధూటి.

47

చ. స్థిరమతి యైన యయ్యమకుఁ జెన్న మహీశుఁడు కేసశౌరియున్
హరితరుణీసమాన గురువాంబకు వెంగళభూమిభర్తయున్

వరద నృపాలమౌళి మఖవ ప్రమదాసమ కేసమాంబకున్
గిరిధృతి కృష్ణధీరుండు జనించిరి కల్పకపంచకం బనన్.

48

సీ. తన భుజా భుజగ ప్రతాపానలమునకుఁ బ్రత్యర్థి కీర్తి పారదము గాఁగఁ
దన ధాటి కారటత్పటహ గర్జ కరాతి పార్థివావలి హంసపటలి గాఁగఁ
దన గంధ సింధురోత్తమముల కరిమస్తకంబు లంబుజ కోరకములు గాఁగఁ
దన పదాంగద పురందర నీలమణికి విద్వేషిభూషణములు తృణము గాఁగ
గీ. వఱలు దామర్ల వంశ పావన చరిత్రుఁ

దాహవకిరీటి యర్థిదైన్యాంధ తమస
భాస్కరుండు శోభమాన యశస్కరుండు
చెన్న భూపాలుఁ డరిరాజ సన్నుతుండు.

49

శా. ఘోరాజిం దనతేజిం దోలి విమతక్షోణీ తలాధీశులన్
నారాజిం దెగటార్చి వీరభట సన్నాహంబుతోఁ జేరు నా
నారీజాగజ మస్తము న్నఱకి నానావస్తువు ల్గొన్న యా
నారీజాల మనోజు దామరల చెన్నక్ష్మాపు నెన్నందగున్.

50

గూఢపంచమసీసము

సీ. చాపారిజయదైర్యసత్కృపాధర్మము శరజారి ధరహరి స్ఫురణ మించ
ఘనకీర్తి ధామవా క్కాంతిగాంభీర్యము ల్పన్నిత్ర గురురత్న సరణి మెఱయ
వితరణ నైర్మల్య విభవ ధీ పితృభక్తు లభ్రగంగేంద్రాత్మజాఖ్య నమర
బలభూతి శాంతిరూప పరాక్రమంబులు మరుదీశ్వర కుమార మహిమ వెలయ

గీ. మహినిఁ జెన్నొందు నాహిమ క్షాధరేంద్ర
మలయ నగమధ్య మహిత భూమండ లాధి
పత్య నిత్యశుభావాప్తిఁ బ్రణుతి కెక్కు
వేంకటేంద్రుని చెన్నభూవిభు వరుండు.

51

సీ. ఇన చంద్రములు గాని యిన చంద్రములు గారు జోడు సుధామయశో మహిమల
నచలేశ్వరులు గాని యచలేశ్వరులు గారు సరి సమున్నత దైర్య శౌర్యములను
గోపవృష ల్గాని గోపవృష ల్గారు పురుడు దయాగణ్య పుణ్యములను
జనక మను ల్గాని జనక మను ల్గారు సాటి సన్నయకృత్య సత్యములను

గీ. నే ఘనున కనఁ బొగడొందు నాఘనా ఘ
న స్ఫురద్దాన నిమ్న గాన్వహ వివాహ

నిరుపమానంద సన్మాననీయ వనధి

వేంకటేంద్రుని చెన్న భూవిభువరుండు.

52

సీ. తనకీర్తి విధునిరీతినిఁ బొల్పుగనుటనో కలశ వారాశితోఁ గలసి మెలఁగుఁ
దనసాంద్రధామంబు తరణితీ రగుటనో ద్వీపాంతరంబులఁ దిరుగుచుండుఁ
దనవిక్రమము జిష్టుననువున మనుటనో యెప్పుడు సుధర్మాప్తి నింపు గాంచుఁ
దనయీగి సురభి చందమున వర్తిలుటనో సుమనో మనోహర స్ఫురణ మించు
గీ. ననుచు జనులనుదినమును వినుతిసేయ

రాయ సింహాసన సముద్ధరణ ధురీణ

శీల దామర్ల వేంకట క్షితి తలేంద్ర

తనయుఁడైనట్టి చెన్న భూధవుఁడు వెలయు.

53

సీ. చేగలవాఁడంచుఁ జెవులవింటయె కాని నాగేంద్రునకు సువర్ణంబులేదు
కాంచన కటకంబు గలవాఁడనుట కాని గతి లేనివాఁడు నగప్రభుండు
కోల ముల్ముత్యాలు గూర్చునంటయ కాని కిటి పొలంబున గింజగిట్రకరుగు
ఘన సరంబుల వాఁడు కమరుండనుట కాని శిశుపోషణకై చింత సేయుచుండు

గీ. ననుచు వారల దిగనాడి యవనికన్య

సకల వైభవ సుత్రాము సార్వభౌము

దామరల వేంకటాద్రింద్ర తనయ సోము

చెన్నభూపాలు భుజపీఠిఁ జెన్ను మీతె.

54

సీ. మునుమున్న యేరాజు మున్నలి బైళ్ళను వేలూరి లింగ భూవిభునిఁ గొట్టెఁ
బంచ వన్నియ దాలు వట్టించె నేరాజు పరవీర భద్రేభ పటలి రెబ్బి
ధీరత గూఢ లాతూరిలో నేరాజు శాత్రవబలముల సంహరించె
శుక్రవారము నాఁడె చొరఁబాటి యేరాజు పాండీని బలముల భంగపఱచె

గీ. నతఁడు సామాన్యుఁడే దామరాన్వ వాయ

కలశ వారాశి పూర్ణరాకా శశాంకుఁ

డనఁగ గడికోట మల్ల శుభాంక యుతుండు

వేంకటేంద్రుని చెన్న భూవిభు వరుండు.

55

మ. పరిఘా సౌధ గభీరతోన్నతులచే బల్రాయడిం జెందియుం
దరియం జాలరు పన్నగామరు లన న్నాసిల్లునాదీప్రవ
ప్రరమ స్వేలురి రాజధానిని దృఢప్రాయంబుగాఁ గొన్న య
న్నరనాథాగ్రణిఁ జెన్న భూపమణి నెన్నన్ శక్యమే యేరికిన్.

56

- క. ఇలవెలయు నేచభూవరు, చెలియల నల యక్కమాంబఁ జెన్నక్షోణీ
తలపతి పరిణయమయ్యెం, జలనిధిసుతఁ బెండ్లియైన శౌరియ పోలెన్. 57
- ఉ. శ్రీసతిగీము దామరలచెన్ననృపాలుని సోదరుండు మా
కేసన కీర్తివాసనలకేసరి కేసరి సౌరనిమ్మ గా
గ్రేసరి యాసరిద్వర ధరించిన మేటియు వాగ్వధూటి ము
క్తాసరి యాసరీసృప జగత్పతియున్ ధరలోన నెన్నఁగన్. 58
- సీ. చదువు పద్యమునఁదా సంఘటించిన శంక కవికోటులకు జిగుర్గండి గాఁగ
గమకింపఁ దాఁ గడకంటఁ జూచిన చూడ్కి హస్తినీశ్రేణికి నలుగు గాఁగఁ
గలని కేతేరఁగాఁ గనిపించు హాంకార మరులకుఁ జంద్రోదయంబు గాఁగ
నవరసంబులకు ¹దానవు దానజాలంబు సరసులకునునైన వరవ గాఁగ
- గీ. గురువమాంబా మణీగర్భ శరధి శుభ్ర
కరుండు ప్రతిపాదన ప్రధా ధరిత కల్ప
తరుండు వేంకట భూజాని తనయ పంచ
శరుండు దామర్ల వేంకటేశ్వరుండు వెలయ. 59
- సీ. తన మేధ ²చక్రభాదంభ సంభ్రమమున మెండొడ్డు కుండలిఁ గుండలించుఁ
దన ప్రతాపము తిర్య గనుపమ ఘృణి కైతవమున భానుని భువివైచి విడుచుఁ
దన దాన పటిమంబు ³వనహవరణ మిషోద్ధరతమై నుడుపతిఁ దుడుపువెట్టుఁ
దన కీర్తితమి చతుర్థ ప్రహారవ్యాజగతి ఋక్షవర్ణము ల్గట్టిపెట్టుఁ
- గీ. దనగుణము వెట్టులేఖిక దశ చెలంగె
నొక్కొ యొక్కొక చోటుల నుక్కు మిగిలి
విబుధ విబుధాధిపతి గాఁడె వేంకటేంద్ర
సుతుండు దామర్ల వేంగళక్షోణి ధవుండు 60
- సీ. బహు లాబ్ధములవాఁడు మహిదారతిలకంబు చేల త్రొక్కుడులనె జిగిఁ దొలంకె
ఘన వర్షములవాఁడు గవ్వారీధరమౌళి కప్పుగండములనె గరిమ దొరలె
ద్విరదనంబునవాఁడు కరియూథనాథుండు మురిపెంపు నడలెనె మురువు వదలె
ముసలియై తగువాఁడు మును సరీసృపనేత తెలిగోర సిగలనె తెలివి గలఁగె

¹ సూర్యనిఘంటు పాఠము. దానిన - పూర్వముద్రణ పాఠం. యతి తప్పింది.

² సూర్యనిఘంటు పాఠము. చక్రీదాదంభ - పూర్వముద్రణ పాఠం.

³ వనదాహరణ - సూర్యనిఘంటు పాఠము.

- గీ. రదక వృద్ధులలోఁ బెద్ద మొదల కమఠ
మూర్ఘికలనే గొనబు వారి నొల్లననుచు
వసుధ దామర్ల వేంకటేశ్వర కుమారుఁ
బంచ శరనిభు వేంగళప్రభు వరించె. 61
- సీ. సత్కులంబును సుప్రజము గొన బుధజాల మునకిచ్చి క్రమ్మఱుఁ గొనెడు వాని
దను వేఁడు సుమనఃప్రభుని శక్తిఁ గైకొని వీడుకు వీడొదవించు వాని
సర్వజ్ఞుఁడగు నాత్మసఖునకు దుర్వర్త మగువాస మొసఁగిన యట్టి వాని
గోత్ర వర్గములచేఁ బత్రము ల్గొని యప్పు లిచ్చుటకై చరియించు వాని
- గీ. రాజు రారాజు చెలియును రాజరాజు
ఘనుఁడు ననుబెట్టు లంచు నకారణోప
కారముగ నర్థ మొసఁగును ధీరతతికి
మనుజ మాత్రుండె వెంగళక్షావరుండు. 62
- మ. కలనైనం దరమింత పూన కడకింకై యొగ్గఁ దొక్కింత కో
కలు బంగారము చేసికోఁ డదికినం గాంచిం గరంబస్తిగా
నిలకుం దెల్పఁగఁబోఁడు కంచివరదుం డెట్లోపు దామర్ల వేం
గళ భూనాయకు వేంకటాద్రి వరదక్షానాథుతోఁ బోలఁగన్. 63
- శా. కృష్ణాగౌతములం బ్రసిద్ధములు కోకీ బాంధవ ప్రోద్భవా
కృష్ణాకార నికారణ ప్రకటము ల్కృష్ణార్ప గర్వచ్చిదల్
¹కృష్ణాపదరదోర్ధరాభిమతము త్రీవేంకటాధీశు మా
కృష్ణాధీశ్వరు కీర్తిచంద్రికలు చంద్రీభూత ఖద్యోతముల్. 64
- క. ఈపుత్రులఁ గను వేంకట, భూపాలకుఁ డతఁడు వెలయుఁ బుడమిని నుద్య
చ్చాప లతారోప శతా, టోప హతారాతి భుజపటు ప్రాభువుఁడై. 65
- క. ఏతాదృశ శుభ చర్యున, కాతత భుజశౌర్యునకు మహాదార్యునకున్
వాతాశన జాతాసన, జాతాభినవ ప్రతాప చాతుర్యునకున్. 66
- క. సంధా భృగు నందనునక, బింధన గంధవహ బంధుహిత తేజో ని
గ్గంధిత గంధాంధ రిపు, స్కంధా వారాంబునిధికిఁ గవిసేవధికిన్ 67
- క. శ్రీలక్ష్మీపతి సేవా, శీలున కున్మదవిపక్ష శిక్షణ కలనా
లోలునకు దయాళునకు, న్వాలారీ పురపతికి నవారిత ధృతికిన్. 68

¹ గణభంగము. 'కృష్ణాపద్ధర' అని సవరించవచ్చును. కాని పూర్వపరిష్కర్తలు ఊరుకొన్నారు.

- క. జడరాశి గభీరునకు, నృదబానల కీల సదృశ బాహు మహునకున్
గడిగోట మల్లబిరుదున, కుడు పరివృథ కీర్తి తతికి నూర్జిత మతికిన్. 69
- క. ఘోర మహోవార మహో, దార మహోన్నత విరోధి హతి చణునకు మం
దారవనీ గౌరవనీ, హారవనీ వంచికీర్తి హార గుణునకున్. 70
- క. నాభాగ నిభున కంబుజ, నాభాగమబోధధుర్యునకు దశదిజ్ఞా
నాభాగ తత యశస్సు, నాభా గరిమాతీశయున కధికజయునకున్. 71
- క. ఆంధ్ర ధరానాథునకుఁ బు, రంధ్రీ పాంచాలునకుఁ గరకృపాణలగ
త్కంధ్ర పరిపంధి పార్థివ, రంధ్రిత దినమణికి మతిధురంధర ఫణికిన్. 72
- క. కోర్కొండ సింహ బిరుదున, కర్మప్రతిబింబ భుజ మహాప్రకరునకున్
గర్మశ రిపు వృతికి శుభో, దర్మునకు స్వేంకటాద్రి ధరణీ పతికిన్. 73
- క. కామిత ఫలదాయకునకు, రామామదనునకు దాన రాధేయునకున్
దామరల వేంకటేంద్ర సు, ధీమందారునకు వారిధిగభీరునకున్. 74
- వ. అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నాయొనర్చు బూనిన బహుళాశ్వచరిత్రం బను ప్ర
బంధ రత్నంబునకుఁ గథాప్రారంభం బెట్టిదనిన. 75
- ఉ. శ్రీశుకయోగిఁ గన్గొని పరీక్షి దిలాతల భర్త కర్తయౌ
దాశరథిం దలంచి పరతత్త్వముఁ గన్న ఘనుండు శత్రుశై
లాశన శౌర్యశాలి బహుళాశ్వఁడు తచ్చరితంబుఁ జెప్పవే
దేశికచంద్రమా! యనఁగఁ దెల్పుదొడంగె మహర్షి హర్షియై. 76
- క. అహవమోహ వశంవద, బాహవ బలభటము మిథిల పదిలంబగు శ్రీ
గేహంబై భూదేవీ, దేహంబై తగు విదేహ దేశములోనఁ. 77
- క. ఆవీడు దనకు వేలుపు, దావీడు ధరాపురాళిఁ దలఁతురె యనుచుం
దా వీడు భోగవతిని సు, ధావీడున్నత యశఃప్రతాపోజ్జ్వలమై. 78
- సీ. అప్రోలి విప్రాళి యాగ శతప్రీతి నందింప విధి శతానందుఁడయ్యె
నవ్వీటి నృపకోటి యసురక్షితికి సేనఁ జేర్చ నింద్రుఁడు సునాశీరుఁడయ్యె
నాయూరి బేహారి హవణించు పొత్తు బేరపుఁగల్గి యక్షుఁ డర్థపతి యయ్యె
నాగ్రామహలి ప్రేమ హల మొసంగినఁ బ్రలంబధ్వంసకుఁడు సీరపాణి యయ్యె
నచటఁ జదువంగ గీపుతి యయ్యె జీవుఁ
డచట గణియింప హేమయై యమరె నమరి

యచటి పూదోటం బుష్పాస్తుండయ్యె మదనుఁ
డచటి నిధి విధి వసుమతి యయ్యె జగతి

79

మ. ఉడు మార్గంబున నిర్గమించుశశిలో నున్నట్టి నృగోధముం
గడి గొమ్మంచుఁ బెకల్పంబోయి కిరణౌఘంబు ల్బయిం గ్రమ్మినన్
గడలంచుం గడలన్వడి న్వేడల శుండా దండముం ద్రిప్ప న
య్యెడ నప్పట్టన దంతికిం దొలంగు రాత్రీశానుఁ డెప్పట్టునన్.

80

చ. సగతులు వట్టి వెంటఁ బరిచారకు లేగి హయంబు మించిపో
జగతి ఖురాగ్రము ల్వడమి జాడ యెఱుంగక వాజివేగముం
దగిలెద నంచు వెన్జను సదాగతి కొట్టునఁ బోవునబ్బటు
ల్పగలిటి కందు కొండ్రు త్రుటిఁ బాటుచు నిల్చిన తత్పురాశ్వమున్.

81

ఉ. పంటవలంతి యల్లుదొర పట్టము ముట్టిన చిత్రశాటి యిం
టింటను లేని ప్రాణులుఁ గయి న్రఘువీర జపాక్ష దామకం
బంటనిదేహధారులుఁ బురారి ధనుర్దమన ప్రచండు పే
రింటను బిడ్డఁ బిల్వని శరీరులుఁ జొప్పడ రప్పురంబునన్.

82

చ. తనపురి ముందు క్రిందు పడదన్న నగద్దకుఁ దేలికొంచు వే
చనియెద నంచు నమ్మిథిలఁ జక్కంగఁ జుట్టి పురారి చాప మ
ర్దన చణు నత్తవారి నగరం బని యెంచి హితుండ పోలెఁ గా
చిన పలునోటి చిల్వ యనఁ జెల్వగు వజ్రపుఁగోట వీటికిన్.

83

మ. నగరీ సౌధ శిఖా వధూ మధురగాన శ్రీద్రవద్రత్న నీ
రగణం బాత్మ శిరోగృహం బవియ గీర్వాణీతతు ల్వాన క్రిం
దు గృహధోగతుఁ డిందుఁ డైందవశిలాతోయంబుగాఁ దప్పేరిం
గి గణించు న్సరిగూడు మేత నడుచక్కిం బాడ నక్కొమ్మలన్.

84

క. కన్నులజిగి చన్నులబిగి, వెన్నులయొగి కప్పుగుప్పు విప్పుంగొప్పుల్
వెన్నెల నగవు న్నెలమొగ, ము న్నెలఁత గముల్లను న్నృభు ల్మెచ్చఁ బురి

85

ఉ. అందఱు మందగామిను లొయారులు తేటమిటారి కత్తియల్
చందురుకావిమోవి పలుచందనపుం దుక మొందు నందపుం
గెందలి రాకు బోడులు శుకీపికవాణులు కంజపాణు లిం
దిందిర వేణు లెందున ననింద్యలు చందనగంధు లప్పురి

86

- ఉ. కట్టిన కోకగట్ట దొక కాంతయు నొక్క వధూలలామయు
 న్నెట్టిన సొమ్ము బెట్ట దొక భీరువు బూసిన పూత బూయదొ
 పెట్టెడు చీర లంగజుడు వెట్టిన బిల్చినవాని బిల్వర
 పుట్టన పణ్యభామినుల భాగ్యమె భాగ్యము భోగ్యవస్తులఁ 87
- సీ. తొడ నిగ్గులకు రంభ తోడ్తోడ దలవంప శశిరేఖ నొసలికి సగముగాఁగ
 దరహాసమునకుఁ జంద్రకళ వెల్వెలఁబాట నెమ్మొమునకుఁ గలానిధి కృశింప
 మును తిలోత్తమ మించుముక్కు తేటకు వాడ హేమ మెచ్చుగ నెమ్మొయికిఁ గరంగఁ
 దతబాహుల కనంగలతిక కొండలు వ్రాక నరిది చూపుల కింత హరిణి బెదర
 గీ. ఫలముఁ గొని పల్లవావలిఁ బాసిపోక
 యలఁతి గాక పలుకఁ బార కెలమి విడక
 పడక వన్నియ దరుగక పచ్చదనము
 వీగక వలంద గులకుఁద్రు వేశ్య లచట. 88
- సీ. వెలయీక విరిబంతి వెలఁది దాచఁగ నేల యది హెచ్చు మీబోంట్ల కబ్బుటెట్లు
 కొన్న మేమేకాక యున్నవారల కౌనె యింటియతండు నీకంటె భోగి
 యటులైనఁ బచరించి యంగళ్ల నిడనేమి యంటిమోడక రొక్క మంపిరొక్క
 రాలెక్క కిన్నడి యీలేమె వెలయెంత వేడుక కెచ్చోట వెలయుఁ గలదె
 గీ. యనుచుఁ బౌరుల యుత్తరంబునకుఁ దగిన
 నర్మ గర్భోక్తు లాడి మనంబుఁ గరచి
 చల్ల ప్రొద్దున నరవిరు ల్పరులు గట్టుఁ
 దలిరుఁ బ్రాయంపుఁ గొమ్మ మొత్తంబు లచట. 89
- క. అన్నగరిం బహులాశ్వం, డెన్న గరిష్ఠ ప్రతిష్ఠ నేలు యశో వి
 చ్చిన్న కరి కంధరుండై, పన్నగ రిపురాట్టురంగ పద భృంగంబై. 90
- సీ. అపరంజి గవినెన త్రిపురాపహారి చాపంబున కెవ్వాని భవన భూమి
 యర్థాంగలక్ష్మి యింద్వర్థమూర్ధధనుర్విదారి కెవ్వాని యుత్సంగశిశువు
 ప్రజ్ఞాన రుచిదాత్రి బాదరాయణ కుమారునకు నెవ్వాని నిర్దోష ధిషణ
 ప్రాంచత్కుటీకోటి ప్రాణినేత్రాంబురు ధ్వయము లెవ్వాని కూటస్థమణికి
 గీ. నిట్టి మహిమల మహివహి కెక్కినట్టి
 జ్ఞాన జనకుని వంశరత్నంబు నూత్న
 కీర్తి నరకేసరి విజిత కార్తికేయ
 జనకుఁ డనమించు బహులాశ్వజనక నృపతి. 91

సీ. పితృశిక్ష కొప్పక వెలయుప్రహ్లాదుండు పోరువెట్టనియట్టి నారదుండు
తనశక్తివోఁ జేసికొనని వసిష్ఠుండు రతిఁ బగల్గొనని పరాశరుండు
కాశికా ఖండోక్తిఁ గైకోని వ్యాసుండు జనకహృద్వత్తి నొత్తనిశుకుండు
పారణ కొకనిఁ ద్రిపుని యంబరీషుండు పెరుమాళ్ళ విడని విభీషణుండు.

గీ. హరి చరణ చింత మఱని రుక్మాంగదుండు
వృథుల గురుధిక్కుతికిఁ గాని భీష్ముఁ డతఁడు
శౌరి పదభక్తి లేని భూజాని మగఁడు
తగఁడు బహుళాశ్వ ముదిరాశ్వ ప్రెగడ వొగడ 92

క. అతనికిఁ బురోహితుండగు, శ్రుతదేవుఁడు మఖ ముఖాన్న శుచిరుచి పరిపా
లిత దేవుఁడు నతజీవుఁడు, స్తుతభావుఁడు రచిత నందసుతసేవుఁ డిలన్. 93

మ. శితభాను ప్రతిభానుమూర్తి గిరిజా జీవేశ జూటీతటీ
యుత సూన ప్రతిమానకీర్తి బహుళాశ్వోర్వీబిదౌజః పురో
హిత భావస్తుత భావశాలి శమ భూయిష్ఠ ప్రతిష్ఠాగతిన్
శ్రుతదేవ క్షితిదేవ మౌళి తగువిష్ణుధ్యానవర్తిష్ఠుఁడై. 94

ఉ. ఆ సుజనస్తుతుండు బహుళాశ్వఁడు కాశ్యపి నేల నొక్కెడన్
వ్యాస వసిష్ఠ కుత్స భృగు వత్స పరాశర ముఖ్య తాపసా
గ్రేసరు లేగుదెంచి నృపకేసరిచే సుమపూజ లొంది త
ద్భాసుర భక్తి కుల్లమునఁ బొంగుచు నిట్లని రందఱుం దగన్. 95

ఉ. చుక్కల రాజవీగి మధుసూదన పాదసరోజపూజలం
దక్కువ గాని మేటి బలి తాతవు ధాతవు హృద్యవిద్యలం
జక్కుదనంబునన్ మొదటి చక్కెర విల్తుండ వీడు జోడు నీ
కొక్కని విన్న కన్న ప్రజయుం గలదా బహులాశ్వభూవరా. 96

ఉ. ఇంటికిఁ దోడి తెచ్చి తనియించితి పూజల కల్మి కల్మి వా
ల్గంటికి గంటె గట్టుదొరఁ గన్గొన వచ్చిన భాగ్య మిచ్చటం
గంటిమి మేమటంచుఁ దెఱగంటిదణా యనివంటి రాజ ము
క్కంటి నుతించి ద్వారవతిఁ గాంచుటకై చని రమ్మునీశ్వరుల్. 97

చ. చని మునికోటి తేఁటి యెలజవ్వనిపాటలు గాడ్పుటాటలుం
బనువడు పూవుఁదోటలను పాటలగంధులు వొల్చుపేటల

- న్వనరుహ రాగ హాటక కవాట లసద్యుతిఁ గన్న కోటలం
దనరిన ద్వారకానగరి ద్వారముఁ దూతీ పురంబుఁ జూచుచున్. 98
- ఉ. అక్కడ నొక్కగందవొడి యంగడిఁ దొల్లి సుమాపణంబు లీ
చక్కి నమర్చినారు గిరిజాప్రియసూతికి ఁదొంటిరీతి గా
దెక్కుఁడు వైభవంబు పరమేశ్వరు గోపుర మీపురంబునం
జుక్కలఁ జూచె బచ్చలకుఁ జూపిరొ యచ్చటి గచ్చు టోవరుల్. 99
- మ. ఇదిగో సాత్యకిమేడ క్రీడిసదనం బీ బ్రాహ్మణశ్రేణిఁ జూ
పదియైదిందులు దాఁట నిట్టటు బలప్రాసాదమాసంది నే
కద గర్గాలయ మశ్వకోటి కరటి గ్రామంబులం గాంచె శౌ
రిదయం గాంచిన వారి పట్లకును శౌరిం బోల నేరీదొరల్. 100
- మ. అని పూలంగడి దాఁటి కోటిపడగల్ యత్నంబునం గన్నవై
శ్య నివాసంబుల త్రోవవట్టి యెదుట న్సాంబాలయంబుం గనుం
గొని ప్రద్యుమ్నుని హర్షముం గడచి యక్రూరాంగణం బంటి యొ
య్యన వేయంచుల కైదువయ్య యిలు దాయంబోయి హర్షించుచున్. 101
- సీ. గోత్రారి కరికైనఁ గొమ్మిచ్చుటయె గాని యకు కెఱుంగని మదావళ కులంబు
లవణంబు నిధినైన లంఘించుటయెకాని కుఱుచ దాఁ టెఱుంగని ఘోట పటలి
గంధవాహము నైనఁ గడువఁ బాఱుటెకాని యని గుంటువడని శతాంగవీధి
కంఠీరవము నైన గరిసించుటయె కాని యొరసి వెన్నీని భటోచ్చయంబు
గీ. ప్రమణ నిబిడ బిడౌజాగ్ర పరిబృధప్ర
గాఢ సిబ్బికాధికాందోలికా నికాయ
కేతనచ్చత్ర సంఘాట ఫేట నిరవ
కాశ మహి బహిరంగణ గరిమఁ గనుచు. 102
- ఉ. ఎక్కడి పుష్పకంబు మఱియేటి సుధర్మ సుమేరు కందరం
బిక్కడ విల్పిరొక్కా పొడవెంత యహో నిడివిన్వెడల్పు మే
లొక్కొక యంకణంబె యదియుం బదివేలకుఁ జాలు జాకువా
చొక్కపు టీకు లెక్కడని చూచి హజారములోనఁ జొచ్చుచున్. 103
- సీ. రుక్మిణీ పరిరంభరుచిఁ దగుల్కొనినాఁడొ సత్యభామాకేళిఁ జాలినాఁడొ
లక్షణా వీణా కళావాంఛ నున్నాఁడొ కాళింది సందిటఁ గదిసినాఁడొ
మిత్రవిందా లాస్యమే మెచ్చుచున్నాఁడొ భద్రా రతిశ్రాంతి బడలినాఁడొ
జాంబవతీ రదచ్చద మానుచున్నాఁడొ యల సుదంతా క్రీడ నలరినాఁడొ

- గీ. లేక రాధాసుధాధరాస్తోక ధరణి
ధర పయోధర ధగధగద్ధగిత గండ
తల మృగీమద మకరికా కులకములకు
హరువు గనినాఁడొ యని మునీశ్వరులు వలుక. 104
- సీ. సిగమొగ్గ తెలినిగ్గు జిగిదన్ను నిరుచుట్టు వెనుక కట్టు రుమాలు వెలికిఁ గ్రమ్మ
నొసలు క్రొన్నెల కొల్పు పస గన్న యరవిరి కలువనా మృగనాభి తిలక మమరఁ
గుంకుమం బెద దిద్ద గొలుసంత త్రిప్పి యంసమున వై చిన కౌస్తుభము నటింప
డావంక భుజపీఠిపై వింత నడికట్టు చెంగావి బంగారు చెఱఁగు గదలఁ
- గీ. దళుకు హరుమంజి నిడుయొంట దాల్చిహళిది
పట్టె సమ్మాలి గెలకవ మెట్టి పాణి
పాణి ముత్తెంపుఁ బరజుకృపాణి పూని
చక్రి దనుదెంచె నపుడు హజారమునకు. 105
- గీ. దండ సాత్యకి రాఁగ సైంధవ విరోధి, దండనోద్ధండభుజుఁడు కైదండ యొసఁగ
వచ్చి యచ్చక్రి ¹తావు తివాసి మీఁది, పచ్చగద్దియఁ గూర్చుండి ప్రజ భజింప. 106
- గీ. ఒక్క చేమ్రొక్కు కేల్దోయిమ్రొక్కు నొక్క
కరము సామ్రొక్కు తలమ్రొక్కు కన్ను మ్రొక్కు
నుచితిగతి మ్రొక్కి దృక్పాణి రచన మూర్ధ
నియతిఁ దగువారిఁ గూర్చుండ దయదలంచి. 107
- సీ. ఎదురు చూపునకు దిగీశ్వరు ల్మైదట్టి వెఱచి రెండడుగులు వెనుక కిడఁగ
వలప్రక్క చూడ్కి కవ్వల యాదవా గ్రణు ల్బుగ్గున నిరువంకఁ బాయ యొసఁగ
డాచక్కి చక్రి చూడక మానఁడని మున్ను బలగము ల్బారెఁడు బయలు విడువ
వేత్ర మెత్తిన వజ్ర కత్తిదళులు గళన్ముకుటులై యొకరిపై నొకరు వ్రాల
- గీ. మునుల గొల్లలు సావిడి నునిచి విన్న
వించ నేతెంచి యుద్ధవుఁ డించు కలికి
చెంగట భజించు దొరల మరుంగుఁ గోర
బలిసి కొలువుండె యదుసార్యభౌముఁ డపుడు. 108
- క. శూరకులపావనుండు హ, జారమ్మున కేగుదెంచె సంయమివర్యుల్
రారయ్యా! యని పిలిచిన, వారయ్యాదవుని సచివవచనము వినుచున్. 109

¹ కొల్పు-చిన్నయనూరి నిఘంటుపాఠం.

సీ. ప్రభుగోష్ఠి వేగిరపడకు విశ్వామిత్ర! వాల్మీకివాణిలోవత్తుగాని
భరతప్రపంచంబు హరి యెక్క డడుగునో జడియక యుత్తరం బిడుము పులహ!
యొక్కచోఁ దర్కోక్తిఁ ద్రొక్కుడు వడుదీపు తెచ్చుకో నెమరున కిచ్చ వత్స!
యొక్కొకరె ప్రసంగ మొసంగెడుచోఁ గొంద అడ్డగట్టులు వల దత్రిమౌని!

గీ. శాస్త్రసాహిత్యములు మాకె చాల¹జితము
టంచుఁ గలగూరగంప నేయకుము బాద
రాయణ! కవిత్వసందర్భ రసము నిలుపు
మనుచు దౌవారికద్వార మపుడు దాఁటి.

110

సీ. పదిలమ్ము సుమ్ము నీపాణి పాణింధమ నారికేళము దర్శనంబు తఱిని
జతనంబు మీకరాక్షతములు శౌరి యంజలి చూచి జడియ కొసంగు చోట
నిద్దలు నవధాన మీపూర్ణకలశంబు మురవైరి శిరమున మోపు నపుడు
మీర లెచ్చరిక యీమృదుకాయ మానమృద్వీకానికాయ దాతృత్వవేళ

గీ. నాయు రారోగ్యపుత్ర పౌత్రాభివృద్ధి
రస్తు భవతామటంచుఁ గంసారిఁ జేరి
పెద్ద లాశీర్వదించిన పిదపఁ జిన్న
లనుఁ డటంచును నాస్థాని కరుగుదేఱు.

111

ఉ. చూచి మరీచి ముఖ్యులఁ బ్రసూనశరాసనుతండ్రి దిగ్గన
నేచి నమస్కృతు ల్చలిపి లీయపు దీవన లంది కానుకల్
కై చిగురాకు సాచి దయఁ గైకొని తానుచితాసనంబుల
నేచక వర్ణుఁ డుంచి మునినేతల కిట్లనియెం బ్రియంబునన్.

112

శా. ఏమీ సంయమ సార్వభౌములు! శుభంబే హవ్యకవ్యక్రియా
సామర్థ్యంబునఁ దొంటి యట్లనె కదా! శక్రాహిత శ్రేణిచే
బాము ల్రావు గదా! ముదాస్పదములై భద్రోన్నతు ల్బాపెడున్
మీమీ మోములె యంతె చాలు నివి సుమ్మీ! నేఁడు మాకిష్టముల్.

113

సీ. భద్రమా! మీయాశ్రమ ద్రుమాంతర ధరాచర తరక్షు కురంగ సఖ్యములకుఁ
గుశలమా! ఫలసమిత్కుశలమాదానదీక్షాపరకీశ విశ్వాసములకు
భవ్యమా! మీనవ్య హవ్య మాద్యద్ధనంజయగ ప్రదక్షిణ జ్వాలికలకు
క్షేమమా! సామజోద్దామ మానత్రాత కైదార నీవార గర్భములకు

గీ. బాలికా పాలికా బాహు పాలితాగ్ర
శాలికా మాలికాసన్న సకలఋతు భ

¹సూర్యనిఘంటు పాఠము. 'జీతమంచుఁగలగూరగంప నేయకుము'-పూర్వముద్రణ పాఠము.

రిత సుమకదంబ శాఖికా రేఖికలకు
సుఖమే! యన నిట్లనిరి వ్యాసముఖులు హరికి.

114

శా. రాధావల్లభ! యెల్ల భద్ర గుణముద్ర నీరు మన్నింపఁగా
మా ధర్మంబునకుం గొఱంత గలదా మత్తిలి యుష్మత్కథా
బోధం బొందితి మెక్కడం బొడిచితే ప్రొద్దా యటంచున్ సుఖ
శ్రీధన్యస్థితి రామరాజ్యము వలెం జేతొమ్ముపైఁ జేర్చుచున్

115

సీ. ఇప్పుడు తెక్కారై నీకౌశిక వ్రతి యచలస్థితి వహించె నయ్య! భృగువు
నినుఁగూర్చి చెట్టుకట్టెను గాలవతపస్వి ప్రబలించె రుచి మందపాలమౌని
మంచి నడకఁ గాంచె మన జాలపాదర్శి వగ నెదవడకుండె వత్సయోగి
విరివికాఁడై గాదవిలె వ్యాస జటిమౌళి మది తమం బెడలించె మఱి మరీచి
గీ. నడచె భువన ప్రసిద్ధుఁడై నారదుండు
తనరఁ బురికొనె మతి వరతంతు మౌని
నీదు కారుణ్యమున సుఖాన్వితులు వీర
లిందఱు ముకుంద! హరి! ముచికుందవరద!

116

శా. మీ దాసాగ్రణు లెక్కడం గలరౌ భూమిం జూత మన్నట్టి మే
ధాదక్షత్వమే కాని లే వితరచింత త్రోవ నేతేరఁగా
వైదేహక్షితిఁ గంటి మయ్య! బహులాశ్వక్షోణిభర్తన్ భవ
త్పాదాంభోరుహ భృంగము నృపభరాభంగద్రుమా సంగమున్.

117

శా. కన్నుల్పల్లఁగఁ జూచినార మతనిం గారుణ్యము న్నాంతిదాం
త్యైన్నత్యమ్మును జిత్తశుద్ధియుఁ ద్వదీయ ధ్యాన సంశుద్ధియుం
ద్వన్నామార్పిత బుద్ధి వానికి ఁదగుం ద్వన్నాభిఁ గన్నయ్య యీ
యున్నయ్యలైన సంయము ల్వాగడలే రుర్వీ సుపర్వేందునిన్.

118

సీ. కొలువు లోపలఁ బంటవలఁచి కన్నియపెండ్లికొడుకు పేరెన్నిక విడనివాఁడు
తలఁపులోఁ దబిసి బిత్తరితాతివగత్రోపుఁ దెలుపుజేజేనిల్పు తలఁపువాఁడు
పలుకులో మున్నీటి జకుకుటీగిలకోరి బల్లిదుకత వల్కు బమలవాఁడు
నిదురలో హొంబట్టు నెఱికట్టు రావేల్పు వలచుట్టు జోహారు కలల వాఁడు
గీ. తండ్రిపేరిటిదొరబిడ్డ తగులమునకు
విల్లు విఱచిన మేటికి విన్నవించు
కబ్బముల వాఁడు నీవన్న నుబ్బువాఁడ
తండ పో దేవరకు నమ్మఁ దగిన బంటు.

119

- క. ఇలతేఁడు బాదరాయ, ఇలఘు ప్రౌఢిమ నటుండు మనియె ¹న్మనియెన్
బలిబలె శౌనక శమదమ, కులనైపుణి పుణికి పుచ్చుకొనియె మురారి!. 120
- క. నావుడు దేవుండు వలికెం, దా వాల్మీక్యాది జనమునకు బహులాశ్వ
క్షావల్లభు నెఱుంగుదు మ, ద్భావంబునఁ గలిగినదియె పల్కితి రీరల్. 121
- శా. చూడం బోదము చుండు తేపు మన మంచుం బల్కి యమ్మొని స
మ్రాదుత్తంసులఁ దొంటి యవ్విడిదిఁ జేరం బంచి పైనంబుఁ దో
డోడ న్రాణువ కెల్లఁ జెప్పి కొలువందుం దీతి సాహోరవ
క్రీడావైభవ మొప్పుగా నగరు చేరెం జక్రి మోదంబునన్. 122.

-అశ్వాసాంతపద్యములు-

- శా. జ్యేష్ఠాషాఢ నిరూఢ తిగ్మకిరణజస్పర్శి దోస్తేజ బిం
బోష్ఠి లోక విలోక పంచవిశిఖా యుద్ధామ దానక్రియా
షష్ఠాఖండలభూజ రావణభుజాసంఘేదనాయోధనా
ధిష్ఠారాధన శ్రీసుయోధన ధనార్ధిస్తుత్యనిత్యోదయా 123
- క. జంబూద్వీప కవీంద్ర క, దంబ కదంబక నవాంబుధర విశద యశో
బింబీ ఫలాధరాకరి, జంబీరీ కృత సమస్తజలజభవాండా. 124
- వి. వితరణబృంభణశక్రతరుక్రమ విక్రమనూతనశాతఘృణీ
తతరణబృందపురందరనందన ధన్యమహీమహిళాగ్రహిణా
యతభుజగాగ్రభుజాగ్రమహోగ్రజయాంక నిజామశహైదులశా
కుతుపనశాహసమాగతహాటకఘోటకర్షూటకరిప్రవరా! 125

గద్య

ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర సమగ్రకరుణానుగ్రహశాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యతామహేశ్వర రూప
రేఖావిజితరతీశ్వర నరససంగీతసాహిత్యసకలకలాపిచక్షణ సమాశ్రితవిద్యత్కవి
రక్షణదక్షవీక్షణ ²యినిగెలగోత్రపావన పరిపంథిరాజకల్పితపాదసేవన
దామరల వేంకటాధీశపుత్ర చెన్నభూపాలకలితసౌభ్రాత్ర గురువమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫల గురువనజసంభవభవ శేషభాషామనీషాబల
ప్రతిదినాగతార్థిజనవరప్రదాయక వేంగళనాయక ప్రణీతం
బైన బహుళాశ్వచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ
బ్రథమాశ్వాసము.

¹మనియె - అని పూర్వముద్రిత & సూర్యపాఠం. 'మనియెన్' - సవరించిన పాఠం.

²'యినగాల గోత్రపావన' - అని విమర్శకులంటున్నారు.

శ్రీరస్తు

బహుకాశ్యచరిత్రము

ద్వితీయాశ్వాసము

- క. శ్రీపాద వంశ నృపతి సు, ధాపారావార పూర్ణతర ధవళఘృణీ
శ్రీపరిణీ కరుణా క్రీ, డా పటిమ విశాల వేంకటక్షితి పాలా. 1
- క. ఆ మఱునాడు మురారి మ, హామహిమ నృహిత భూషణాలంకృతుడై
హేమాంబర ధరుడై స, త్యాముఖ శశిముఖుల తోడ హర్షము వెడలెన్. 2
- వ. అప్పుడప్పుండరీకాక్షుండు కక్ష్యాంతరంబులు గడచి దౌవారిక ద్వారంబుల నడచి
హజారంబు మించి ఘంటాపథంబంటి చిరంటీకురంటికామోదలతో నేతేరంద్వరోత్తిష్టదాన
మదాపణవణిగ్గణంబుల దదాకూపోదక కుండికాకంఠరజ్జు సంధాన సంజవన నిషద్యాణు
మధ్యాసముదాయంబుల దదానీం వారి విక్షేపణ క్షిప్రవేశ్యావారంబులదత్కాల శోధనీ శోధన
పర్యట దర్య భార్యా వర్యంబు సద్యస్సమ్మార్జనీధూత ప్రఘాణపాంసూరవ్యహంసయానావతం
సంబుల దత్సమయ తోరణ నిర్మాణ సూత్ర సంకరత్మిరాట సంఘాటంబుల దదవసర
రంభాస్తంభ సంభ్రమ భ్రమ దూరు సంభవంబు సహసాకరాంభోజ పుటీనిపీడితపటీపటిష్ఠతా
యష్టి సంపాదన బహుధా గృహధావ దూరుజవ్రజం బితరేతరస్థల కలహకులా కుల
కలకల కలకంఠీ సవిధ వివిధ సౌధయూధ సందఘ్న సర్వసర్వం సహాధిప సారస రోచనా
చయంబు కించిదాచ్ఛాదిత కవాట పీఠభాగ భాస్య సామాన్య రాజన్య కన్యకా బింబోష్ఠీకంబు
ప్రకోష్ఠనిష్ఠిత నిష్కరశ్చశూకిటీల భ్రుకుటీకుటిలాంతర్నివారిత. విలాసినీసువాసినీవిసరంబుల
బ్రసరత్పల్లవ పల్లవ పుంగ వా పాంగ నటన రంగాయి తాత్కాలికతా నఖరపరిష్కృత
కచబంధ బంధకీ వేశ్యానికాయంబుల బశ్యద సూర్యంపశ్యాదన్య మధ్యమా సమాలోకన
భ్రమాగత కితవ నివహంబు నేక వేత్రపాణి పలాయమాన మానవ ధావన వినోదన
సముత్కటంబగు పుటభేదనంబు నడు వీధి నడతెంచు నెడల గలువడంబులు లేనియెడ
హసన్ముఖంబుల చామర ముకురంబులు వొసంగించుచు లసన్నంబుల నిరలంకృతి
ప్రాంగణంబులకు మౌక్తిక రంగవల్లికలు సింగారించుచు నక్షీణ క్షణక్షణ వీక్షణ
క్షణదాధ్యక్షాతపాచ్ఛతరచ్ఛవిచ్ఛటల నమండిత ప్రతోభికిం బాండుర తోయజ తోరణంబులు
పొంకించుచు దాటంక నిరాతంక ధగద్ధగిత కపోల పాలికలం గనద్ధవళవితాన

పటలంబులకు జిలుంగు టుదిరిపని పుట్టించుచు హట్టంబులు వట్టివచ్చు చరణఘట్టన
 సముట్టంకిత ఝణఝణ నిక్వణ చిక్కుణ మణినూపురకాపురంద్రులతో గోపురంబుఁ దూఱి
 నలువంకఁ దారదారసిలిన దారల నుదారలం గల్యాణులం గల్యాణపల్యంకికారూఢలం
 జేసి సత్యాముఖ మితవనితా జనతా సమేతంబుగా ఫలితమనోరథుండై రథంబెక్కి చక్రి
 చనుచు జనపదంబులు గనుచు తపనపదంబులు మనుచు సానురాగకమనఃకమనంబైన
 మార్గభూమ్యుభయ పాళీభూత భూభువన సవనభుగ్భామినీ డింభక కదంబకంబు
 భజనంబున కానక దుందుభి నందనుం డభినందించుచు ముందఱం జనిచని
 మందపట్టులం గడంగి తొంగలించిన చెంగలి మేసి చెంగలించి చెంగక చెంగటఁ
 జెంగనాలం బొసంగు నాలకదుపుల దయచేతం గనుంగొని జల్లియొడలు పలుచనితొడలు
 కుటుచకొమ్ముల తెఱంగు నిడుదవాలంబు బెడంగు గాఁగెడు పాలయొదుగు కాగెడు
 పాలపొదుగు మొదవులలో మెదుగు యదుకులభర్త కీర్తించుచు వర్తునిం గైకొని కార్తస్వర
 వికస్వర రత్న శతాంగ సంగత పతంగ రాట్మేతన నూతన చేలాంచలా సంజాత సంఘాత
 ఘాత సముత్పత ద్వ్యోతలాన్విత నానా తరంగ రేఖా శిఖాతరణి శశాంకా
 కరలురత్నతోరకమరపాథోరాశిదేశీయ తటాక ఘటాకల్లోలినీ పరిఘలు గని పరికించుచు
 నపరిమిత పరిమళ మిళిత పరిపుల్ల గిరిమల్లికామతల్లి కావల్లివేల్లిత మకరంద నికి
 రేందిరానంది తుందిభేందిందిర బృందగాన కందళ సందోహ సంధాన ధురంధర
 గంధవహోపహృత ఘర్మ ఘనరస నిబంధ నాత్మ సౌగంధిక కపోల గంధసార మకరికా
 సంధాయకుండై యాదవగంధసింధురంబు బంధురాటవీవాటికలు దాఁటి ధాటి లటహ
 పటహ రటన పాటవ పాటిత దిక్కుటాహ కరహాట మరహాట లాట భోటాంగ బంగాళ
 నేపాళ భూపాలకోపాయనంబుల కతిశయిల్లుచు కతిపయప్రయాణంబుల హూణ కాశ
 కరూశంబులు వాసివాసిగాఁ గోసలదేశాధీశానుండు విదేశాపురిం జేసిన విడిది ప్రవేశించు
 నవసరంబున. 3

సీ. బలభద్ర బృంహితా సులభద్ర ధిమరూఢ బలభద్ర భద్రేభపటలి నడచె
 మదసార విక్రమాస్పద సారథి తురంగ గద సారణ శతాంగ గణము గదలె
 ననిరుద్ధ యుద్ధ శౌర్య నిరుద్ధ వికృతి వైర్య నిరుద్ధ యోధృచయంబు చనియె
 సరసాంబకై కీకృత రసాంబరాన్వి డంబర సాంబ ఘోటకపటలి వెడలె

గీ. ద్యుమ్న మణినూపురాంధ్రు ప్రద్యుమ్నుఁ డతఁడు
 రతి సతీవేణి సమకళా రసిక పాణి
 చక్ర జఘనా ఘనాపాంగచక్రిచాక్రి
 జక్కిఁ గుఱుచలు ద్రొక్కించెఁ జక్రి యెదుట.

సీ. అదరుఁగ్రోవులఁ దేజి బెదరించి రవితేరు గడియలోఁ బడమటిగట్టుఁ జేర్చుఁ
బృథురథ ధ్వజరాజి త్రిదశాంగములు ముంచు తురగఖురోద్ధూత ధూళిఁ గొట్టుఁ
జలదిభశ్రవణముల్ శౌరి దర్శనల గద్గగనేచరశ్రాంతిఁ గడకు విసరఁ
గడల చిమ్ము లమర్త్యగణవిలోకవిరోధి జలదంబు దొంతికి తొలలు సేయ

గీ. సకల సన్నాహికలఁ గన్న సైన్య మన్య
మాన్యరాజన్య వృత్త సామాన్య జన్యఁ
డట్టియెడఁ బాంచజన్యాంకుఁ డరుగు దేఱఁ
బదవి కొకయింత యిరుచెంత బారు దీఱె.

5

సీ. దారూర్ధ్వ పదలంబితామ్రచూడశ్రేణి మస్మణ బంధన ఘోషమాణ ఘోణి
స్వర్ణ తారాచలచ్ఛణక తండుల రాశి బహుశాక తేమన భాజనంబు
దంతుర తైలాజ్య దధినూతన ఘటంబు వివిధాంశు మత్ఫలావీ వధంబు
గుడ శర్మ రాపూర్ణ గోణీ నికాయంబు స్వచ్ఛార్ద్ర ఘోట గుళుచ్ఛకంబు

గీ. నగరిపు శిలావితర్ది కా స్థగితహిమగు
మృగమద పటీర తరుఖండ మగణితోప
ధాభరము లోని చావడి దాఁటి నగరు
చిగురు విల్లుగురుండు ప్రవేశించె నపుడు.

6

ఉ. భానుండు గ్రుంకెఁ బ్రాచి హిమభానుండు దోఁచెఁ జకోరి చంద్రికా
పానము చేసెఁ జీకటలులు వాసెఁ గుశేశయము ల్ముడింగె భృం
గీ నికరంబు చెంగలువ గీములు చేరె రథాంగముల్ వృధా
ధీనములయ్యెఁ బాంధుండవిధిన్ విధిదూఱె రసాలవీధులన్.

7

క. ఆరాతిరి విడిదిం గం, సారాతి రిరంసు హంసయానామాద్య
న్నారీ తిలకంబులతో, నారీతి సమస్త భోజనా నందితుండై.

8

ఉ. అచ్చటఁ బచ్చటాకు నిలయంబున గొజ్జఁగిసెజ్జఁ గొఁగిటం
గ్రుచ్చిన మచ్చెకంటి విరిక్రోమ్ముడి వ్రాలుతమిం దలాడగా
నిచ్చినచేయి గుబ్బకొకయింత మరల్చి రదచ్చదంబు వి
వ్వచ్చునినేస్తకాఁ డరిది వాచవి చూచుచుఁ గూర్మె నత్తఱిన్.

9

క. క్రుంకె నెల మరుండు వేటకుఁ, గొంకె నుడూచ్చయము దొంకెఁ గుముదంబుల డా
లింకెఁ దిమిరోత్కరంబు త, లంకె రవిచ్చవియుఁ దివిఁ దొలంకెఁ గడంకన్.

10

క. ఆమీంద మధూళీ ధుని, దా మీంద మధువ్రతములు దర్పకదర్పం
బామని వచ్చెం బికముల, యామని మెచ్చెన్ గృశంబు యామిని గాఁగన్.

11

ఉ. మావులు పూచె మించె గుసుమంబులు గొజ్జంగి గుజ్జుపొన్నలున్
దావులు చల్లె మల్లెవిరి దార్మనియెన్ గనియె స్త్రసూనముల్
గ్రోవులు పూవులుంచె నిగం గుండము లందము చూపె దేనెలన్
మోవులు రావులొద్దుగులు ముందుగం గెందలి రొందె నామనిన్ 12

రగడ. అవ్వసంత మఖిలాశాంతములం, గ్రొవ్వించె న్మరుగురు కుంతములన్
జగక్రొవ్విరి వాసంతిక ముడిచెన్, జగ మివ్వలను హసంతిక విడిచెన్
జాజులు తేంటుల జాడల వేగెన్, జాజరపాటల జాగులు రేగెన్
మావు లంగజుని మావులం దేల్చెన్, తావులీరములు తావులంబొల్చెన్
తొలకు సరళి రవదులె పికగళము, ల్వలరా హత్తికి వదలె నిగళము
ల్కాకము కోకిలం గడలకుం దన్నెం, గోక విరోధికి గూరిచె వన్నెం
బచ్చవింటిదొర పాళెము వెడలె, న్వచ్చనూర్చి కడు విరహిణి బడలెన్
అబ్బెం బ్రియులచే నతివలబారుం, గుబ్బుచన్నులకుం గుంకుమనీరు
న్మంచు ముంచుకొన మావులు స్రుక్కె న్మంచినీళ్ళరుచి మహి వహికెక్కె
న్వలిచలువలు చనువలువలు చొచ్చెం, జలిపచ్చడములు చలిపొర వెచ్చె
న్మూల కొదిగెం దుది ముదుంగుంగోకల్, సాలిం దారసెను సన్నపుం బేక
లేవెలుంగు పస వీడె జనాళి, న్రేవెలుంగు పటురే నునుహళిం
బందె నధ్వగుండు బహుపాచ్చాయ, న్నిండెను ¹నలి నలినీతతి చాయన్
దిన మంతంతకు దీర్ఘత మనియెన్, అని చింతను నిశి హ్రస్వముం గనియెన్
మలయ మారుతము మన్ననం గాంచెన్, మలయజ తపములు మఱి ఫలియించెం
దాలవృంత మవతారము దాల్చెం, బాలమొదలుగా ఫలములు రాల్చె
న్గొడిసె తింత్రిణీకులము విదిర్చె, న్వడపింది జనావళి వడం దీర్చెన్
ఇడుమ లొందె నూళ్ళెద్దడివారె, ².....
చిలుప జెలల నది జలములు మొలిచెన్, ఎలమావికి శుకి యించుక వలచెన్
ధాత్రి ధాన్యముల ధారణ నిక్కిం, జిత్రకారకుండు చిందులు ద్రొక్కెన్
ఎత్తె హలికుండేతపుంబాట, న్మత్తిలె దిటవఱి మడుగుల నీటన్. 13

క. ఆ సమయమున మురాసుర, శాసనుండు ప్రభాత నిత్య సత్కృత్యముల
న్భాసిలి సత్యాముఖ బహు, కేసరి మధ్యా వినోద కేలీ రతుండై. 14

ఉ. ఒక్కతె గుబ్బుచన్నులకు నొక్కతె వాతెర కొక్క కల్మి నున్
బొక్కిలి కొక్క యంగన కనుంగవ కొక్క పొలంతి చొక్కపుం

¹ నవినవినీ తతి జాయన్ - సూర్యనిఘంటు పాఠం.

² ముద్రితప్రతిలో ఇలానే ఖాళీ విడువబడింది.

- జెక్కుల కొక్కలేమ ముఖసీమకుఁ జొక్కి పసిండి రెంటెపుం
జక్కనితండ్రి చక్రి మణిసౌధమునం గొలుపున్న యత్తఱిన్. 15
- ఉ. చూళికయందుఁ జిందు నవసూన రజంబు కుజంబు శాఖికా
పాళిక దూఱఁజీరు నిజబాహుల రేఖలు మేననంటుమా
ధూళిక బిందువుల్ దొరయఁ దోఁట యొకించుక సేయు వృద్ధ గౌ
ద్దాళిక మౌళి యొక్కరుఁడు తామరసోదరుఁ జేరి మ్రొక్కుచున్. 16
- క. సూనక్షేద్రేక్షుద్రా, క్షానానాబదరలికుచ జంబాళీరం
భా నారికేళ ఫలములు, గానుకగాఁ బెట్టి తోఁటఁ గనుఁగొనుఁ డనినన్. 17
- క. ఆ కంసవైరి సత్యా, కోక స్తని వాంచ యెఱిఁగి కొంత నగరిలో
రాకకుఁ దోఁటకుఁ జేసిన, వాకిలిఁ దెఱపించి కేలివని కున్ముఖుఁ డై. 18
- సీ. తఱచుగాఁ బూచిన తంగేళ్ళ నడుచక్కిఁ దార్కొన్న తాపింఛ తరు వనంగఁ
దరుణ విద్రుమ లతా తరులతో జోకైన పాకభిన్నీల శలాక యనఁగ
నందంపు టాఁబెయ్య మందలోపలఁ జొచ్చి క్రీడించు కఠివన్నె కోడె యనఁగ
నిద్దంపు టంచమన్నియ కన్నియల లోనఁ దలకొన్న మత్తకాదంబ మనఁగఁ
గీ. గొమరు ప్రాయపు ఁదోయంపు గొల్లపల్ల
వాధరలలోన మేల్తరమైన యువతి
బృందము పిఱుంద ముందఱ నందనంద
సూనుఁ డారామ వనసీమఁ జొచ్చె నపుడు. 19
- మ. గనిమల్ దీఱిచి కాల్యలేర్పఱచి చెంగల్వ లృసల్పావి నీ
రున కేతం బిడి వట్టివేఱు కురువేఱుం బోదికై మంచు చి
న్మిన నిద్దా బొనగూడ వాటుకొని గన్నేరావలంబైరు చే
సిన భద్రాక్షలు ద్రాక్ష లిక్షుపులు రాజీవాక్షుఁ డీక్షింపఁగన్. 20
- సీ. మారేడు కడనున్న నేరేడుతోఁ గూడి జీడి పోయిన యేడె చెట్టు గట్టెఁ
దీరంటఁ బెరిఁగిన గోరంటతో మొన్న చిఱుదివ్వెలకె మావిచిగురులోతైఁ
బూపొన్న సురపొన్న యీపొన్న విరిగన్న పున్నమ తొలునాడె పూవుమొనపె
గొజ్జంగి యిజ్జాజి పజ్జం గిసల మొండు నెలకె కస్తూరియు గన్నెరయుఁ బూచెఁ
గీ. దొగరు టిగురుల ధరగట్టు తోపు రూపు
తోపుఁ గనుమని చేఁజూపు తోటపాటు
మోపు గొని రూపు చేసిన ముసలికాపు
మొసలి పోగుల యొసపరి కెసఁగ నపుడు. 21

- ఉ. అమ్మ పరాకు రాకు చిగురాకు జిరాకఱి మేని పాదుశా
కమ్మరుమీ పిరంగి గడుగం గడుఁ గ్రమ్మిన నీటిజీరుకుం
దమ్మికొలంకు సుంకు విడఁదన్నిన పొన్నల గున్నలం దుమా
రమ్ములు లేచె నోచెలి! కురంటక మంచుఁ జిరంటి తెల్పుగఁ. ¹ 22
- సీ. కురుమావి పొడయెండ గరుకందు కందునో మొగమంచు నరిగెల మగువ లంట
గనిమ లించుక దాఁటిఁగొ నిల్కునో యంచుఁ గైదండఁ జెలులండఁ గాచి తిరుగఁ
బుప్పొళ్ళతిప్పలు గుప్పించ మైచెమర్చునో యంచుఁ బావడ సుదతు లొదవఁ
బొదఁదూఱ యోరగ్రొవ్వెద యింత చెదరునో యనుచు సైరంద్రులు వెనుకొనంగఁ
గీ. గుంచె కాళాంజి యడపంబు గొన్న యున్న
రామ లుడిగంబు చలుప నారామసీమఁ
బ్రేమ విహరించె నవహిమ ధామ గర్వ
ధూర్వహన ధామ సత్యావధూలలామ. 23
- క. దళవర కురవక వకుల ము, కుళ కుళకోపరి పరీత ఘుమఘుమిత పరీ
మళ లహరీ బహు విహరణ, మలయ మహీనిలయ మహిత మారుత మొలయన్. 24
- మ. తపనీయాంతపనీప తత్పరిమళోద్యత్తుప్ప మాధ్వీకపా
ళి పరాగాళి పరాగ రాగ భవమల్లీ వల్లికాజాత శీ
త పలాశీ తరులాశి దిగ్రజని కాంతగ్రావ కోటీ కుటీ
విపులాంతర్విపినాంతరంబు లలినీవేణు ల్విలోకించుచున్. 25
- సీ. ఒక చెట్టు చాలుఁ బో యుగ్రాంశు పేరెండ సుడివడ్డ లేగాడ్చు నిడుము కొనఁగ
నొకతేనె చాలుఁ బో మకరాంక హలహలా హలయుక్తగల తిక్తతలు దరల్చ
నొకపూవు చాలుఁ బో యుదధి నందన చందన ప్రసూనముపై మనంబు మాన్చ
నొకచల్వ చాలుఁ బో యుడు పరివృథ గాఢ రవియోగ తనుతాప రౌద్ర మడఁప
గీ. మమ్మయని మావి కడవ్రాలి మధువు గ్రోలి,
ననకబరిఁ జెక్కి పొదల సీతునకుఁ జొక్కి
మ్రొక్కి చక్రస్తనీమణుల్ నిక్కి గోస్త
నీ ఫలము మెక్కి యామెక్కి నెఱసి రచట. 26
- చ. పరువులు వెట్టుచుం జిలుకఁ బట్టుచుం బుప్పొడి తిన్నెఁ దొట్టుచుం
దరువులు చుట్టుచుం బుజము తట్టుచుం బూదబొదరిండ్లఁ దెట్టుచుం

¹ సీ. సికపువ్వు టెత్తు తావికి వెంటఁ బడుతేంట్ల, యుంకృతి మాధవ స్వనముగాఁగ-
కూచిమంచి కవిచే ఉదాహరింపబడిన ఈ పాదము ఈ పద్యము తర్వాత ఉండదగినది.

దరువులు ముట్టుచుం స్విరులుదండలు గట్టుచుం గేలిగొట్టుచుం
దెరువులు మెట్టుచు న్ననలందేనియ యెట్టుచుం గూర్కి దిట్టుచున్. 27

చ. పొగడలు దూసి పుట్టికలం బోసి రసాలయ సద్రసాలపుం
జిగురులు డాసి చీరికలు చేసి విభాసిలు బొండుమల్లియ
లొగడలు కోసి పావడలు మూసి విరాజిల కన్నెజాజి తీ
వ గములం బాసి పూబొదలు వాసి పెనంగిరి మత్తకాశినుల్. 28

సీ. పన్నీటికాలువ పంతంబునకు దాంటి జడద్రొక్కి వెనుకకు జాతె నొకతె
పూందేని దొన దాంటం బొరలి యెడ్డురలిన నివ్వలి కింత లాగెత్తె నొకతె
బావి దాంటెద నంచుం బరతెంచి లివ దప్పి జడిసి పై తరుశాఖ కొడిసె నొకతె
పదరి పందెమువైచి పొదదాంట నెగయుచో వేణిచుట్టినం గొమ్మ వ్రేలె నొకతె
గీ. తరుణ సహకార శిఖ బిట్టు దన్నె నొకతె,
లీల విటపంబుపై జొకళించె నొకతె
మ్రొక్కి చివచివ పోక మానెక్కి నిక్కి
కొంత ¹పిన్నం మింపుగా గొనియె నొకతె. 29

చ. మన మొక మాటె యెల్ల యెలమావుల నీడలం బవ్వళింపమా
చనిచని యొక్కమారి కెలచల్లని మావులనీరు ద్రావమా
నన లొకసారి యన్నియు ఘనద్వనవేణి కలంకరింపమా
యని యన మానసం బెసంగె నవ్విరితోట వెలందిమందికిన్. 30

క. అయ్యాలకాపు తొయ్యలు, లుయ్యెలలం దూగం గుచభరోద్ధతి రాలెం
బయ్యెదలో ముక్తావళు, లొయ్యారుల యడుగు లూడె నుడుగణ మనంగన్. 31

క. మిన్నంటం బదములుం దల, యన్నయ్యెల మీద నుండి యటు నిటుం దూగెన్
వెన్నుని పాదము మదమునం, దన్నిన దోసంబు దొలంగం దలమోచె ననన్. 32

చ. తిలకము సొంపు మించెననం దీర్చితి నేర్చినమాత్ర యంచుం దాం
బలికె నొకర్తు రంగలరెం బాపట నాకొనగోటనే సుమీ
యలవడుటంచు నాడె నొక యంగన పాటలరీతి మేలనన్
బెళకుగం బాడనేరనని బిత్తరి యొర్తు తరుస్తుతస్థలిన్. 33

సీ. హిమగంధ సంధాయి సుమనో ముహూర్ముహూఃపతన లతాగృహభ్యంతరములు
కదళీ దళపుటీవిగళదామ్ర మకరంద శీతల భూమిభూమీతలములు

¹ గణభంగం జరిగింది. 'కొంత పన్నిద మింపుగా గొనియె నొకతె' - అని నవరించవచ్చును.

నాళాగ్ర ధారా పునఃపునరుత్పత్తజ్జంబీర జలసూత్ర సౌధశిఖలు
 నరహరి దచ్చదా వరణలామజ్జ కోజ్జ్వల కాయమానైక సైకతములు
 గీ. మధుకరీ గీర మాధవీ మంటపములు
 మదన బిరుద కథాసుధామత్త శుక ని
 నాద భేద ప్రసన్న పున్నాగ వాటు
 లాటపట్టయ్యె గోపికాకోటులకును.

34

ఉ. క్రోవిఁ గవుంగిటం బొదివి గోఁగును నూరిచి మాటలాడియు
 న్మావిని ముట్టి వంజులము మట్టి తుదిం దిలకంబుఁ జూచియు
 న్వావిలి నూర్చియుం బొగడ వారుణి గ్రాసియుఁ బ్రేంకనమ్ముఁ దా
 మావలఁ బాడి పొన్న నగి యాస్యము సంపఁగి కింత యెత్తియున్.

35

నీ. చూడక యీలేదు సూనంబు తిలకంబు ననమాట రాక కొమ్మనదు గోఁగు
 ముట్టికొనక మావి ముకుళంబు చూపదు నగక కూర్పదు పొన్న నవ్య సుమము
 పాటేరు పడక నింపదు ప్రేంకనము విరుల్పొగడ పై నుమియక పూవు గనదు
 మొగ్గ సంపఁగి పైకి మోమెత్త కీనదు కంకేలి తన్నక కళికలిడదు
 గీ. క్రోవి గోఁగిటం జేర్చక కుసుమ మొసఁగ
 చలరు నిట్టూర్పు విడక వావిలియుఁ గురియ
 దొర యొకదారి నివి తెగుదారులనుచుఁ
 గిసలయోష్టులు ప్రసవము ల్గొసరి కొసరి.

36

క. నాళీకాళీ ధూళిమ, ధూళీ ధునిధోరణీ మధువ్రత మౌళీ
 తాళీడగ నప్పాళీ, పాలిత కంకేళి కేళి భళిభళి యనుచున్.

37

చ. చిలుకల లోనఁ జిల్కలయి చెల్వఁపుఁ బొన్నల లోనఁ బొన్నలై
 యలరుల లోనఁ దామలరులై నును దీవల లోనఁ దీవలై
 తలిరులలోనఁ గెందలిరు తండములై మృదువాణు లగ్ర్యనా
 భులు దరహాస లుజ్జ్వలవపు లృధురాధర లాట లాడుచున్.

38

శా. రావే శౌరిశిరోమణీ హరిమనోరాజీవసంజీవనీ
 గోవిందప్రియభాషిణీ విధునిధీ కుబ్జావిటప్రేయసీ
 యోవిష్ణుత్సవదాయినీ మధురిపుప్రోత్సాహినీ యంచు న
 పూవుందోఁట మురారి వారిజముఖుల్ పుష్పగ్రహవ్యగ్రలై.

39

శా. కొమ్మా పాదిరికొమ్మ కమ్మవిరిఁ గైకొమ్మా చలమ్మేల రా
 నిమ్మా నిమ్మలనీడ నిమ్మగువ దానిమ్మాసఁ జేరంగ దా

18

చూత పరిపుల్ల భల్లాతకీ తమాల

తరులఁ దరుణులు విడివడి విరులు చిదిమి.

47

లయగ్రాహి

కుందములు ద్రుంచి యరవిందములు గాంచి మకరందములు నించి నిజతుందములకున్నా
కందములు చేరి చిగురందములు దూతీ మధుబృందములఁ గోరి తమి డెందముల నాదా
నందముల వ్రాలి విరిగందములఁదేలిన మిలిందములఁ ద్రోలి రొక చందమున వేడిం
గందములు మీటికని చిందముల నేటికని కుందములఁ జాటిన ముకుంద ముకురాస్యల్.

ఉ. త్రుంచిన మోసులు స్విరిచి త్రోచిన కొమ్మలు చించి నాకులుం
దించిన కాయలు స్సగము ద్రెంచిన తీగలు రాల్చుపూవులు
న్వంచిన లేతవ్రాకు లయి వాటపుఁ దోఁట కపివ్రజంబు సం
ధించిన నాఁటి యమ్మధువనిం దలపించె వెలంది రాయిడిన్.

49

మహాస్రగ్ధర. మధురానాథు న్వధూటీ మధు మధుమధను న్మాధవుం గూడి యంత
న్మధుపాళీ మాధుపాళీ మధుర నినదము న్మాధవీ సౌధ వీధీ
విధు రంభాస్తంభ శుంభద్వివిధ విహృతులస్వీటి వీటిష్ఠకాసా
ర ధర భృంబాధర లేరఁగఁ జనిరి మహాస్రగ్ధరల్ ముగ్ధగాత్రల్.

50

చ. తటములఁ జుట్టుకొన్న బిగిదన్నిన క్రొన్నన పొన్న గున్నలం
జిటపొట మంచు మంచుజడి చిల్కెడి గొజ్జఁగికి న్రసాలపుం
జిటిపొటి తేనెవానలకుఁ జేసిన కాల్యల తేటనీటి ప
ల్లటముల నిక్కు నక్కొలఁకులచ్చికి మెచ్చిరి వచ్చి నెచ్చెలున్.

51

ఉ. గాత్రము మోయలేని యుదకంబుల కోర్వక పడ్డ మబ్బునాఁ
జైత్రుని పూవుఁదేనె కణజంబన శీత ఘృణీ స్ఫురన్మణీ
ధాత్రి జనించు దైవతపథ ప్రతిబింబ మనంగ వచ్చులో
కత్రయభర్త కిడ్ల జముకాణ మనం గొల నొప్పె నెంతయున్.

52

క. కలకల హసదంబుజ నిజ, కల కలహంసీ రథాంగ కలకల కులకో
మలమలయ నిలయ మధురా, నిల నిలయము కొలను వలను నెలఁతలకొసఁగెన్.

క. అట్టి యెడ నైందవోపల, పట్టికలం గట్టినట్టి పలుమెట్టికల
నైట్టి డిగి కొలను జొచ్చిరి, చెట్టాపట్టాలు వట్టి శీతాంశుముఖుల్.

54

లయవిభాతి.

మిసమిసని చన్ముగవ పసలు గని జక్మవలు బిసబిస బిసప్రసవ వసతి డిగిపాఱన్
నొసలి పయి ముంగురుల యొసపరితనంబునకు భసల విసరంబులును దెసలఁ బరువెత్తన్
గుసుమ విశిఖాస్త్రములఁ గుసులకు నడంచు కను మిసిమి సిరి బేడిసల నిసువుల నదల్పన్
గిసలయ విభాతి రుచి లసితపదము ల్కమరి కసరి విసర స్సరసి మసలిరి కృశాంగుల్. 55

క. అల్లెమ చను హళాహళి, వల్లనె కా దల్లవళి వివాదావళి రా
నల్ల వళావళిగల యా, కల్లోలము లెసఁగె హల్లకల్లోలముగన్. 56

క. గుభులు గుభుల్లని దుమికిన, రభసంబున నెగయు నీరు రాజీవముచే
నభమిభ వరదుని పదమని, యిభగామిని యొకతె గడిగి యిడియెం బూజల్. 57

క. దరిమెట్టి జీరుకుఁజట్టులఁ, జరణంబులఁ జక్మఁజాచి జాతీరి చామల్
సరియే మాపదముల కని, యరుణాబ్జము శిరము ద్రొక్క నరిగిన కరణిన్. 58

చ. కొలఁకు కెలంకుఁ జేరి మఱికొందఱు జీరుకుఁజల్వరాచరా
పలకల వెంట జాతీ మొలబంటి జలంబుల నిల్చి రింతు లిం
పుల హరిదృక్పరంపరల ముంచిన యాత్మ గభీర భవ్య నా
భులకు సరోవరంబు సరిపోదని లోఁ తెఱిగించు కైవడిన్. 59

సీ. ఒకచక్కి మోలకు లికుచ కుచా కచోచ్చయ మింత యొడిసి కేశవుండ వైతి
వనిత చేకొలఁది వైవఁగఁ దుందమంటిన తమ్మిచేఁ బంకజోదరుండ వైతి
తనజోడు మత్పయోధరమంచుఁ గోకంబు వడఁ బట్టుకొని చక్రపాణి వైతి
పూఁదేనె యరవింద పుటిఁజెంద సఖికేల నుందట్టి మధుమథనుండ వైతి

గీ. కమ్మ తామర పుష్పాడు ల్కంబుకంఠు
లొండొరులు చల్లఁ బీతాంబరుండ వైతి
నేఁడు నిజమంచు నగఁజొచ్చె నీటిలోన
మగని గుణపేటి సత్యభామావధూటి. 60

సీ. మీఁదఁ జల్లకమాన మిట్టిమీనై పడ్డ ముంతు నింతకు మోము ముడుచుకొనినఁ
గూడనిత్తునె మాఱుకొని మోరయెత్తినఁ గదిమెద నోరింత కంటెఁ జేయ
నేఁజిక్కు వడుదునే యెటకుఁ జేచాచినఁ బంత మిత్తునె యెంత భంగపడిన
డీకొందు నెంత నీటికి నడ్డగట్టినఁ బాఱఁబట్టుదు నెంత బలిమిఁ గన్న

గీ. ననియె సాత్రాజితీదేవి తనదు ప్రియ స
భీ లలామలఁ గాసార కేలిఁ గొట్టి

కేలి గురువట్టి వసుదేవు మేలిపట్టి,
పీలి నెట్టెంపు జగజెట్టి గేలిగాట్టి.

61

సీ. నునుకురుల్ శైవాలమనుచు లాగితిం గాని కుటిలత్వ మెఱుంగనే కుముదగంధి!
మించు గుబ్బ రథాంగమంచు మీటితిం గాని కారన్య మెఱుంగనే కంబుకంఠి!
హాస మంభోరుహం బంచు గిల్లితిం గాని యతిరాగ మెఱుంగనే హంసయాన!
గట్టివాలుగ వాలుగనుచు ముట్టితిం గాని చపలత్వ మెఱుంగనే సైకతకటి!

గీ. భంగముం దలంపవలదు తరంగవళిక
వలదు వడిసుళ్ళమాట లావర్తనాభి
యేల యిటులాడ నాశమృణాలబాహ
యనిరి భృంగావలోక లయ్యంబుకేళి.

62

చ. కలకల గొగ్గుతోయముల గగ్గులకాడగు హంసచక్రము
లైలకులం జేరు శైవలము క్రేవల వెల్వడు కల్వతేకులం
దెలివి దొఱంగు తామరల తెట్టువ గట్టిన తమ్మిపుప్పొడు
ల్లలిగి కొలంకు వోలెం గలకంతులచే గిరిఘార్జితాంబుధిన్.

63

క. ఉదక వినోద క్రీడం, జెదరిన సారంగమదముచే జేతి శత
చ్చదమున మైపుప్పొడితో, యదుకులకుంజరము సరసియై వడివెడలెన్.

64

సీ. చేయీత చాలింప జెల్లుంబో చల్లగాడ్పులదిట్ట దఱి మెట్ట నిడదుగాని
యోలవీడంగనాడు టొప్పుంబో హిమగంధ పాథోధరం బొడం బడదు గాని
తగిలిపట్టుట మానం దగవెపో మరుతేంటి తెగ పాట వగ సమ్మతిలదు గాని
మునింగి తేలుట డించం దనరుంబో రాయంచ కోడె నెన్నడ యాయకొనదు గాని

గీ. యనుచు నొకభంగి కాసార మపుడు వెడలి
రొడలి బడలిక కైటభద్విడలికచలు
కదలుదురె నాంటి కెగ్గడికత్తై కేలి
చికిలి బెత్తంబు తరు లింత చేసెంగాక.

65

క. చాలించి కేళి పొన్నన, చాలించిన వలువం గట్టి చామీకర వ
చ్చేలాధర జితమణులకు, చేలాధర హావభావ హేలాధరలై.

66

సీ. ఒడ్డాణ మిదినాది యొడ్డార మేటికే యొడ్డా యయో దీని కువిద నీకుం
గట్టాణి సరి యీక కట్టా చెలియ తలకట్టాయె జగజెంత కట్టదులకుం

గడియాలడంచుట కడియాలములకె యెక్కడియాలమబ్బె నీగబ్బితోడ
ముంగైమురారి నాముంగైని నిడుమన్న ముంగై పలుకవే కురంగనయన

గీ. పేరు దెమ్మన దూతెదు పేరు గ్రుచ్చి
తాళి యడిగినఁ గసరెదు తాళికొనక
యనుచుఁ గైసేసి మత్తకాశినులు డాసి
రాశఁ గోసి పలాశి భిదాసితాశి.

67

ఉ. గచ్చు టరంగులం బసిఁడికంబముల న్వెలయెచ్చు పచ్చరా
లిచ్చిన డాకులం బని రహిన్ రహి దెచ్చిన కొల్లు కెంపు మే
ల్మచ్చుల భేచరీ చతురలాస్య విచిత్రచరిత్ర చిత్ర చే
తోచ్చయ రుక్మకచ్చకల నొచ్చెముద్రోచిన మేడ చెంగటన్.

68

క. వనితలతోఁ గాసారా, వనితలతోయజ సమగ్ర వాసన సనుత్రో
వన భోజనందనాపతి, వనభోజన మొక రసాలవాటిం జేసెన్.

69

సీ. రంభా దళంపు టోరల నుప్పుపొడులపై సాహకార శలాటు సమితి వడియెఁ
గడల వడ్డన లిడ్డ కమ్మని వడలపైఁ దరుబ్బంద మకరంద ధార కురిసెఁ
జేకొలందిగ వంచు చీనిచక్కెరలపై నంశుమత్పల చయం బవిసివ్రాలె
నతి శీతలతఁ గన్న హంసోదకంబుపైఁ బాటలీ కుటసూన పటలివ్రాలె

గీ. సిగలపై శారదజలంబు చిందెవల్లి,
తనులపైఁ బర్ణతాలవృంతములు దిరిగె
సంతతాయత్న కృతవస్తు సౌఖ్య మొసఁగె,
నేజనం బెంచ దీవనభోజనంబు?

70

శా. ఆకమ్రాసవ తామ్రపల్లవ నవామ్రావాస భూభోజనం
బా కూలంకష దీర్ఘికా సురభి కల్పారాంబు సంసేవనం
బా కర్పూర కదళ్యుదార మృదు వాత్యానర్తనాత్యాదరం
బా కౌంతేయ సహాయ కామినుల కాహోహో యొనర్పింపదే.

71

క. జాంబూ నదపుం బూనిక, డంబూరు మఱుంగు పచ్చడంబూని కటిం
బింబోక కదంబోజ్వుల, బింబోష్ఠీ కుముదినీందు బింబోదయుండై.

72

శా. వీణావాద్యము గద్యపద్య కవితా విద్యా వినోదంబు క
ల్యాణీ కన్నడ పారసీ ముఖ ముఖాలాపంబు లానర్థ క
ల్యాణీ భూత విచిత్ర లాస్యము ప్రశస్యాంభోరుహాస్యామణుల్
త్రాణంజూప మురాపహారి హరి యుద్ధానోర్వి నుండెం దగన్.

73

- వ. అనిన విని మురాసురారాతి తరువాతి వృత్తాంతం బెఱిగింపుమని
యడుగుటయు 74
- శా. భాషా వాక్య విశేష శేష భువన ప్రచ్ఛాది ఘోటచ్చటా
హేషా హస్తిక ఘోష ఘోషమహితాహృద్వల్లభప్రాపితా
శేషారిక్షితియోగ యోషధిపతి శ్రీపూర్తికీర్తిప్రభా
తోషాపూరిత దిక్పకోర చయ పాథోధీశ ధీషణ్ముఖా! 75
- ¹ఉత్సాహము. కటక ధిల్లిపుర మతల్లి కాలిజాగ రాము దా
కటక మామూ రీశిరాజి ఘటకలంబ మండువా
ఛట చకోర లోచనా కుచద్వయాల సత్తటో
త్కట పటీర శాద సదృశ దశదిశా విశద్యశా 76
- క. కదన త్రినేత్ర వాణీ, మదిరాక్షీ నటన రంగ మందిర వదనా
మదనాగ కామినీజన, మదనా మదనాగతురగ మానితసదనా! 77

గద్య

ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర సమగ్ర కరుణానుగ్రహ శాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యతా మహేశ్వర రూప
రేఖా విజిత రతీశ్వర సరస సంగీత సాహిత్య సకల కలావిచక్షణ సమాశ్రిత విద్యత్మవి
రక్షణ దక్షవీక్షణ యినిగెల గోత్రపావన పరిపంథి రాజకల్పితపాదసేవన
దామరల వేంకటాధీశపుత్ర చెన్నభూపాలకలితసౌభ్రాత్ర గురువమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫల గురువనజసంభవభవ శేషభాషామనీషాబల
ప్రతిదినాగతార్థిజనవరప్రదాయక వేంగళనాయక ప్రణీతం
బైన బహుళాశ్వచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు
ద్వితీయాశ్వాసము.

¹సుగంధివృత్తమని పూర్వముద్రణము. కాని ఇది ఉత్సాహవృత్తము.

శ్రీరస్తు

బహుకాశ్యచరిత్రము

తృతీయాశ్వాసము

- క. శ్రీతరుణీ రమణ పదా, భాతరుణీ భూతహృదయ పరమద హృదయా
నీత సుధీవ్రాత దయా, యాతత విభవేంద్ర వేంకటాధిప చంద్రా! 1
- ఉ. అంతట గోపికాహిత హృదంబుజమా బహులాశ్యమేదినీ
కాంతునిపై ఘటించి రతికాంతుని తండ్రి నిజాంగనా గణం
బంతిపురంబున న్నిలిపి యచ్చట సర్వబలంబు లప్పుర
ప్రాంతములందు డించి గమనాప్తికి సప్తి నెదం దలంచినన్. 2
- గీ. చట్టుపలఁ బుట్టులేగాడ్చు కొట్టునకును, జెట్టుకాయలు రాల్చిన యట్టు నిట్టు
తొట్టు తొట్టునఁ దారక బిట్టుదుళ్ళు బిట్టదొర శౌరికట్టడ కుట్టుపడియె. 3
- గీ. ఉట్టిపడి మ్రొక్క గతిఁ దెల్పు నురగవైరి, వెన్ను వెన్నునఁ గొని విన్నువీధి కెగసె
నగశిఖరులెల్ల సిగవట్టి దిగించినట్లు, హల్లకల్లోలముగఁ బ్రాంత పుల్లగిల్ల. 4
- గీ. ఎగసి మిథిలానగరి బాయ నిగిడి గరుడి, చక్క నడతెంచి జవమెక్క టిక్కతోవఁ
దనదుపైఁ జక్కు గరుడ కేతనము గదలఁ, గడలిపైఁ బాటు కప్పలి కరణినపుడు. 5
- సీ. చుట్టువేడెము బట్టుచూపుచోఁ గడగట్టి ఘటకారచక్రసంగతి భ్రమింప
నడ్డవేడెంబింత యిడ్డవేలుపుఁ జెట్టు పన్నగ గమన సంపదలఁ గదల
నట్టునిట్టు దువాళి హవణింప నాసులో ¹క్రోవినా వలిమెట్టు గునిసియాడ
కోడనల్ దూటించుచోఁ గవ్వపుంగొండ వెనువెంటఁ బుట్టచెండనువు మొనప
- గీ. నిడివి నడతెంచు చోటను జడద పటలి
గాలిపటముల రహిఁ దెల్పు గగనవీధిఁ
బులుఁగుబొల్లఁడు గాడ్చు చాడ్చున జగంబుఁ
జొరఁజాలు గరున్మరు జ్జవము నెఱపె. 6

¹ సూర్యనిఘంటు పాఠము. క్రొచ్చి-పూర్వముద్రణ పాఠం.

- క. సింగాణికోలవారిన, రంగునఁ దన గరులు రింగురంగుల మొరయన్
బంగరుచాయపతంగ తు, రంగము హరి మోచి నిబ్బరంబునఁ బఱచెన్ 7
- చ. పఱచి మురారి చేల నిజపక్షరుచిచ్చట లభ్రకోటికి
నైఱపులు గుమ్మరింతలయి మిన్నొఱగంటికి మచ్చగీతలై
చుఱుకు వెలుంగు రంగు జిగి సోకనిచోటికి లేతయెండలై
కొఱనెలతాల్పు దుప్పటులకుం దొగరంచునునై రహించగన్. 8
- మ. కరిరాట్టటన హట్టనారుల నిరీక్షా తాళతళ్ళ ద్యుతుల్
హరి కన్గొంటివె మింటికెత్తిన మొగం బమ్మక్క మ్రొక్కించె ము
క్కర చేర్చుక్కకుఁ జేరు చుక్కజడతోఁ గాల్పవ్వెడిం జిత్తభూ
తరవారిక్రియ ధాత్రి కీలుజడయుం దర్పించి కోరాడెడిన్. 9
- సీ. అదె భానుఁడు ప్రతీచి నుదయించితమము చిక్కెనఁ దెచ్చెననుచుఁ బల్కెడు నయోధ్య
యదె తటిల్లతిక పూర్వాబ్ధిపానార్థమై యద్దంబు గొనివచ్చె ననియె మధుర
యిదె హోటక విమాన మెక్కించి కరి వజ్ర కప్పతి యంపినాఁ డనియె మాయ
యిదె హేమ సుమ రథంబెక్కి కంతుఁడు సుధాంచుని గూడుకొనివచ్చె ననియెఁ గాశి
గీ. వాసిగా నోషధీ శైల వరము నుఱికి
పెఱికికొని తెచ్చుచో నింత పిఱికి గాని
హరికి సరివచ్చు నని యనినది యవంతి
నిన్ను మోచిన ననుజూచి నీరజాక్ష. 10
- మ. అదె వాహ్యళి బహిర్మహీ మహిత హర్మ్య స్వర్ణకుంభంబుపొ
న్నదె ప్రాక్కచ్చప గామ్యగాధ పరిఘా ప్రాంచన్మణీ వప్ర మ
ల్లదిగో ధూర్జటిధర్మ ధూర్వహన సమ్యక్చంద్రశాలా ధ్వజం
బదె వైదేహ వివాహ గేహతిలకం బంచుం బ్రశంసించుచున్ 11
- క. చేతోగతిచే భుజగా, రాతి వియత్పదవినుండి వ్రాలె న్నిధిలా
భూతలమున వాతాహతి, చేతంబడు నాఁటి మేరు శృంగం బనఁగన్ 12
- క. జననీ దాస్యముఁ ద్రోచె, న్మునుపమృతముఁ దెచ్చి పక్షిమూర్ధన్యుఁడు నేఁ
డునుపేంద్రామృత దాతృత, జనకుని దాస్యంబు నిలిపె జగమరు దనఁగన్ 13
- మ. శతపత్రాక్షుఁడు ప్రోలుచేరి బహులాశ్వప్రాంగణం బంటినన్
శ్రుతదేవుండది వేఱచూచు బహులాశ్వం ద్రోచి మున్మున్న యీ
క్షితిదేవోత్తము నిల్లుసేర నృపుఁడుం జింతించు నంచు స్రమా
పతి యందిర్వుర కేకకాలమున రూపద్వంద్వముం దాల్చినన్ 14

- క. శ్రుతదేవు నింటి ముంగటి, కతిజవమున వ్రాలె నప్పుడంతకు మునుము
నృతగేంద్రు డిగ్గి డిగ్గన, శతపత్రాక్షుండు నృపుహజారముమ్రోలన్ 15
- సీ. జానకీధవ పదధ్యాన ప్రమోదాస్య కమనీయ గండభాగముల వాఁడు
రఘురామ చరణ స్మరణ ధీ వికస్వర స్వచ్ఛ రోమాంచ గుచ్ఛములవాఁడు
రామర్పితాన్న సత్రప్రహృష్టద్విజాశీరక్షత స్నాత శిరము వాఁడు
రఘుకులాధిప ఘనాప ఘనసాక్షాత్కార చిత్రాబ్జ మన నమస్కృతులవాఁడు
గీ. హృదయ మృగమద రేఖామహీదుహిత్ర
ధీశ సింహాసనత్యనద్ధివ్య రత్న
నూత్న పదకంబు వాఁడు భూనుతుఁడు జనకుఁ
డపుడు కొలువుండి హరిరాక హవణు వినియె 16
- ఉ. అమ్మహిభర్త వించునె రయమ్మున లేచి భయమ్ము భక్తి డెం
దమ్మునఁ గప్పి ముప్పిరిగొనం గొనసాగిన యానధాటి హ
ర్షమ్ములు దాఁటి రామజపమాలిక నేలిక నెన్నుకొంచు నె
త్తమ్మి కటారి రాచదొర తండ్రి పదంబుల వ్రాలె నయ్యెడన్ 17
- క. కడలి దొర కూర్మి యల్లుని, యడుగులఁబడి విడువఁజాల కన్నరపతియుం
దడిచెమట ముజ్జగంబులు, గడిగిన పాదములు కడిగెఁ గన్నీటిజడిన్. 18
- శా. లేవోయన్న సుభద్రయన్న పదనాళీకంబు భూమీధవుం
డేవేళన్ విడఁడయ్యె నందదరవిందామందమారంద హే
లా విస్రంభ మిళింద డింభక మదల్పం బోనిచందంబునన్
భావత్పల్లవపాణి కోకిలము లేవం బోని చందంబునన్. 19
- చ. మురహారుఁ డెత్తెఁ బాదముల మ్రొగ్గిన భూవిభు నాల్గు చేతులం,
బురహారుఁ డాయుధం బిడిన పోలిక ధాత సృజించెఁ దత్పురీ
ధర జనకాకృతి న్నిలుప దన్ గని మ్రొక్కిన యాత్మభక్తికిన్
గరచరణాదు లబ్బెనని కౌతుక చాతురి నెత్తువైఖరిన్. 20
- క. హరి లేవనెత్తి యుర్వర, నురమత్తిన యిసుము దుడిచి యుర్వీశు ¹క
తర బాష్పధార తనబం, గరుదుప్పటి నొత్తి బత్తి గడలుకొనంగన్. 21
- క. అప్పరమభక్తు వక్త్రమె, తప్పక కనునప్పు డెదను దాత్పర్యరసం
బుప్పతిలఁ బట్టు చాలమి, గుప్పునఁ గన్నీరు వచ్చె గోవిందునకున్. 22

¹ గణభంగము.

- శా. ఆ కంసారికి డా కరం బొసంగి జీరాడంగ బంగారపుం
గోకంచు ల్వలకేలఁ బట్టి హరిఁ దోడ్కొంచు న్నిజాంతఃపుర
ప్రాకారంబులు దాఁటి హెగ్గడులు యోరల్వట్టి యట్టిట్టువో
వాకిళ్లెల్లను దూఱి, చప్పరము లోవంజేరి రాజయ్యెడన్. 23
- మ. మగరాటంకు మిటారి పచ్చ నవలా మంజిష్ఠి రెంటెంబుసో
యగపుం గల్మికీఁ గ్రొత్త లత్తుకల చాయల్ దిద్దజాల్ నిద్దపుం
బగదంపుం బనికంబపుం బసలు కన్నట్టంగ బిట్టెత్తి క
ట్టు గజం బెన్నదికట్లు దిన్నతెర మీటుల్లల్లు సౌధంబునన్. 24
- క. శయ్యాగార సమీప ని, కాయ్యాజిర రచిత రత్న ఖచిత వితర్దం
చెయ్యాడు రత్నకంబళి, నయ్యాదవ సార్వ భౌము నయ్యెడ నుంచెన్. 25
- క. అందు గుణసింధు బంధులఁ, జందన గంధుల నిజాంబు జాతేక్షణలన్
నందప్రియనందనునకు, వందన మొనరింపఁ జేసి వర్ణితభక్తిఁ 26
- క. పన్నీటఁ గడిగి పదములు, పొన్నల పొన్న నలశౌరి పూజించుచుఁ ద
త్పన్నీరము నిజశిరము ప, యిన్నపతి వహించి గృహమహిన్ రహిఁ జిలికె 27
- క. అప్పుడు రమ్మని మురహారుఁ, డప్పన యిడఁ గూరుచుండి హరి హస్తాబ్జం
బప్పార్ధివుఁ డౌదల నిడి, చొప్పడ నేత్రముల నొత్తుచుఁ బేర్కొనుచుఁ 28
- సీ. గోరక్షణమునకై గోవర్ధన మహీధ్ర మెత్తిన నాఁడెంత యిల్కె నొక్క
కువలయాపీడంబు కొనగొమ్ము వట్టి పెకల్చిన నాఁడెంత కందెనొక్క
చాణూర మల్ల వక్షఃకవాట తటంబు వొడిచిన నాఁడెంత యిడిసె నొక్క
యుగ్రసేనునిపట్టి నొడసి ముందలవట్టి తిగిచిన నాఁడెంత తెగియెనొక్క
గీ. కటకటా తమ్మి తలిరుల కంటె నున్న
నున్న యిక్కేలు గాసి కెట్లోర్చె మిగుల
నొగిలె నో తండ్రి యని తొంటి నొప్పి దీఱ
నట్టి వలచేయి గట్టిగాఁ బట్టిపట్టి. 29
- సీ. బండిరాకాసిరా దండి రాకాసించి పడఁ దన్నుచో నొప్పి దొడరకున్నె
కాళియాహిస్సటా కాళియాహతిచోట నుత్తమాంగంబు రాలొత్తకున్నె
కడిమిచెట్టునకెక్కి కడిమి మైఁ గాళింది నడిమికి దుముకుచో నలఁగ కున్నె
మగలరాయని తేరి నొగల నుండి ధరిత్రి వగుల గుప్పించుచో నొగులకున్నె
గీ. క్రొత్త నెత్తమ్మి కంటెను మెత్త నైన
యిత్తలిరుటాకు టడుగంచు నీశ్వరాంధ్రు

యెత్తియెత్తి కనుంగవ నొత్తియొత్తి

బత్తివర్తిల్ల నారాచహత్తి పలికె.

30

శా. పాతాళంబున నిల్లుగట్టి బలి నీ బంటొంటి మైనుండఁగా
భ్రాతంగాదని నీవ దిక్కుని పదాబ్జం బొదలం దాల్చి వి
ఖ్యాతిఁ లంక విభీషణుండు కలుగంగా మౌను లట్లుండఁగా
నాతండ్రీ! ననుఁగోరి వచ్చితిటకుఁ నాభాగ్య మే మెంచెదఁ

31

ఉ. కొండలఁ గోనలం నిలిచి కూటికిఁ గూరకు వింత యింత లే
కెండకు వానకుం జలికి నిచ్చుఁ జలింపక రాతఁజేసి న
ట్లుండి నినుం దలంచు నరు నొక్కని దాఁకి తలంచవీవు నా
యండకు వచ్చి నా వెతల నన్నియుఁ దీర్చితి నందనందనా.

32

క. భక్తులు లేరో మారుత, భుక్తుల ముక్తులకుఁ బాలుపడు శమదమసం
భక్తులు లేరో నీ పద, భక్తులు లేకున్న నాకు ఫలదుండ వనుచుఁ

33

క. అభివందన మానక దుం, దుభినందనమణికిఁ జేసి తోయద రేఖా
నిభునిం దనపాలిటి శ్రీ, విభునిం దనరించె నతుల వివిధస్తుతులఁ

34

వ. అప్పుడు పరమానంద రమా కందళిత హృదయారవిందుండై గోవిందుండు
భూపురందరున కిట్లనియె.

35

మ. అల రుక్మాంగద శౌనకార్జునులఁ బ్రహ్లాదుఁ శుకుఁ వ్యాసభీ
ష్ములను న్నారదునిం బరాశరు వసిష్ఠుం బుండరీకాంబరీ
షుల నాదాల్చ్యు విభీషణుం గనమొ యాసొంపు ల్విమర్శింపమో
యలఘుగ్రామణి నిన్నుఁ బోలఁగల దాసాగ్రేసరుం గంటిమే.

36

సీ. ఈ యింతుల కటాక్ష మిభరాజవరద పూజాంబుజంబున కభియాతి గాదె
యాజవ్వనులనవ్వు శ్రీజానిచరణ పుష్పామ్రాణమునకుఁ బ్రత్యర్థి గాదె
యాకల్కిగమి పల్కు కృష్ణకథాసుధామాధుర్యమునకు విరోధి గాదె
యా చానగమిగాన మీశ్వర ముఖ కౌముదీ ధ్యానమునకు విద్యేషి గాదె

గీ. యిట్టి భోగ మహాభాగ్యహేల నోల
లాడుచుండియు మామీఁది యాదరంబుఁ
దివియ వౌరౌర శుక వామదేవులకును
లేని సుఖ మబ్బె నీకు భూజానిచంద్ర.

37

సీ. మదనాగ గామినీ వదనాబ్జ దర్శనోత్సవ వేళ నానాభిఁ దలఁపఁ గలఁడె
ముకురాననామణీ చికురావలోకంబు తఱి నా నెమిలికుంచెఁ దలఁపఁగలఁడె

ఘనకచా కంఠ జఘన దృష్టియెడల నాదర సుదర్శనములఁ దలఁపఁగలఁడె
వరకటీ భ్రూలతా ధర వీక్షితముల నా ధర్మకౌస్తుభములఁ దలఁపఁగలఁడె

గీ. యొకఁడు నినుబలెఁ దమిరెంట నొకటి గాఁగఁ

గవులు తలఁచిన తలఁపులు దవులుగాక

చింత యిటు చేయనేటికిఁ జెల్లెనయ్య

రాజ ఋషివయ్య బహులాశ్వ రాజవర్య!

38

క. అని మెచ్చి పచ్చవిలుతుని, జనకుఁడు పడుకింటి పసిఁడి చప్పరమంచం
బునఁ బవ్వళించె బహుళా, శ్వ నరేశ్వరుఁ డూడిగింపు చాతురిఁ జూపె 39

సీ. ఇతరాస్య వీటికా ధృతహస్త మురవైరి విడెముఁగొమ్మని యోర్తు వేఁడుతెఱఁగు
తనువేఁడు చొకతె చన్నొన లంటి హరినోర్తు కొనకంటఁ గినుకంటఁ గనినచూడ్కి
కడలియల్లుఁడు పోకముడి యూడిచిన నొక్క యన్ను కన్నులు మూసికొన్న సిగ్గు
పుంభావ రతి దెల్పు పొలఁతి నలసి తంచు బిసరుహోక్షుఁడు పిక్కపిసుకు నెనరు

గీ. వనరుహోదరుఁ డేగు రంగనల కిచ్చు

శ్రీడ నేర్పెచ్చు చిత్ర చరిత్ర పటము

లాగు గని చక్రి ధాత్రీ కళత్రుఁ బొగడె

మామక ధ్యాన మెందును మానఁ డనుచు

40

క. అపరాంబురాశి మునిగెం, దపనుఁడు దనకరములకును దగులక పంకా
ల్యుపధి న్వనధిం డాఁగిన, కపటాధము బైటవైవఁ గదలుట వోలె 41

క. ఆది సుమాంజలి యిచ్చి మ, హోదేవుఁడు తెరువు గట్టు నటువలె నర్హ్యం
బొదల నిడి భూసురుఁడీ, యాదిత్యుఁడు బ్రహ్మమని రయంబునఁ దిరిగె 42

మ. కకుబంతంబులు వేసిమ్రోసె సకలాకాశావకాశంబుల

న్మకునంబు ల్మకునంబు లయ్యెఁ గులటా చంద్రాస్య కబ్జంబు కో

రక మయ్యెం గర మయ్యెఁ గైరవము చక్రశ్రేణిగుండె ల్వకా

వక లయ్యె న్నైక లయ్యె పాంథజనతాస్వాంతంబు లంతంతకు 42

సీ. ఉండినట్లనె యుండి యువిద ముంగల లే దిదేమొకో యని చూచు నిరుగెలంకు
చూచి వెన్నకు వ్రాలి యీ చెంత లేకున్కి గగనవారి ఖగాలి కెగసి వెదకు
వెదకి లో వెతఁ గుందు వెతఁ గుంది యొండొంటి కామెతపుల్లుల కలిగి పొగులు
పొగిలి యంబుజవనంబునకు గుప్పునఁ బడుఁ బడి తామరల మీదిప్రక్క లరయు

గీ. నరసి సరసీరుహోకరం బొరసి వెడలు

బడలుఁ గడలు విలోకించు నొడలు మఱచు

జఱచు నెఱకులఁ దఱచు వాఁదెఱచు నఱచుఁ
గోకిఁ గానక యొక చక్రవాక మపుడు.

44

సీ. భాను శతాంగంబు పడినప్పు డెగసిన పాథోనిధానాబ్జపాంసు వనఁగ
నర్కుఁడా శరుచక్కి యంబరాంచలమునఁ దుడిచిన ఖల్లావుతోయ మనఁగ
వరుణారుణాధర లరుణాగ్రమునఁ ద్రిప్పి యటఁజల్లు నారాత్రికన్న మనఁగ
వారుణాలయ భిత్తి వసి చిక్కు రవితేరి ప్రక్క చందురు కావి టెక్కె మనఁగఁ

గీ. గదిసెఁ బాశాయుధాశావకాశమునఁ గు
శేశయ మణీశకల శైలజేశ కేశ
పాశభర శాతకుంభ శుంభత్యుసుంభ
రాశి నీకాశ సంధ్యాప్రకాశపటలి.

45

సీ. హస్త మస్త విపాతి హరిదశ్వ రథ చక్రనేమి ఘాతోదితానిల సఖంబొ
అహరీశ విరహ తాప హుతాశ కృశపాశ ధరదిశా కిసలయ తలిర భరమొ
రజనీ కరోదయ ప్రాకృశ్చిమ హరిన్నిగూహనా గతకోక కోటిరుచియొ
నిటలాక్ష నటనాది పటుపుష్ప పుటదత్త కరవీర సుమనఃప్రకాండ చయమొ

గీ. సాశ్వకస్యందన దినేశ్వరావగాహ
గగఃవీధీ సముత్పత త్కంధిరాజ
సంజ రంజత్రవాల పుంజమొ యనంగ
సంజ క్రొంజిగి మెఱసి కెంజాయ నెఱసె.

46

సీ. తనకు వన్నియఁ దెచ్చు తమి కగ్ని తెచ్చి యర్పణము చేసిన తనపదవి యనఁగ
నెడ మధుసేవకై యిడు రాత్రికి బలుండు గట్టించు తాఁగట్టు పుట్ట మనఁగ
నొకచోట నిల్వనీఁ దుగ్రాంశుఁడని నిశా శరణ మొందిన నిజచ్ఛాయ యనఁగఁ
దన తండ్రిపాటుఁ గోరిన సంజను జయించు రజనిఁ గూడిన యినాత్మజ యనంగ

గీ. నంధకధ్వంసి కంధరాకంధరాళి
సింధు బంధు స్తనంధయీ జీవితేశ
గంధసింధుర పాణింధమాంధ తమస
మల్లి కకుబంత సంధి సంధిలై నపుడు

47

ఉ. చెప్పకు దుప్పటీ ముసుంగు చెయ్యలు గోడ మఱుంగు లేటికిం
జొప్పడు శూన్యగేహముల చోటది యేల నికుంజ మేల మా
కిప్పుడు శంభళీ భవన మేటికిఁ బైరుల యోర లేటి కం
చప్పుడు చిమ్మచీకటి బయళ్ల రమించిరి జారదంపతుల్.

48

- మ. అకటా! యిక్కువ చెప్పిరాకునికి యేమంచుం దదీయాలయో
ర్వికి డాయుం దలవాకిట న్నిలక సారెం జేయు సంచారము
ల్పకిలించు స్త్రుకటించుం బాటం బరుం బిల్వం జూచు జారుండు బం
ధకి సంధింపమి కంధకార సమయాంతఃప్రాప్తి సంతప్తుడై. 49
- చ. విటుండు బహుప్రకారముల వేడ నొడంబడి క్రీడం గోరివాం
కిటి కరుదెంచు మళ్ళిచను గేళిదెస న్నయ సంత్రమాప్తిమై
నటు నిటుం జూచుం జేమ చిటు కన్నం దలంకుచు వచ్చి జారుకొం
గిట నవజారిణీమణి సుఖించు మృషాభ్యసనానుషంగయై. 50
- సీ. తపన కృపాణికా ధారా నిపతిత దానవరాట్మపాలమాలిక లనంగ
గర్వితాసుర ఖడ్గఘాత నిర్గణితాభ్రమణి ఘోట కంఠ కింకిణు లనంగ
మందేహ ముఖదైత్య సందోహ భిద్బాను వర్షిలేఖ ప్రసవంబు లనం గం
దరణి పాతధ్వని స్తనితోత్పతద్గగనాంకోల లగ్న బీజాకు లనంగం
గీ. బ్రౌద్దుగ్రుంకినం బోలేక పుల్లసిలుచు
బయటం బవళించు నినుంగొల్పు భటు లనంగ
జండకర సైన్య మందంద వండికొనిన
సుద్ధ పొక్కుం ధ్వజంగ నిక్కెం జుక్క లంత. 51
- చ. కుముదమువాండు దీర్చి ధరకుం గల తాపము దీర్చి మింటి బ
ల్లిమిర మడంచి పాంథులకు దృష్టి యొసంగి చకోరికా నికా
యములకుం బథ్యపానముల నారసి యోషధి వృద్ధి గన్న వాం
డమృతకరుండు దోచెను సుధాంబునిధిం దివిషద్విషక్రియం 52
- క. అగౌరవరీచికి నుద, యాగతర క్తిమ విచిత్ర మననేల నిశా
యోగమున సుధారశ్మికి, రాగంబెంతయు నిరంతరం బగుటరుదే. 53
- సీ. క్రొత్త లత్తుకబిళ్లం గొల్లలాడంగం జాలు రాగంబు తను రుధిరంబు గాంగ
సారంగ మదపంక సంఘత్కళంకంబు మానితోరః పీఠి మసటు గాంగం
జలదధ్వగులసోంకు నులిచందువెన్నెల ల్నెమ్మేను దొలచు పన్నీరు గాంగం
దతసాంద్ర చంద్రికా ధవళితాంబర వీధిం బఱచిన పరిశుద్ధపటము గాంగ
గీ. నంటిమిన్ను సముద్రునివంటి తండ్రి
పారమున కూర్మిక లొసంగం బ్రాచి కపుడు
తారకా హిత తనయావతంసకంబు
చంద్రుం డుదయించు టెఱిగించె జగములకును. 54

క. అవసర వైద్య శిరోమణి, తౌవతాపము దీఱి మందుఁ దూఁగించుటకై
యివల జలమింక వైచిన, నవనీత మనంగఁ దూర్చున న్నెల వొడిచెన్ 55

ఉ. చందురుకందు, ముందు పురశాసనుఁ డిడ్డ రసా శతాంగపుం
గందెన, క్రీడి కూర్మి చెలికాని కనీనిక, యల్ల రోహిణీ
చందనగంధి గుబ్బుచనుసాదన తొమ్మునఁ గాచు కాయ, సం
క్రందన మంత్రిదార యనురాగమునం గను డా గనం దగున్. 56

క. అత్తఱి వెన్నెలచేఁ దళు, కొత్తు నజాండమున ఋక్షయుక్చంద్రుఁడు భా
స్వత్తక్ర కలశి కుదుపల, మొత్తముతోఁ దేలువెన్నముద్దం బోలెన్. 57

శా. రారేకన్నగు చెక్కుటద్దములు దోరంబార నానందపుం
బారావారములో మునింగి కులుకుం బాలిండ్లపైఁ బల్మఱున్
జీరల్జాఱి బజారపుం బలుకులం జిట్టాడుచుం బాడుచు
న్సారాచొక్కుల దిక్కులం దిరిగి రెన్నం గన్నె లవ్వెన్నెలన్. 58

వ. ఆ సమయంబున విలాసమయ రామభద్ర విలోకనోన్నిద్ర దయారస ప్రసన్నంబు
లైన వెన్నెలలు క్రొన్నెల తాలుపు సంజ తిరుపుగట్టిన కొట్టువడి మైపట్టు సడలి భసిత
లసితంబు లన సాయం వికసిత మల్లీ మతల్లికా మరీచివీచిక లన డోలికాయమాన
మానసాధిక పథిక వధూ పృథూరో వీధికా మదన వివిధ విజయ లబ్ధ కుసుమాయుధ
యోధ నిర్మిరోధ విశద యశంబు లన విశ్వవిశ్వంభరా గుంభన నిరవకాశ సాకాశ విరహ
మత్తకాశినీ శరీర శరీష కాశ నీకాశ వైశద్య ప్రకాశంబులన భూనభోంతరదంతురిత
కలహోంతరితనాయికా నాయకానిలసఖశిఖా ముఖంబునం గ్రాఁగి క్రాఁగిపై c
బొంగిపొరలిపాటిన సుధాలహరులన దండయాత్రా సముద్ధండుండై పుండ్రకోదండుండు
వెడలి ఖండపరశువుం జుట్టి వెండికొండకుం బుటమువెట్టినం గరంగి తొరంగు తరంగిత
తారనీరపూరంబు లనఁ దదీయామల కులంబున గగనంబు వగులుట నలుమొగంబులం
బ్రవహించునంబరవాహినీ శంబరంబులన రాజు దానంబు సేయఁ దోయజార్భకాండ
పిరణ్యగర్భంబునం బోసిన సమధిక దధిస్నిగ్ధదుగ్ధంబు లన దుగ్ధపారావార కుమార
కంఠీరవంబు కరనాళంబులఁ దారకలపయిం జిమ్మిన పన్నీరవారంబు లన గుండుంబులుఁ
గులవేఁటకాఁడు కాముక సంకేత నికేత గచ్చదిచ్చావతులపై వైచిన పువ్వువలల చిమ్మనఁ
దామరసాహితాలంకృతామర సరణి చామర చాకచక్యంబులనఁ జెందొవ విందు
మోవికెందలిరు విందునకుం జుక్కల వెలందిమంది యలందినం జిందు వెలందిగందవొళ్లన
బృందారక బింబాధరాపయోధర ధరాధరాగ్రపాతి మురాసురారాతి సూతి భల్లనిర్భేదన
గళిత ముక్తాహార చూర్ణంబులనఁ బూర్ణసౌగంధిక బాంధవుం డంధకార కంధరంబులపై

గంధవాహ శరసంధానంబు చేయ నెగసిన బుక్షరంగ వల్లికా తల్లజ రజంబు లన
సౌధయూధంబులకు సన్నసున్నంబు చేసి విచక్షణసూక్ష్మతారాక్షరవాచక ధావనంబునకుం
దావలంబయ్యె బొమ్మన బ్రహ్మాండ కరండంబు నిండిన రేయెండ చంద్రఖండంబు లఖండ
చకోరీకాండంబులు గని పయోభాండంబునకుం జొరంబడు నిబిడ బిడాల జాలంబుల
లీల నరవింద మరందంబునకుం గ్రందుకొనుమిళిందబృందంబుల చందంబున నాం
పచేనికిం దలంపడు నాంబసరంబుల పస మూరుకొనమెక్కి యా మెక్కిన లెక్కించి మిక్కిలిం
జొక్కిపడు జక్తవపడంతులును జక్తవలకుందోడు మక్కువబెక్కువలం దగిలి పిగిలిన
మనంబునం గమనసమాగమంబున కెదురుచూచి ముదురుచందురువెలుంగు సెకల
శకలంబు లయ్యె సకలాంగంబు లని వకావకలై యసుకల వసతుల నడుగిడ నోడి
సుడివడి త్రొక్కనిచోట్లుద్రొక్కి రక్కొన్న సురపొన్న గున్నలం గూడి తలిరుటెండల వెదలిన
యుదురాదాత పంపుం బొడలకుం బొడలువెట్టి గట్టి ముసుంగిడి పొసంగెడి చెంగటి
తిన్నెలం బైటబైట పైరిణీచెఱంగుల రింగున క్రొమ్ముడిముడి విడుట లెఱుంగక
హృదయంగముల యంగముల బిగిత్కొంగిటం బెసంగు సనుంగు నునుంగులుకు
గుబ్బచన్నుల యన్నులం గొంచి కన్నులవింటిజో దంపతులకు వచ్చిన యీ దంపతులకుం
జలువ చప్పరంబుప్పరంబు గామి చెస్సకప్పటి కిప్పటికిం జొప్పడ దిక్కటకి కట్టెండ
నెట్లండ నేర్చితో యని కటకటంబడు కట తటాశ్రుధారాపాత భారాన్నిత వియుక్త శాతోదరీ
సముదయంబును సముదయంబునునైన కౌముదీజాలంబుచే జాలుకొన్న మున్నీటి పన్నీటి
పట్టికల పాషాణపుం బట్టికల మెట్టికల గీరుంగాచి భవదీయ విపంచికా సంచిత సమంచిత
సంగీతభంగిం గరంగిన రాల జలంబనెడి నిజసఖుల నిఖిలముఖస్తుతికి నంగీకరించు
కురంగీ లాంఛన శిలాంచన చణ వితర్గి కాంతదేశవిశ్రమణక్షోణి విశ్రుత శ్రోణి వైణిక
శ్రేణియుం గరంగి రేణిని రాణించు నయ్యవసరంబున.

59

క. అటవి దిశా కటక సము, తట నిష్కటవాటి గోపికా పికవాణుల్
నిటలాక్ష భయద భల్లక, భటకుటిల భ్రుకుటిభగ్నభగ్నాశయలై.

60

క. కటికి తొగరాచ యెండలు, పిటపిటం గాయంగ మేను బీటలువాటెం
గటకట శైల విశంకట, కటికేలా నిలువ నీడ కావు ముకుందా.

61

క. ఒంటి నెటులుంటివో వా, ల్గంటినిం బేర్కొన్న గళవళంబున నాపే
రంటిన పలుకులు గనునీ, కంటి కయో! నిదుర యెట్టుం గంటి మురారీ!

62

క. గబ్బి చెలీ! గుబ్బలి నీ, గుబ్బని మది నుబ్బికేలం గొని యెత్తితిం గా
కబ్బురువున కేనా యిది, దబ్బరకా దన్నవలపుం దలంపు మురారీ!

63

క. బాల భవ దధర శర్కర, వేలాగులఁ బ్రోచె దానవీ ధవకృతముల్
నాలుక చేచుదరము మ, ట్టేలాడు నటంట మఱచితేమి మురారీ! 64

ఉ. రాతిరి జాతిగుండె నధరం బిడకుండిన రాక యుందువే
వాతెర దొండపంటి చవి వాసిగదా కొద దీ తెనంచు రా
వైతివి బింబసేవన మయారె మహామతి హానిసేయదే
యీతఱిఁ జిల్కరాచదువు లింతి యుదాహరణంబు లోహరీ! 65

ఉ. క్రిక్కిఱియం గవుంగిట బిగించెదు నీయెదకౌస్తుభంబు నా
చిక్కని గుబ్బనంది టను జిక్కెను దుత్తుము రౌ నటన్న నీ
చక్కెరమోవి మానికమె చక్కఁగఁ జిక్కె నదేటి కన్న మే
ల్లక్కున నెక్కఱావతికిఁ గానుక చేసితొ నందనందనా! 66

ఉ. పాటలగంధి నీ పెదవి పైకొను నాపలుమోపఁగాఁ జూమీ
మీ టమ్మతంబు కంటె నని మెక్కు మఘాన్నము వజ్ర సత్రపుం
గూటికి మాధురీమహిమ కూడదు సుమ్మనుకొన్న ముచ్చటల్
మాటికి నేవధూటికి సమర్పణచేసితొ కేశిమర్దనా! 67

సీ. కేలీవనీ వేణు గీతాగత భుజంగభీమ తద్వక్ష శృపేటదములు
చుంబన వితరణా సులభాంతరంగమత్కంఠ పీఠార్పిత కౌస్తుభములు
గళ నఖాంకావలోకన రక్తదృగ సుక్తమద్గాత్ర పతితత్వదుద్గతములు
భూపగోష్ఠీద్రాఘిమాపరాధానీత పరలబ్ధ మణిసాల భంజికములు

గీ. శారి కోటిరి తాన్యోన్య సరసతములు
వింతలు దలంపవైతిగా! యింతయైన
నన్యత సంసార బర్హిబర్హావతంస!
కంసవిధ్వంస! వృతగోపికారిరంస! 68

సీ. హరిశిలాసారంబు హరియింప నెఱివేడి కనుదోయి బాణరేఖను హరించె
మధురాధరోష్ఠంబు మధువిదారణ మానఁ దాళభేదము పయోధరము లానె
రోమాళి వ్యాళ విరోధంబు నొందిన శకటాంగ దమనంబు జఘన మొందె
నూరుచారుత వారణోత్పాటనముఁ బూన హంసాపహృతి పూనె యానమహిమ

గీ. మహిళ నీయొక్క యంగంబు మారుగలదె
యేనెదురె నీకుఁ దప్పు సహింపు మనిన
దయ దలంపవైతి హరి హరిహయమహీజ
హరి యమునావిహారి మురాసురారి! 69

సీ. అతను తుపాకి గుండలులుండు మనియెఁగా యతినిష్ఠుర శరాగ్ర మడ్డగించి
వలరాచ తూపు దైవము తొలంగించెఁగా యతులకృపాణి చాఁటగుటఁజేసి
దర్పక కరవాలధారఁ దప్పించెఁగా యనుఁగుటేనుఁగు మఱుఁగై కడంగి
రతిరాజ భద్రేభ రాజంబు నిలిపెఁగా బలితంపు రాతెట్టు గలుగఁబట్టి

గీ. యంచుఁ జెలియంచుఁ జలియించు నసమభసల
కుసుమ కిసలయ పికశాఖ లెసఁగఁ గాంచి
పంచ శరశాత శరజాత పాతజాత
భీతి యేరీతిఁ ద్రోచెదో బిసరుహాక్ష!

70

సీ. నీ సోగజడఁ జూచి యాసూటి సాన నందముగఁ బట్టించితి నందకంబు
నీ చిన్ని బొమదోయిఁ జూచి మేల్బుంతిగాఁ జక్క దిద్దితి వంక శార్ఙ్గమునకు
నీ మోవిజిగిఁ జూచి నిన్న మొన్నను మెఱుఁగింత వెట్టించితి వృద్ధయమణికి
నీ చొకారపుమేనుఁ జూచి పదాఠింటి వన్నియఁ గూర్చితి భర్మపటికిఁ

గీ. గలికి నీజంఘ పసఁ జూచి కాదె మకర
కుండలంబులు చక్కఁ జెక్కుటకు నిడితి
నొక్క నిమిషంబు నినుఁ జూడకుండఁ గలనె
యనిన మధురోక్తి మఱచితే యంబుజాక్ష!

71

మ. విమలాంగీ మణులందు నీక తగుఁబో వేణీభరం బెంత యం
దము వాటిలై నటంటి నాఁటికి ముకుందా! నేఁడు నీకేటికిఁ
యమునావీచి విహారమో, భుజగభోగా గైక లాస్యప్రపం
చమో, తాపింఛ వనీ తలాంచ శిఖిపింఛ ప్రేక్షణాపేక్షయో.

72

శా. మందారాగమకేళి హేళితనయాంభః క్రీడనా భోగమా
బృందాళింద విహారమా మురళికాభీష్టారవాకృష్ట గో
బృందప్రోన్నమిత శ్రుతిశ్రవణసంవీక్షాదరం బట్టి యా
నందం బొనొకొ యింక నొక్కపరి కృష్టా! వృష్టి వంశాగ్రణీ!

73

గీ. అనుచు గోపిక లోపికల్ హవణుపడక, తమి నిలుపలేక తా మట్టి తమినిఁ జంద్ర
మీనకేతను లిద్దఱు మింట మంట, మందుచును జెందుచుండు దంభమున కలిగి. 74

సీ. మొదల వనగ్రామమున జన్మమొందుట పొడయెమ్మె నెమ్మేనఁ గడలుకొనుట
పాంథసంఘములకు భయమింత చూపుట గట్టిగా మృగి ననిఁ బట్టుకొనుట
పశుపతి శీర్షంబుపైఁ జొకళించుట నఖరపాదాహతి నాటుకొనుట
మునుపు సత్సంతానమున వాసి లోఁగొంట పుండరీక పరాఖ్యఁ బూనుకొనుట

- గీ. బెబ్బులికి నీకు నింతైన భేదమేది
పదరి కన్నులముందఱఁ బడ్డవానిఁ
గాని చెనకనిగుణ ముండు దానియందు
నొకటి కారుణ్యరహిత! యోయుత్పలహిత. 75
- ఉ. తెల్లని మంటగాని యిది తిన్ననివెన్నెల గాదు కంటివా
హల్లకమిత్ర! నీదుసెక లంటమి మింటికి గందు వొందునో
నల్లనిదొనొ కల్ప నిశ నైల్యము నొందునొ మేను గందునో
యల్ల తమోగుణంబు నలుపందునొ కాళిమ రాహు వొందునో. 76
- ఉ. వెన్నెలచొక్కు చల్లి యరవిందకులంబుల నిద్రదేర్చి పై
నున్న సిరిఁ హరించినటు లోహరిణాంక! వెలుంగు కత్తులం
గన్నెల యంగము ల్నిశినిఁ గన్నముచేసి ప్రమోద మెత్తఁగా
మున్నె ఖలాజ్ఞ కర్పూడవు ముచ్చులరాజవు గాక రాజవే. 77
- శా. న్యగ్రోధాంకుఁడు సోముఁ డంధకహరుండాపైఱుఁ డీవౌటనో
యుగ్రత్వంబు ఘటించె దింతిపయి నోహోయైన నేమాయె నే
కగ్రీవంబునఁ గంతుఁడుం దిరుగఁబోఁగా వానిఁ గ్రోధాగ్ని సా
మగ్రిం గ్రాచిన నీవ యీశ్వరుండ వాహ రోహిణీవల్లభా! 78
- గీ. ఉదయరాగంబు నీకెక్కడిది మృగాంక, కామినీ కంఠరక్త మాకంఠముగను
ద్రావఁ దత్కాంతి వెలిఁగ్రమ్మెఁ జూవెకాక, యున్నఁ గడు పిఱ్ఱితన్నులు దన్నుటెట్లు. 79
- క. కలహించెఁ గాని నిను మొ, కృలమున రాహువు గళంబుఁ గబళించినచోఁ
గళ దాకి పడిన చంద్రా, కలకంఠీకులము లింత కలవర పడునే. 80
- క. ఉదయాస్తమయములకు నీ, కుదనిధి యుదరంబె మార్గ మొక మకరియు ని
న్మద మడఁగింపదు కరిబలెఁ, దుది నేటికి నైనఁ జేరి తోయజవైరీ! 81
- గీ. పంచశర! నిన్ను వజ్రచే పట్ట పిడుగు, తునుకనంచు గిరీశుపైఁ దూఱునటుల
నచల కుచలంచు గర్జించె దౌర క్రీడఁ!, దోడునీడలపై దాడిఁగూడు టెటులు. 82
- ఉ. ఏయెడ విల్లునమ్ము లొకయించుక యేమఱ కుంట పాంథులం
గూయఁగఁ బట్టి గొంతుకలు గోయుట యీశ్వరు నంత వానిపై
సాయక మొక్కడేసి పగ సాదుకొనం దుది సూడుద్రిప్పుటఁ
బోయకు నీకు నంతరముఁ బొందునె యెందును శంఖరాంతకా! 83

- మ. తొలుదొల్త హరిచేతఁ బెంపుఁ గని తోడ్తోడఁ గిరీశుఁ హళా
హళిమై నోర్చి మహాసితాంగరుచి సామర్థ్యంబు మీఱ న్నదా
నల సద్విగ్రహ రాగహారి వగుటఁ ధాత్రి న్వేతం బెట్టుచో
నిలయందు న్మనివౌటకా దశనివై తేమందు శ్రీనందనా! 84
- సీ. నారీ కవచునోర్చి నగెఁ గాక భృగుసూతి నారీకవచు నేసెనా శరాళి
విఠిచి కొనియెఁ గాక విలు జానకీజాని విఱుగనేసెనె యుమావిభుమనంబు
వింటి పెట్టొడిచెఁగా కొంటిపోరున శూలి వింటిపెట్టునఁ బార్థు వెతల నిడెనె
యనలంబు సొత్తుఁగా కనియెఁగా కహితుపై ననలంబు వర్షించెనా నరుండు
గీ. నా కరణినంచు విలుకాండ్ర నైకమునకుఁ
బుండ్రధనువున వేతురా పువ్వు బిరుదు
నిన్ను నీచాప ముగ్రులై యున్నవారు
నమలి వైవరె తమత్రాణ నలినబాణ! 85
- క. ఏ నారి సుఖము చెందదు, నీ నారియె నారియైన నీ నాళీకం
బేనాళీకం బైనను, యోనాళీకాక్షి తాప మొందునె మదనా! 86
- క. గారుతమాహాత్మ్యా శన, భీరుతమా మలయనేల భృతమధుకర వా
మారుతమా మలయాచల, మారుతమా! నీదు కానిమది మారుతమా. 87
- క. అలయించనేల మహిశీ, తల తాలవనా చలంబె తల తాలవనా
నిలయంబు నీకు గంధపు, మలయానిలమా యటైన మలయానిలమా. 88
- క. పవనము బంధించు ముని, ప్రవరులు లేరైరొ సతులపైఁ బగ యతి నొం
ప వలసి యంపిన జఠరో, ధృవశిఖిఁ గూడితివొ సిగ విదిరైదు పవనా!. 89
- క. కలకంఠు లెంత సర్వ జ్వలకుం గుత్తుకకు డిగని జూటందురు ని
న్నలినీకులమా! పరిచిత, నలినీకులమా గరంబు నలినీకులమా. 90
- సీ. హరిహయ హరిదంత గిరిదుర్గ సమయయామిక భుజోన్న మిత దీపిక యనంగ
శీతాంశు సారంగ శృంగరంద్రీ కృతాచ్యుత జాండ ఘటలిస్త సుధ యనంగఁ
ద్యక్షతారాద్యపుష్పాలివేశార్చ కార్పిత విష్ణుపద పుండరీక మనంగఁ
బాకశాసన మదానేక పోక్షిస్త హస్తలతాగ్ర మన్మథ ఫల మనంగ
గీ. శకునిశబ్ద సమారంభ సంభ్రమమున
కవసర గణాధినాథోపహార మపుడొ
నర్పనిదు నారికేళఖండం బనంగ
దిక్కులటఁ జొక్కుచన వేగుఁజుక్క వొడిచె. 91

- చ. కనుకలిప్రాతపై నిడుజగంబు తృణంబున నెట్టు బీడ్చినన్
బని విని స్నేహము న్విడక బల్లశ లోఁగొని యోజబంతి చూ
పిన వహికిం బితామహుని భీరువు మెచ్చి స్వకీయ రూపశో
భన కళ లిచ్చెనో యనంగఁ బాండుర రూపము లయ్యె దీపముల్. 92
- శా. ప్రాక్కోణాంబర వీధిరీతిఁ గులటాపాళీ ముఖాబ్జంబు తె
ల్చెక్కం బాంధుఁడు ధట్టి గట్ట దన వి లైక్మాడ్చి నాల్గింటిపై
లెక్కమ్ము ల్దొనవైవ భావజుఁడు బలైక్కార్పు ప్రక్క ల్గనఁ
గొక్కోకోయని కుక్కుట చ్చటలెలుంగు ల్రెక్కె నల్లిక్కులఁ. 93
- సీ. ఈ తమ్మిమొగ్గ తూ పిభగామినీ స్తన కారిన్య మిం తని కాంచి వచ్చె
నీ సంపంగిలకోరి హేలావతీతనూ మృదుభావ మిం తని యెఱింగి వచ్చె
నీ కల్వనారసం బిందీవరేక్షణా దృగ్దైర్య మిం తని తెలిసి వచ్చె
నీకెం దలిరుఁజిల్కు రాకేందువదనా పదారుణ్య మిం తని యరసి వచ్చె
గీ. ననుచు శరసాహసము వసంతునకుఁ దెల్పఁ
బధిక భీరు భదాలస బాహు విలుక
నతని తొడమీఁద శిరసింత హవణు పఱచి
పువ్వు లంగడిఁ గనుమోద్యైఁ బుష్పధన్వ! 94
- క. రజనిఁ బెడఁబాసి తారా, నిజ సౌఖ్యము డించి కుముదినీసతి విహృతిం
దృఢియించి యట్టియెడ నీ, రజినీవరుఁ డపరదిక్కు ప్రక్కకుఁ జేరెఁ 95
- ఆ.వె. అమరు లారగించు నట్టి పల్లెర మెత్తి, వేళ పేరిదొంగ వేగు టెఱింగి
ప్రొద్దు గ్రుంకఁ దూర్పు భూమిఁ జేర్పఁ దలంచి, విషధి వైచె ననంగ విధుఁడు గ్రుంకె. 96
- చ. చనునెడ రేయికే లొడియఁ జందు విదిర్పఁగ నందు మిట్టి రా
లిన యమృతంపు ఁజిందు లన, లేమను బాసిన సోముఁ గాముఁ డే
సిన విశిఖాళినా, శశి నిశీధిని తమ్మిసిరిఁ హరించి పో
వను వెనుకొన్నహంస భటవర్గములో యనఁ గ్రుంకెఁ దారకల్. 97
- సీ. ఇనుఁ డగ్నిరుచి చేర్చు టెఱింగి శైత్యము శశి తన కిచ్చెనా గాడ్పు గనియెఁ జలువ
రవి వచ్చు నని యంబరముఁద్రోచి చను నిశాధిపు నవ్వె ననఁ దూర్పు తెల్లనయ్యెఁ
దనరాజుఁ బ్రహసించి తనరారు ప్రాక్ష్యమద నదలైనా ద్విజోత్కరము మెఱసె
ద్విజకోటి నిజవాటి విడిచి పోఁ బ్రాచి కన్నెఱు చేసెనా రాగ మింత తోచె

గీ. వేగ నలవాసరేశ ప్రవేశమునకు
గగన గృహశాంతి కిడు పూర్వ గవ్వారీంద్ర
కలశ చూత ప్రవాళ రేఖలొ యనంగ
దినమణి మయూఖములు కొంత మొనసె నంత. 98

సీ. జంభారి హస్తాంకుశ త్రుటత్కరికుంభ తలనిర్గళ ద్రక్షధార లనంగ
వృద్ధశ్రవో దిగ్మహేంద్ర వేణూద్ధిత క్రుద్ధ దావానలాంకురము లనంగ
గుత్మీలపత్ర నిర్భిత్కతుద్భిత్తికాశ్రిత శోణ మృత్తికారేఖ లనంగ
సౌధాశనాధీశ సౌధవీధీ ధ్వజప్రజ హేమకాండ వర్గము లనంగ
గీ. స్వర్గ దుర్గాధి నాథ దిశావిశాల
శరధి కూల ప్రవాల వల్లరు లనంగ
దరణి కిరణ ప్రకాండము ల్గరణిచక్ర
చక్రవాకావలోకనోత్సవము నెఱపె. 99

క. నడయాడు మబ్బు కఱడుగ, నుడుమార్గముఁ గాంచి మఱియు నొక్కటి యిదిగో
జడధి యని క్రోల వెడలిన, బడబానల మనంగఁ గడలి భానుఁడు వొడిచెన్. 100

మ. కర మయ్యెం గర మయ్యెడం గలువకుం గంజాప్తుఁ డేతేర మే
దురమయ్యె దురమయ్యె దాను రతులందుం గోకికిం దిక్కు భా
స్వరమయ్యె స్వరమయ్యెఁ దమ్మి తిమిరవ్రాతంబు వృత్రారి కం
దరమయ్యెం దరమయ్యె నిచ్చలము నానా ఘోక పాకాళికిన్ 101

సీ. ఒక మయూఖంబు నిర్వికసిత సారసాళిక క్రూరపుం జెఱ ల్వీడిపించె
నొక గభస్తి నిరంకుశోద్భృత్తిఁ గదిసి యున్మదకుముదిని రేకు మడంగఁగొట్టె
నొక ఘృష్టి యింత కొంచక చిమ్మఱేగిన గర్వాంధ పటలి దిక్తటుల కొత్తె
నొక కిరణం బింత సకల దోషాకరవృథ గన్నయన్నుల వడకుం దీర్చె

గీ. నప్రతీప ప్రతాపానల ప్రభుండు
చక్రపరిపాలన క్రమాపక్రమూలిన్
రుచివిజిత రాజ పరమేశ్వరుండు సూర్యుఁ
డుదయగిరి సింహపీఠపై నున్న వేశ. 102

మ. అరిరాజన్యక జన్య జన్యజయవారాధేయ రాధేయ భే
చర విత్తేశ సమానదాన కలనాసారస్య సారస్యదా

¹ కృద్ధదావానలాంకురములు.....అని పూర్వముద్రణపాఠము.

² నవరించిన పాఠము. 'చక్రవాకావలోకోత్సవంబునెఱపె'-పూర్వముద్రణ పాఠము.

శ్వరజోల్లంఘిత చక్రవాళ సకలాశాఖాంత శాఖాంతరా
హరహఃకమ్ర సురద్రు కీర్తికృత సౌమారోపమా రోమాపమా.

103

క. దుర్మద రిపు మర్మదలన, ధర్మ వరేతర తర ప్రతాప తపన ది
జ్ఞుర్మసతీ కంఠాలం, కర్మ కృతీయశః ప్రహర ఘనకర్పూరా.

104

భ్రమరకూజితవృత్తము

శారదా లలిత చారదాయి ముఖ సారసాంకురిత సౌరభా
సౌరభాను పవిహార ఫాలశిఖి సన్మహః పవన సారథీ
సారథీనమిత గీరథీన కవి సంస్తుత స్వగుణ గౌరవా
గౌర వారిరుహ హీరవాద విలగద్యశః కృతవిశారదా.

105

గద్య

ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర సమగ్రకరుణానుగ్రహ శాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యతా మహేశ్వర రూప
రేఖా విజిత రతీశ్వర సరససంగీతసాహిత్యసకలకలాపిచక్షణ సమాశ్రితవిద్యత్కవి
రక్షణదక్షవీక్షణ యినిగెలగోత్రపావన పరిపంథిరాజకల్పితపాదసేవన
దామరల వేంకటాధీశపుత్ర చెన్నభూపాలకలితసౌభ్రాత్ర గురువమాంబా
గర్భశుక్తి ముక్తాఫల గురువనజసంభవభవ శేష భాషా మనీషాబల
ప్రతిదినాగతార్థి జనవర ప్రదాయక వేంగళనాయక ప్రణీతం
బైన బహుళాశ్వచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ
దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

బహుకాశ్యచరిత్రము

చతుర్థాశ్వాసము

క. శ్రీవేంకటేశ సేవా, ప్రావీణ్య! విరోధి ధరణిపాల శరణ్యా!
పావన సద్గుణగణ్యా!, శ్రీవేంకటభూవరేణ్య! చిరతరపుణ్యా.

1

వ. అవధరింపుము జనమేజయజనకునకు శుకుం డిట్లని యానతీఁ దొడంగె నా
తర్వాత సద్యస్స మాయాత సాత్రాజితీ సమేత నేతకుఁ బ్రాతరుద్భూత ఖద్యోత సమద్యోత
కంజాత సంజాత వాతపోత శీతల ధౌత వదనారవిందునకు విందుఁజెప్పి యజ్జనక
జనపాలకుల తిలకంబు జలకంబాడి నిత్యకృత్యంబులు నిర్వర్తించి కందర్పజనక
సమర్పణానిర్మిత నాడింధమ పాణి పాణింధమ మణిబంధ మణిభూషణాదుల పనులు
గాంచి పురాయించి కులాయికోపరి పరివేష్టి తోష్టిష దక్షిణభాగ భాగాయిత లిఖిత శుభ్ర
శిలాశకలస వ్యహస్తపుట ఘటిత సంపుట పటీ పటిష్ఠ కార్ణాటిక గణకగణ విభక్త
భర్మవటనంఖ్యానంశ్రవణంబునకు శ్రవణంబొనంగి నంగీత భృంగీ తత
చికురానికరప్రకటితగద్య పద్యకలా కలకల హృద్య విద్యామంటప ప్రాంత కాంతనిశాంత
లతాంత లావక సేవక జాతక నీత కరవీర కేతక కేశక హల్లకపుల్ల కనకమల్లికా మాలికా
పాలికల నవలోకించి కించిదీశాన దిశావిలోకి పాకశాసన శిలావిశాల సమీప సమీచీన
పటీరమ్యపటీరకుటీరతటీరరమణీయ పేటికా శాటికా గ్రంధివిభేదన మాత్ర
ఘుమఘుమాయమాన మానవస్తుత నిస్తుల వాసనా వాసిత వలయ బండార పరిచారిక
దత్త తూ లోపల పరిమాణ పరిమిత పన్నీర మిళిత ఘనసార సారంగమద కాశ్మీర పేషణ
విశేషణ నిపుణ భృత్యపాణి పాషాణతర్జనీ మార్జవనమార్జవం బుజ్జగించి మజ్జనగృహాభిముఖ
నఖర మయాఖనిఖి లాశ్వవేశ్వవాసవాసజనవిజనవిజ్యమాన నానాప్రసూన చయ
కాచవిచలదాచ్ఛాదిత పననఖండకుండికాకాండ నాళామణ్ణికోజ్జ్వల జలశీతల
కరతలస్పర్శనంబు విమర్శించి దర్శనీయ శయ్యాసన్న భిన్నభిన్నపాకానేక శాకానీక
గుబగుబధ్వానోచ్చసూచ్యానినాదభేదాహీన హయ్యంగవీనహింగుజీరకమాషసర్షపమారీచాది
గంధ బంధుర మందిరప్రాంగణ వితర్దికాసంగత దేవతాపురోహితామాత్యనికేతనాగతా
నూతన వేణుపుటి కా పూపభూమీపరిపాకచూతావళీపనసఫలదంచుమత్పుల రస పంకిల

పదవిం విదవినోదం బొదవించి యారవీయభోజన సదనకదళీదళపరితాప వాతాచ్ఛాద
భేదవిచ్చిన్న సౌవర్ణపాత్రజాత శాతకుంభ రంభాపర్ణపూర్ణసౌభాగ్యభోగ్యా శనశతాంగ
భోగ్యహితాయోగ్యజాంబూనదాంబరాభరణమృగ నాభీముఖ్యసమస్తవస్తూపాయ నంబులఖిల
దేశాధిపత్యమాత్యవర్గంబులకుం జూపి గోపికాపికానూలాపి కాంతర గృహపర్యంక కుంకుమ
కశిపుత లోత్తాన శాయిత సత్యాసత్య మధ్యమాంకే మూర్ధోపధానతా మానవ దత్త తాంబూలీ
దళ ప్రసారిత కరాంభోజతా క్రీడిత పాదనిష్ఠీడిత ప్రీడావతీ కుచ కుంభకు యశోదాకృశోదరీ
డింభకుం జేరి జలకం బవధరింపుం డని విదేహమేదిసీభర్త కర్తకు భోక్తకు భక్తకుటుంబ
సంభరణ జంభ సంభేది తరువునకుం దరువు వెట్టిన. 2

ఉ. గ్రక్కున లేచి యా చిగురుఁగైదువు జోదును గన్నమిన్న సొం
పెక్కిన కెంపురాపనుల యిక్కుగు నొక్కిలు సేరి మజ్జనం
బక్కుడనాడి భూషణ తులాంబర చందన పుష్పమాలిక
ల్పక్కు ధరించి మేచక కచా నిచయంబులు చెంతఁ గొల్వఁగఁ. 3

క. వెన్నుఁడిటులున్న సన్నపు, నెన్నడుము వడంక వచ్చి నిద్దపు నవలా
మిన్న యొక బోనకత్తియ, యున్నతకుచ వంట యమరియున్న దటన్నఁ. 4

ఉ. అంగమునం గురంగమద మందముగాఁగ నలంది మౌళిసం
పంగివిరుల్ సిరుల్లన రుమాలు ధరించి రుటంపు టంగిపై
రంగు మెఱంగు బంగరు చెఱంగుల రెంటెము నాల్గుకొంగులు
న్రింగులువారఁ గట్టి సుమణీ రమణీయ సరాభిరాముండై. 5

మ. నలువైపుం దలకందు కాన్పు పస నున్నం దామరందంపుఁబొ
క్కిలిచే మిక్కిలి నిక్కువాఁడు మెఱుఁగుం గెంజాయ గింటెంబువాఁ
డలరుంగత్తిదొరయ్య యొయ్యరపు టొయ్యారంపు నెయ్యంపుఁదొ
య్యలు లేతేరఁగ భోజనంపు టరఁ గొయ్యంజేరి తా నయ్యెడఁ. 6

శా. అప్పుబోఁడుల కొక్కరొక్కరికి స్వర్ణాప్రాత్రము ల్జాళువా
డొప్పల్గొన్నియుఁ గొన్ని గిన్నియలు గిండ్లుంగూర్చి నల్వంకల
న్గొప్పల్విప్పులు లేతలొనరఁటియాకులైచి వైచిత్రిరాఁ
జొప్పుల్గా నడ లేర్పరింప హరి కూర్చుండె న్వధూయుక్తుండై. 7

ఉ. వన్నెమురారి దుప్పటిని వ్రాయఁగఁ జాలు పిసాళి మేనులు
న్బున్నమ రేలఁ దెచ్చు నగుమోములు గ్రొన్ననవిల్తుఁ గన్న య
క్కున్నియయిల్లు నిల్పు తెలిగన్నులు మ్రొక్కులు గన్న ఫాలము
లైన్నులు చింద నందఱును జేరి సువారపుటింటిముంగిటఁ. 8

- ఉ. మట్టెలుమ్రోయఁ గక్షరుచి మార్మలయం గడకంటిబేడిసల్
మిట్టిపడం బయంట చనుమిట్టల కట్టిటుఁ గాఁగఁ జెక్కులం
బెట్టిన కమ్మతల్కు మిఱుమిట్లు గొనఁ నునుగీలుగంటు వె
న్నట్టుఁగనం గనత్కనకపాత్రిక లెత్తిరి బోనకత్తియల్. 9
- గీ. కూర లందఱు నంద మంకూర మొందఁ, దేర నందలి యొకతె హస్తారవింద
సారవల్లీలఁ గొనియె నాకారవల్లి, కారవల్లిన ద్రాఘిష్ఠకారవల్లి. 10
- గీ. శ్రవణ నక్షత్ర నిభ మణి చణములైన, శ్రవణ తాటంక యుగ చకచకలు నిగుడ
రవణ కంకణ పాణి పల్లవము సాఁచి, లవణ మొక్క లతాంగీ లలామ మిడియె. 11
- ఉ. బంతులు గట్టి గట్టి చనుబంతుల మెట్టిన తారహారముల్
గంతులు వైవఁ దుమ్మెదలు గంతుల వంతులు తోడఁ గొప్పుసే
వంతులు కాంతులూన గుణవంతులు వంతులకుఁ నుతింపఁగా
నింతులు కూరఁగాయలిడి రింగువ మెంతి తగుల్ బుగుల్కొనఁ. 12
- క. అందందఁ దిరుగబోఁత బు, గం దింపఁగ గుడము నిగుడఁ గమ్మని నేతం
బొందుగ వేఁచిన వేఁపుడుఁ, గంద ముకుందాదులకు నొకతె వడ్డించెఁ. 13
- క. రోఁకలికైదువదొరతోఁ, డాఁకలిదప్పులు హరించె నంచుం ¹జెన్నుఁ
గాఁకరబోండ్లు హరిం గని, కాఁకర పొట్లాది గాఁగఁ గదియించిరెడఁ. 14
- గీ. తను సుమధ్యమ గెనుసు, చందనసుగంధి, పనసకాయ, సునాస రంభాశలాటు
బిసరుపేక్షణ పెసరపప్పుసదృశాంగి, పసిమిగందని వంకాయ బంతికిడియె. 15
- క. గాఢ కనకాంబరం బా, షాఢక నచ్చంచలా ప్రచారము చూపఁ
బ్రౌఢకలకంఠి చేరిచె, నాఢకసూపంబు నృహరి ²హరివాణమునన్. 16
- క. అప్పుప్పు పసిఁడి వండిరి, మెప్పింపం గాదు నిజము మేలని పందెం
బప్పటి కొప్పిరి కొందఱు, కుప్పులుగా సెనగపప్పు గుప్పిన యెడలఁ. 17
- క. తలతలమను మల్లికలం, గలకల నిడి తమ్మిపూలఁ గలకల నగుచుఁ
మిలమిలనై తలతలనై, కలగల కలమాన్న మిడిరి కలగల లలనల్. 18
- నీ. పొన్నట్టుఁ దట్టఁ జేఁబూని యన్నము వంచె వలచేత లతవిరుల్ వంచెననఁగ
నీయన్న మాన నీ కిచ్చ యిచ్చితి నన్న జాడ నన్నము ముట్టి చక్కనొత్తె

¹ కన్నుంగాకర బోండ్లు-సూర్యనిఘంటు పాఠం.

² హరివాణమున్-పూర్వముద్రిత పాఠము.

నంగ నమ్రత చూడ్కి యవనీతలం బంటె వెడవిల్తుఁ డెక్కిడు విల్లువోలె
వంటంది కొన నిల్పు వామవేణిక నలై వెనుగన్న యెక్కుడ్చు ధను వనంగ.

గీ. అంగనలు వడ్డనకుఁ దెచ్చునట్టి పసిఁడి,
యట్టికలు లాగి శాకముల్ పెట్టెఁ గాని
యట్టియెడ నెట్టియెడ కంఘ్రి మెట్టకపుడు
చక్రికివిరాళిగొని యొక్క చక్రజఘన. 19

గీ. నుదురు జాబిల్లిపిల్లతోఁ జదురులాడ, నెదురు కాఁగెడుగుబ్బల యింతి యొక తె
కుదురుగా గిన్నె యిడి వంచె గోఘృతంబు, విదురు విందారగించిన విదురునకును.

క. గంబూర మృగమదంబుఁ గ, దంబించిన మంచి చల్లందనపుం బానీ
యంబుల జాంబూనదపుం, జెం బుంచిరి సాంబు తండ్రి చెంతం జెలువల్. 21

క. బంగారుల భృంగారుల, రంగారు నిజాంగ కచ భరస్తన భరలీ
లం గారులు వల్కు సతుల్, భృంగారులు నిండ జలము లిచ్చిరి ప్రజకుఁ. 22

క. జలసేవన ఘళఘళ ల, పులముల పళపళలు భోక్తృ భళభళ లబలా
వళి పట బెళబెళ లంగద, ఝళఝళ లేకీభవించె జనము నుతింపఁ. 23

క. పులిచారు వంచె నొక్కతె, పులిచాఱలచీరఁ గట్టి భోక్తల కేకా
వళి చారు చంచరీకా, వళి చారు చలత్కచాళి వహి మహిఁ బొగడఁ. 24

క. అజ్జలజముఖులు కాంచిన, మజ్జిగరసమేమి చెప్ప మఖవంతుం డీ
షజ్జిహ్వరుచిఁ దగిలిన, మజ్జారే యమృతరసము మఱి కొనఁడు సుమీ. 25

గీ. అమ్మ మారీచ లవణ గుడాదికములు, దండిగా వండి గొప్ప పసిండిగరిటె
వేండి వేండిది వడ్డించె వేండివేండి, నాతి కూష్మాండ ఖండ కాండంబు లొకతె. 26

ఉ. చెక్కుల నాభినామమును జిన్ని రుటాల నిటాలసీమలఁ
వాక్కులఁ జంద్రఖండములు వంచిన వైఖరి చంద్రఖండముల్
జొక్కుపు చంద్రఖండములు సుమ్మన వంచె మెఱుంగుఁ జేతులఁ
మక్కువ జెల్పితండములు మౌఖ కళాకృత చంద్రఖండముల్. 27

క. తేనెతొలల్ వలె విలసిలి, తేనెతొలల్ చిగురులనెడు తియవాతెఱులఁ
దేనెతెరల్ గల తెఱవలు, తేనెతొలల్ వంచి రెడల దెప్పలు గాఁగఁ. 28

క. ఉక్మెఱకుఁ బుఱుడలపైఁ, జక్మెరకుఁ వడలపై నొసఁగు తేనెలకుఁ
గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగు టరుదా, పుక్కిళ్లంబెట్టుఁ జందములు విన్నయ్యల్. 29

క. ¹జిడ్డుగడలి దొరయల్లుం, దొడ్డుకొనం దొడఁగెఁ గేలియొడ్డు న్నవలా
నిడ్డ తెలినిగ్గు టిడ్డెన, వడ్డనకుం దొడ్డ లడ్డవల్ వంచుటకుఁ. 30

¹సూర్యనిఘంటు పాఠము. 'జిడ్డుం గడలి దొరయల్లుం, దొడ్డు కొనందొడఁగెఁగేలియొడ్డున్నవలా
నిడ్డ'-పూర్వముద్రణపాఠం.

78

మ. అమృదూష్ణంబు సమర్పితాన్నము మరీచాయుక్తముల్ శాకముల్
సమలావణ్యవిదూరముల్ బడిదెముల్ పౌరాపణానీత మా
జ్యము నిర్మాధురికంబు పాయసము ఘస్రం బర్మలంఘ్యం బసౌ
ఖ్యము నీ వేగతి నారగించెదొ కదా కౌచేలధానాపహా!

42

నీ. మారీచవైరికి మారీచ మహిత శాకానీక మిది ప్రియం బౌనొ కాదొ
ధేను కాహితునకు ధేనుకామిత పయఃపాన సౌఖ్యము హితం బౌనొ కాదొ
మధువిభేదనునకు మధురసాస్వాదనాహ్లాదనం బిది మతం బౌనొ కాదొ
హంసవిద్వేషికి హంసోదకిని సేవనాభిముఖ్యం బిష్ట మౌనొ కాదొ.

గీ. యెఱుంగము గదయ్య తప్పు సహింపుమనుచు
వేవిధంబుల భయభక్తి విన్నవించు
జనకభూభర్త సరసోపచారఫణితి
నాదిఫణిశాయి నవ్వుచు నారగించె.

43

క. సలవణమై సహజంభల, ఫలజలమై యేల కా విభవ సురభిళమై
విలసత్కైడర్యపరీ, మళ మిళితం బైన నీరు మజ్జిగఁ ద్రావెన్.

44

క. అజ్ఞారే కజ్జాయము, మజ్జారే బజ్జి నీరు మజ్జిగ భళి లా
మజ్జక సౌరభ మజ్జల, గజ్జల మయ్యారె యనిరి కౌశికముఖ్యుల్.

45

నీ. కడియెత్తుచునె క్రోలఁగాదయ్య పానీయ మీవేడిచేరింత త్రావరాదె
మొదలనుండియు శాకముల నేటి యలవాటు కమ్మని పప్పింత కలపరాదె
చెప్పరాదని కూర చప్పరింపఁగ నేల యప్పకంబుల చవి యానరాదె
పిండి వంటల పిండిఁ బెట్టనేటికి ఘృతఘృతభక్తకబళముల్ గొనఁగరాదె.

గీ. బజ్జి భుజియింపుఁ డల్లంపుఁ బచ్చడులకు
పెరుఁగు కూడి గురుంగూర వరుగులేల
నరుగు నన్నంబు వరుగంచు ననిలమంచు
నించువేడుక భుజియించి రెల్లమునులు.

46

గీ. అనఁటి గొల నుండి పండి తనంతఁదానె, యవసి రాలిన రసదాళి యువతివంపఁ
బుటికల కొలంది నవ సుధా ఘుటికలనుచు, గుటుకు గుటుకున మ్రింగె నజ్జటికులంబు.

47

శా. శార్ఙ్గంబే మురువంచు వంచుకొను చంచద్విభ్రమభ్రూలతల్
జార్ఙ్గొప్పుం గొరకొప్పు చొప్పుడరు నల్లంజిల్వ చెల్వంబు నా

గార్గోముల్ వలికమ్మవాతెటల తీయంబోండ్లు మేలూరుఁబిం
డ్లూర్గాయల్ జనపర్ణ భాజనములం దొప్పార నర్పింపఁగఁ.

48

సీ. మెత్తనై తావులు హత్తి యావులువారు తీఁగి మల్లెల సన్న యోగిరంబు
కమ్మనై నవనీత గతి నేకపాకమై పేరిన నెయివంటి పెసరపప్పు
చొక్కమై సరిగాక శోభిల్లు మృగనాభికా ఘుమంఘుమల సద్యోఘృతంబు
తెల్లనై శరదాగమోల్లసత్కల్వారవల్లభప్రభ లుల్లసిల్లు పెరుఁగు.

గీ. జంభరస గుంభితార్థక శకలములును
సర్వపామ్రాదికోపదంశకశతంబు
నంచుకొంచు నొకించుక దించఁబోక
లోపలికి దించె ఁదాపస ద్వీపి చయము.

49

సీ. నారదుం డీజీవనంబు లాశించునే పా లివి చాల్ మందపాలమునికి
నీ పుట్టతేనియ యింపె వాల్మీకికి మెప్పించునె మరీచి మిరెపురసము
నేడూరుఁగాయ శాండిల్యమౌనికి నెంత యగిశాకుచా రగస్త్యముషి కరుదె
బాదరాయణి రేఁగుపండ్లపచ్చడి మెచ్చు ముద్గలుం డీసూపములు గణింపఁ.

గీ. డనుచు జనకుండు సరసోక్తు లాడుకొనుచు
నుపచరింపఁగఁగలనైన నొక్క మెతుకు
గుఱుతెఱుంగని జటిలోకకోటి నగుచుఁ
దృష్టి వహియించి గఱ్ఱునఁ ద్రేన్చె నపుడు.

50

క. ఆతేడు వగల చారు, ల్నాఱువిధంబుల రసావళుల్ వేయువహుల్
కూరలుఁ బచ్చ కృష్ణిం, డ్లూరుంగాయలకు లెక్కయుఁ మఱి కలదే.

51

క. లెక్కలు పెట్టఁగ వచ్చుం, జుక్కలఁ దద్భక్త్యభోజ్యచోష్యాదుల క
మృక్క మఱి లెక్క యెక్కడి, దక్కడి యొక్కొక్క కడి వెయాఱులు సేయుఁ.

52

శా. అన్నా యొక్కొక పత్ర భాజనము చాయం ప్రోవగుం జక్కెరల్
తినైల్ వడ్డయపూపముల్ వఱదలై దీకొన్న యాజ్యంబులుఁ
మున్నీరై ప్రవహించు తేనెలు ఫలంపుంగుంపులుఁ దిప్పలౌ
జున్నుల్ కాల్వలు గట్టినట్టి దధి రాసుల్ గొన్న యన్నంబులుఁ.

53

గీ. యాదవస్వామిఁ గూడి గంధోదకములఁ, జేతులకు వార్చు నిర్మలచేతులకును
మునుల కొక సౌధవీధిఁ దాంబూల చేల, జాలము లొసంగి బహుళాశ్వ జనక నృపతి.

- మ. ఘనవర్ణుఁ మణిపీఠి నుంచి శయశంఖం బేలు పన్నీట నా
టిన పాటీరము మేన మెత్తి మెయి రెంటెంబుం బదార్పన్నై రే
కు నునుందక్కు పరాకు నూకు తెలనాకుల్ నిక్కు పేరుక్కు చ
క్కని కెంపుం గరుడింపు కెంపు వగ బాగాలున్ సమర్పించుచుఁ. 55
- క. మంజుల మణి మౌక్తిక బల, భంజన రత్నాచ్చ గుచ్ఛభర్మ ప్రసవా
రంజన్నవ నవనారీ, కుంజరపట్టిపటి విధునకుఁ గట్టించెఁ. 56
- క. తొగరాదొర బావకుఁ బ, న్నగరాట్మోటీరసఖుఁడు నలుగోటులకుఁ
జగరాజు లెఱుఁగ నమ్మిన, మగరా పతకంబు జనకమహిపతి యొసఁగెఁ. 57
- శా. కొంచెంబా నడ నిబ్బరంబు కడమా క్షుద్రంబె ముల్లోకముల్
ముంచెఁ దీరు బలారిలాయమున నేలోకాన నేరాణువం
బంచారింబిన యట్టి వారువము చెప్పఁ వింటిమే యంచు ము
న్నెంచఁ రాజిలు తేజి గంధకరిఁ గాన్మిచ్చెఁ మురారాతికిన్. 58
- క. ఆతఱి దైతేయారికి, నాతం డడ్డపడి లేచి హరిచరణసరో
జాతము శిరమున నురమునఁ, బ్రీతిం గీలించి మధురరీతిం బల్కెఁ. 59
- ఉ. యాదవసార్వభౌమ సదయా వసుదేవసుధాబ్ధిపూర్ణచం
ద్రోదయ చక్రి శౌరి పురుషోత్తమ హృత్తమ ముత్తరించు నీ
పాదముఁ గంటిఁ గంటి మునుపంటితపఃఫల మెమ్మొయిఁ ద్వదీ
యాదర మిట్టిదంచుఁ గలనైన నెఱుంగుదునా జనార్దనా! 60
- ఉ. అంబుజనాభ తావకపదాంబురుహంబుఁ దలంపఁ జాల డెం
దంబునఁ బ్రత్యహంబు గగనంబును జూచెద నీదు పాదపా
దం బొక చిన్నమెత్తుఁ గొను టజ్జుఁడఁ గాన భగీరథప్రయ
త్నంబుగ నెంతు నేమిఁ గని దాసునిఁ జేసితి దానవాంతకా! 61
- ఉ. ఎక్కుడు గాదె ద్వారవతి యెక్కడ హా మిథిలాపురంబు నేఁ
డెక్కడ సామివార లిటు నింటికి వచ్చుట యొంటి నేడ నే
మ్రొక్కితిన్ తలంచితిన్ క్రొత్త లకారణబంధుఁ డౌట నేఁ
డిక్కడఁ గానవచ్చె సమదేభ మనోభయ భారభంజనా! 62
- ఉ. సన్మునికోటి కెన్నఁడుఁ బ్రసన్నుఁడు గాఁడు విదేహ మేది నీ
భృన్మణి యింటికై యరిగి పెట్టెడు నన్నము పట్టెడుఁ భుజిం

చె న్మధుసూదనుం డనఁ బ్రసిద్ధి గణించితఁ జాలుఁ జాలు నా
జన్మము ధన్యమయ్యె నిమిసంతతి పావనమయ్యె మాధవా! 63

సీ. ఒక యింత గుడిసెలో నొడుగుట యొప్పెఁగా నల జగత్పరి పూర్ణుడైన తండ్రి
యడుగు దోసెఁడునీటఁ గడుగుట కలరెఁగా మిన్నేఱుఁ బదమునఁ గన్నప్రోడ
త్రాచి చేరెఁడుపాలఁ దనిసెఁగా నిల పాలమున్నీటిలో నోల గన్నమేటి
యిచ్చిన యొక్కసొ మ్మెదఁ జూని మెచ్చెఁగా సిరికిఁ గాఁపురమైన యురమువాఁడు.

గీ. భక్తియే కారణము గదా! భక్తులిడ్డ
యొక్క తులసీ దళంబున కుత్సహించి
భుక్తిముక్తులు దయసేయు పుణ్యమణికి
జగతి ననిపించితివి పుణ్యజనశరణ్య! 64

వ. అని బహుప్రకారంబులం బ్రణుతించి యాదిఫణిశాయియైన యప్పరమపురుషుండు
దాశరథియై త్రేతాయుగంబున సీతాశాతోదరిం బెండ్లియై మదీయగోత్రంబు పవిత్రంబు
చేసిన చరిత్రంబు తెఱంగు మీరెఱుంగుదురు వినంగోరెద నానతీయ వలయు
నన్న విశ్వంభరుసన్నిధి విశ్వామిత్రుండు బహుళాశ్వవిశ్వంభరాభర్త కిట్లని చెప్పం
దొడంగె. 65

ఉ. నందకపాణి దైవతగణంబులఁ బ్రోచుటకై దయఁ దశ
స్యందన నందనుండయి నిశాచరి నొంచి మదీయ యాగ మిం
పొంద సముద్ధరించి మునియుత్పలలోచన శాపమోచనా
స్యందన చేసి యాశివునిచాపము ద్రుంచి ప్రతాపశాలియై. 66

చ. జనకు ననుజ్ఞ నప్పుడు బిసప్రసవోల్లస దంశుమత్పలా
తృనకపతాకికా మరకత స్ఫుటతోరణ దర్పణార్పణా
స్వనమరుఘంటికా చమరవాల విశాల వితానహల్ల నూ
తననుతిఁ గాంచెఁ బట్టనము దంతుర పట్ట పటీ పటీష్ఠమై. 67

ఉ. సున్నముపూసి చిత్తరువుచూపి పటోత్కటకాయమానముల్
వన్నెగ వైచి మంచివిరవాదులు గట్టి ఫలాంశుమత్పలా
భృన్నతి నిల్చి తోరణము లుంచి సహోటక శాటికాచ్ఛటా
చ్ఛన్న వితాన సంపద లొసంగిన రాధ్యవనంబు భాసెలె. 68

క. జనకుఁడు రాముని జననీ, జనకుల రప్పించి స్వర్ణ సౌధంబులయం
దునిచి ముని గేస్తునిం జే, నిన మేటిం బెండ్లికొడుకుఁ జేయుం డన్న. 69

- శా. వేశ్మగ్రామణీ జేర్చి వాసవమణీ వేదీ ధరిత్రిఁ సుధా
రశ్మిగ్రావసమగ్రపీఠమునకుఁ రప్పించి తా మప్పుడా
యశ్మప్రాణవదాన్యతాపదపదోద్యద్రేణు రాణ్మాలికిం
గాశ్మీరంపు నలుంగు వెట్టిరట రాకాచంద్రబింబాననల్. 70
- చ. కవ జవరాండ్రుగా కొకతెగా యనిపించిన యైకకంఠిచే
సవ తొక యింత వత్తుమను సామజయానల యాననాబ్జముల్
ధవళరుచుల్ గనం దమకు దైవతయౌవత మీడుజోడు వా
ధవళము వాడి రిద్దఱు సుధాకరబింబముఖీశిఖామణుల్. 71
- మ. తళుకుం దాయెతుచే రెడల్చి కచబంధం బూడ్చి యిర్వాయి నా
కలనల్ దీరిచి తావినూనెఁ బ్రసృతిఁ హత్తించి చేనొత్తి కుం
తలముల్ గూడఁగ దువ్వి కొనుఁ గుచముల్ ధమ్మిల్ల మల్లాడఁగఁ
దలయంటెఁ గలకంఠి యొక్కతె జనస్థానాసురధ్వంసికిఁ. 72
- గీ. ఇందుముఖి వల్పుటటకలి యిడియె నొకతె
తిలకవతి యొర్తు పన్నీట జలకమార్చె
సుదతి మృదుశాటిఁ బెన్నెరుల్ చుట్టె నొకతె
సిక యొకతె వైచి శిరసార్చె క్షితిపమణికి. 73
- సీ. దరహాస సంపెంగ దండ చుట్టెడుచోటఁ గొఱజాది విరిలేని కొఱత మాన్చెఁ
బల్లవారుణ పాణిఁ బాటీర మలఁదుచోఁ గుంకుము లేదను కొదవఁ దీర్చె
నలికులాలోక సొమ్ములు మేనఁ దొడుగుచో నీలము ల్చెక్కిని నెగులు దిగిచె
సుమగంధి తాలవృంతమునను విసరుచోఁ దావిపన్నీ రీని తప్పు ద్రోచె
గీ. జలువ లందిచ్చి మున్నె కాంచనశరీరి
యురిదిపనిలేని యఱగొర్త యుత్తరించె
నిలువుటద్దంబు మెఱుఁ గీనివెలితిఁ దొలఁచెఁ
బ్రవిమలకపోల రఘుకులగ్రామణికిని 74
- మ. సుముహూర్తం బరుదెంచె నంచు నపుడా శూరాగ్రగణ్యం దుద
గ్ర మదేభాగ్రణి నెక్కి నూతన పతాకా పుండరీకావళుల్
ద్యుమణిం బోలిన పంజాలుం బగలువత్తుల్ మంచి యాకాశ బా
ణము ¹వింజామరక్రోవులుం బిరుసులుఁ బ్రహ్మాండము న్నిండఁగఁ. 75

¹ వింజామరు టావులున్ బిరుసులున్-బ్రౌన్పాఠము. వింజామర క్రోవులున్ బిరుసులున్-సూర్య
నిఘంటు పాఠము. వింజామర క్రోవులుం బిరుదులున్-పూర్వముద్రిత పాఠము.

- క. ధక్కా నినాద భేద హు, డుక్కా పటహచ్చటా పటుధ్వనులును స
మ్యక్కాహళికా రవములు, దిక్కాండము వ్రక్కలించె ధిక్కారమునఁ. 76
- మ. నగరిఁ స్వర్ణ గరిష్ఠ సౌధముల నానాహంసయానామణుల్
మగపుట్టొందిన నిట్టులుండవలదా మమ్మారె యాజానుద్
ర్యుగళం బౌర గళం బయారె యుర మూరుద్వంద్వ మమ్మక్క మేల్
నగుమో మన్న కిరీటిపచ్చ మెయి మిన్నా పూర్ణచంద్రాననా! 77
- ఉ. కన్నులయందమా కలువకచ్చుల యెచ్చుల కేమి తమ్మిరే
కన్నులయందమా యెఱుంగవా మగువా తొగవాటమే సుమీ!
నెన్నుదు రంటివా కుముదినీవిటు నీవిటు లాఁతి నీడుగా
నెన్నుదు రంటివా రఘుకులేంద్రుఁ డుపేంద్రుఁడు వోతలోదరీ! 78
- క. చూచితిమే కద సుమనా, రాచధరాధర ధనుర్ధురంధర బంధు
ద్యోచర వరతనయుల నీ, రాచకొమారునికి సాటిరారు లతాంగీ! 79
- మ. కరటిగ్రామణి నెక్కి లక్ష్మణుఁడు వెన్మఁ వీటికాపేటికా
ధరుఁడై వీడె మొసంగ నద్దొర పిఱుందం జామరద్వంద్వ మొ
క్కరుఁ డిర్వంకల వీవఁ దెల్లగొడుగుం గైపొంది కోటీర భా
స్వరుఁడై వచ్చెను రామచంద్రుఁడు దయాసాంద్రుఁడు చంద్రాననా! 80
- నీ. కురులుకూడనినాఁడె యిరులుగ్రాసినమేని రాకాసి నేసిన రవ్వ యితఁడు
రెండవవేల్పుతేఁ డుండ వన్నెగఁ గూర్తు మనువాని జన్నంబు మనిచె నితఁడు
జడదారియొయ్యారి వెడదారితీరు వో నడుగునెత్తమ్మి దు మ్మిడియె నితఁడు
ముక్కంటి బలువింటి యుక్కంటి విఠిచిన చేబల్మికల్మిచేఁ జెలఁగె నితఁడు
గీ. దుక్కిలోనుండి మనరాచతీక్కతేని
యక్కఱకుఁ ¹బుట్టినట్టి యా యనుఁగుఁబట్టిఁ
బెండ్లియాడఁగ నేతెంచు పిన్న యితఁడు
చూడఁ గదరమ్మ! కన్నులవాఁడు దీఱ. 81
- శా. అంగం బంట మనోజుఁ డేసె భవదీయాంకంబు వీక్షించు సా
రంగాక్షిమణి నన్నుఁ ద్ర్యంబకధనుర్భంగంబుఁ గావించి తా
భంగిం జెప్పకు భానువంశతిలకా! పంచాంబకాంచద్ధను
ర్భంగం బించుక చేసినప్పుడు గదా! బాహుబలం బేర్పడుఁ. 82

¹ బట్టినట్టి - సూర్యపాఠము.

- ఉ. కంటికి విందవైతి తెఱగంటికిఁ గుంటికి బాసయిచ్చు నీ
వింటికి నారినైన మనసిత్తువుగా! యది గూడ దేని నీ
వింటికి నారినైనఁ గొద వీడదె మంచిగుణం బటంచుఁ జే
కొంటి కుచోద్యమే కరముఁ గొప్పునఁ గూర్తువుగా రఘూద్వహా! 83
- చ. అసమకృశాంగి యోర్తు విరులమ్ముచుఁ బాసరు లెత్తి రాము సొం
పొసఁగఁగఁ జూచి యిట్టు లనె నోయి రఘూద్వహా! నీవు నన్ను నేఁ
డొసపరి కౌఁగిటం గలయకుండిన నీ ముడిపువ్వులే సుమీ!
ప్రసవ శరాంబకంబులయి బాములఁ బెట్టెడు నన్న కైవడిన్. 84
- ఉ. రామునిఁ జూచి కామునిశరంబుల గాసిలి చేష్ట దక్కి కాం
తామణి యుండె నోర్తు రఘునందనపాదరజంబుచేత ముం
గోమలిరేఖ రాతి కొనఁగూడెనొ లేదొ యటంచు నెంచి లీ
లామహితాంగ మొందఁగ శిలామయరూపముఁ దాల్చెనో యనన్. 85
- ఉ. అంచు వధూటు లెల్లఁ బురి హట్టములం గన దేవతాతతుల్
కాంచనగర్భదిక్పతి నికాయశుకాదులు పాదచారులై
యంచుల నేగుదేఱఁ బురి యంచుల కేగి హజార మోరకే
తెంచి రఘూద్వహుండు బలదిగ్గజ మక్కరి డిగ్గె డిగ్గినన్. 86
- ఉ. వాకిట వాకిటన్ విబుధవర్గ కరార్పిత పూర్ణకుంభముల్
కోకపయోధరల్ మణులఁ గూర్చిన యారతి పల్లెరంబులున్
శ్రీకరదర్పణంబులును జెల్వుగఁ గాంచి గృహంబు సొచ్చి యి
క్షాకు కులాగ్రగణ్యుండు వివాహ వితర్దిక జేరె నంతటన్. 87
- సీ. జలకమార్చి మెఱుంగు టలకల తడియొత్తి గొనబు పాపిటఁ దీర్చి కొప్పు వెట్టి
మొగలితేకులు చెక్కి మొగడ సంపఁగి దండ యుద్ధండశృంగార మొనరఁ జుట్టి
శోభిత మృగనాభి నాభినాభముఁ దీర్చి చొక్కంపుమణుల చేర్చుక్క చేర్చి
కుంకుమ పంకంబుఁ బొంకంబుగ నలంది కమనీయ హార మొక్కటి ఘటించి
గీ. అవిక హవణించి నెరుక యేర్పడిన చంద్ర
కావిపైఁ గాంచికాదామకం బమర్చి
కోటి చేసిన యొక తులాకోటి మొరయ
సఖులు దెచ్చిరి సతిఁ బెండ్లి చవిక కడకు. 88
- క. ఆ కళ్యాణంబున గౌ, రీకళ్యాణముల రఘుహరిం బొగడిరి నా
నా కళ్యాణులు కోకిల, కా కళ్యాణ పద కంఠకమన ధ్వనులన్. 89

- గీ. అక్కళాశాలి పెండ్లినాఁ డొక్కలాగు, వక్కలాకులె యక్కటా వాక్కలాప
కబరికాధర గతరాగ గల్లభాగ, ధిగధిగద్దిగ దీధితి ధిక్కరించు. 90
- క. ధనువింత దునిమి ధరణీ, తనయాగ్రణీఁ బెండ్లియాడెదను నే నని ము
న్మును గంకణంబుఁ గట్టిన, ఘను కరమునఁ గంకణంబుఁ గట్టిరి విప్రుల్. 91
- క. కుంఠీభూతేతరకల, కంఠీకల కంఠగళము కల్వారవనీ
కుంఠీకృద్విభుకులరా, ట్కుంఠీరవ మపుడు తాళిఁ గట్టెఁ హాళిన్. 92
- క. జలజాక్షి పసిఁడి గిండిం, జలములు వర్షింప జనకజనపతి రఘురా
ట్కులమణికే లొగ్గఁగ వి, పులు నేర్పున మంత్రతంత్రములు పచరింపన్. 93
- క. ధారాధర కన్యామణి, ధారఁ ధారుణిఁ జెలంగు తనదుతనూజన్
ధారాధరధమ్మిల్లఁ, ధారాదత్తంబు చేసి ధన్యుం డయ్యెన్. 94
- క. అల కీల్పడ యిలదేల్పడ, మలఁ గీల్కొనఁ జక్కనిక్కి మదవతి కనుపా
పల డాలెప్పల నూల్కొనఁ, దలఁబ్రాల్ వోసెన్ నృపాల దర్పకుమౌళిన్. 95
- ఉ. హోమ కృశాను ధామమున కోరఁగఁ జేసిన గోముమోముచే
రాముండు చూచె సీతయధరంబు పయోధర మాదరంబు పే
రామని బంధుజీవసుమ మచ్చటఁ బిందియఁ గన్నయట్లు చిం
తామణి గన్నరీతిఁ దనదండన మేరువు గన్న కైవడిఁ. 96
- ఉ. ఇందఱి మించి పల్కెడు మనీషివె పో యవి మావి దక్షిణల్
ముందువిడెంబు మాది యొక ముక్కయు రాదట నీవు స్మర్తవే
యందఱు శుద్ధశుంఠ యితఁ డందురు మి మ్మనుచున్ వితా శతా
నంద వసిష్ఠ శిష్యుల కనంతకచాకచి యయ్యె నయ్యెడఁ. 97
- మ. పరమేష్ఠిప్రముఖుల్ త్వదీయ పద సంస్పర్శంబుఁ గావింపఁ బ్ర
స్తరమే దుర్లభ మింతి యైన నిపుడో ధర్మాత్మ యంచున్ న్నగన్
దురితోత్పాటనమైన కేల సనికల్ ద్రొక్కించె నక్కామినీ
చరణాంభోరుహ మంగుటంబుఁ గొని కౌసల్యాసుతుం డంతటఁ. 98
- శా. కళ్యాణాహము లీప్సితాన్నఘృత లోకంబుల్ ప్రవర్తిల్లినం
గళ్యాణాంబర చేటికాశ్వగజ సంఘం బిచ్చి శాపాన్వితా
హల్యాకల్యవతార భేద నవపాదాంభోజుఁ గళ్యాణియౌ
కుల్యారత్నముఁ బుత్రికన్ జనకుఁ డేగుం బెండ్లి నాఁ డంపినఁ. 99

- క. ఆరేయి రూపరేఖా, ధౌరేయి మెఱుంగు వంటి ధారేయిం బల్
గారాముతోడఁ దోడ్కొని, శ్రీరాముని సౌధమునకుఁ జేరిచె నంతఁ. 100
- శా. అకుంబచ్చని చిల్కపచ్చపనులన్ హత్తించి క్రొంజాకువా
తేకుం జందపు దారబందపు సిరు లేరాచరాటంకు ని
ద్దాకుట్టుంబన తావుపట్టు తెరవెంతం గన్న గందంపు హీ
జాకెంగేలి యొయారి వ్రాతపడకింటం గెంపుతాతిన్నియన్. 101
- ఉ. గొప్ప పసిండి కోళ్ల కొనఁగూడిన గచ్చు మెఱుంగు పట్టెలున్
ముప్పిరి పట్టుపట్ట తెలిముత్తైపుఁ గుచ్చులతో రువాణపుం
దుప్పటి కప్పుతోఁ బటువుతో నొరపుం బఱపుం జొకారమౌ
చప్పర మంచమందు చొరచందురుఁడై కళలొంద నుండఁగఁ. 102
- ఉ. గందపుఁ టూతతో గొనబు కస్తూరి తొమ్మునఁ టూత కానరా
నందపు వల్లెవాటు రుటమందిన దుప్పటితో రుమాలుపైఁ
బొందుగఁ దల్కు చిందు సిగపువ్వులతోఁ దెలినిగ్గుటొంట్లతోఁ
గెందలిరాకుబాకుదొర గెల్చిన రామునిఁ జూచి రాచెలుల్. 103
- క. చూచి భవన్ముఖ దర్శన, సూచక పులకాంకురాంక సూచక దళితా
నీచక కంచుళి చుళికిత, మేచకకచ మహిళఁ గంటె మిహిరకులేశా. 104
- చ. పుడమిని రాచయిండ్ల మఱి పుట్టునె యీవగకొమ్మ యమ్మరో
కొడెదెండు నెమ్మొగంబు తళుకుం దెలికన్నులు చేరెఁడేసిగా!
పిడికెండుగా నునుంగవును బెన్నెరులుం దెగ బారెఁడేసిగా!
యొడలు తొడల్ నడల్ మురువు లోయి యయో యినవంశభూషణా! 105
- క. చేలకు వన్నె యొసఁగు సీ, తాలక్ష్మికిఁ బులకసస్యతతులు ఫలించున్
నీ లలితకృపారసమున, నీలఘనాభోగమే గణింపఁగనేలా. 106
- క. సీతాపతి! యలుక మొగం, బై తానున్నది రఘూద్వహా! పరిరంభా
స్వీతం జేయఁగఁ దగదా, చేతులు పట్టుకొన నీవి చేకులు నీకుఁ. 107
- క. పడఁతి విడమిడిన నడచెద, వెడవిల్తుని యనికి ననెదు విలువిఱచిన నీ
యెడకమ్ముదొట్టి కంతుఁడు, కడబొమ విలుచాయ చిగురుఁగని చించు నృపా! 108
- ఉ. సీమపొలంతులట్లు రఘుశేఖర! యీపువుబోఁడి కాదు గా
రామున రత్నగర్భ యుదరంబునఁ బుట్టిన మిన్న మొన్న సూ

మా మకరాంకరాజ్యరమ మానిసి యౌట యెఱింగి యూడెగం
బేమియుఁ జేయనేరదు సుమీ! యని చెల్వలు చెప్పి వెల్వడఁ. 109

క. శయ్యకు రమ్మా బాఁగా, లొయ్యనఁ దెమ్మా యయో ప్రియోక్తపు కమ్మా
నెయ్యపుఁగొమ్మా! గుబ్బల, పయ్యెద యిమ్మా భుజాంకపాళికఁ గొమ్మా. 110

ఉ. మొగ్గులు గోరి రా వివరముం బయికొంటకు మ్రోగు మేఖలా
యుగ్గురుఘంటికల్ మణితయుక్తికి ముత్తెపు గుచ్చుదండ మెం
డొగ్గిన కొఁగిటన్ గఱచునోజకు సందిడిదండ నీకయో
యెగ్గొకయింత లేని బిరుదింత తలోదరి! సిగ్గు లేటికిఁ. 111

సీ. అసదు నెన్నడు మనంతాకారమొందిన శ్రీమనోహరకటి పృథ్వి యయ్యె
గురుపయోధరపాళి గోత్రాకృతివహింప వసుమతియై తనూవల్లి మెఱసెఁ
జపలనేత్రద్వయి విపులయై విలసిల్ల నుల్లలత్యబరిక యుర్వి యయ్యె
భవ్యోరుయుగళి రంభకు ధాత్రియై యొప్పఁ గుంభినీగతి యయ్యెఁ గులుకునడయు
గీ. నెల్ల యవయవ గుణములఁ దల్లివోలె
ధారుణీనందనకు క్షమాగౌరవంబు
చాల దనిపించు కొనుటయే సరవి నీకు
ప్రీడ కూడునె నీవంటి ప్రోడ కైన. 112

ఉ. తిన్నఁగఁ దెల్లనాకుఁ గడతేఱఁగఁ జీలిచి క్రొత్తగోరునన్
సున్నము రాచి చుట్టి నునుచుట్టకడల్ తగుపాటిఁ ద్రుంచి తా
వెన్నెల రాచరాబరణి విద్రుమరక్తిమ నిక్కువక్కలా
కన్నె యొసంగె నవ్వలి మొగంబయి రాట్పువిపాణి పాణికిఁ. 113

సీ. చక్కని పాలిండ్లు జక్కవలంచునో రామచంద్రుకరంబు రాయనీదు
లలితవేణి నవోత్పల శ్రేణి యంచునో యొకయింతయిన కరం బొలయనీదు
మహితోరుయుగళి రంభాస్తంభ మంచునో రఘుకుంజరకరంబు గ్రమ్మనీదు
చారుకపోలంబు చందురుండంచునో వరకరవ్యాళంబు వ్రాలనీదు
గీ. గంధసింధురయాన వసుంధరాస్త
నంధయామణి యీకున్న సింధుబంధు
బంధన ధురంధరుం డిలాభర్త నీవి
బంధమోచన సంబంధ పటిమఁ దలచె. 114

గీ. కాంత వక్షోజహాటక ఘటములుండ, నధరమణి యుండ నటువెట్టి హాళిపుట్టి
పోకముడికిఁ బెనంగె రాట్పుంగవుండ, యారె! పుష్పధనుర్గరప్రేరణంబు. 115

గీ. కామినీ చిత్తచోరుఁడు రాముఁ డింతి, గురుకటీపటియీకున్న గోఱుకత్తి
దారి చెనకిన గండంబుఁ దప్పుకొనియెఁ, గొమ్మ చెక్కిలి జైవాత్మకుండు గాన. 116

ఉ. మోవి యొసంగ దాడ దొక ముచ్చట గుబ్బపయంట మీదఁ జే
వైవగనీదు కాదు కడ వక్కయు నా కిడి కొమ్మటంటకై
యేవగనుండి నాఁడొ వృదయేశుఁడు గుండియ గూడువట్టి తా
దేవుఁడు గానఁ గొంత కడతేతె మనోభవుఢాక కన్యఁడే. 117

ఉ. భూరమణుండు కోమలికిఁ బొందుచు గండవరంబుపైఁ బ్రియా
భారముఁ జూపి తానొడలిపై విహరించెను గాంచి మీదటం
గైరహి చేరిచెం గదళికావనకాండము సొంపుమీఱు పే
రూరు గ్రహించెఁ దారసిలె నుద్ధతి నవ్వలరాచవీటికిన్. 118

క. కామిని సీతాభామిని, సామినిమీలిత దృగంబుజాతనుగా నా
సామి నిమిషంబులో న, య్యామినిఁ జొక్కించె దర్పకాహవభూమిన్. 119

సీ. గాఢోప గూహనక్లామ్యత్తనూవల్లి వివిధాస్యవీటికా వినిమయంబు
సద్యస్సమక్షశిక్షాలబ్ధమణితంబు కచభరగ్రహగళద్విచికిలంబు
రదనచ్చదచ్చిదారౌద్రలపనపట్టి నఖరత్రుటద్గల్లనసహదృష్టి
బంధసంబంధవైభవ భవాలసవృత్తి బహునయానునయపుంభావభూతి.

గీ. భూరిమర్మోక్తి కృతభుజాభుజివిరాజి
సౌఖ్య పరిణామ కుచకుంభ శయన సమయ
నందితానన సౌరభ్య మిందువదన
మదనకదనంబు మహిభర్త మదిఁ గరంచె. 120

క. ఈరీతిఁ బెనంగిరి తా, మా రాతిరి నాతియుం బురారాతి ధను
ర్దారియు నంత నయోధ్యకు, నారా జిర్వురను జనకుఁ డంపెం బ్రేమన్. 121

శా. సీతారాముల మాళవీభరతులన్ శ్రీయూర్మిళన్ లక్ష్మణున్
ధూతాఘున్ శ్రుతకీర్తి కీర్తినిధి శత్రుఘ్నం దశస్యందనుం
డీతానందముతోడఁ దోడుకొని పోయెన్ నాఁడయోధ్యోర్వి కం
చాతండ్రి కతఁ జెప్పి యజ్ఞనకునిక హర్షంబు నొందించినన్. 122

మ. రఘువంశంబునఁ బుట్టి యధ్వరము సంరక్షించి మానీంద్రస
త్యఘముం గాలించి విల్లుఁ ద్రుంచి మహిజం బ్రాపించి తాతోక్తిఁ జెం
ది ఘనారణ్యముఁ బొంది యందు ఘన విద్వేషిక్షతి న్నాఁడయో
ధ్య ఘటోరోజను గూడి రాజ్యసుఖివౌ నారాజ వీవే హరీ! 123

- క. ఈ విందుండిన మనరే, యీవిందు లటన్న నతనియింట వెలందుల్
తావిందు లారగింపుచు, గోవిందుం డందు నుండెఁ గొన్ని దినంబుల్. 124
- క. ఈరీతి జనకు నింట ము, రారాతి దయన్ వసించి యంతట నొకనాఁ
డారా జొడఁబడకున్నన్, ద్వారక కేగుటకుఁ బ్రార్థనల నొడఁబఱచెఁ. 125
- శౌ. అదైత్యాంతకుఁ డితైఱంగె శ్రుతదేవాస్యంబు కన్గొంట ప్రా
సాదోర్విం ద్విజమౌళిచేఁ బ్రసవపూజ ల్గంట విప్రస్తుతుల్
మోదంబందఁగ వింట భోజనములం బూర్ణాత్మ సంతుష్టి నుం
టాదారి న్మరదారి ద్వారకకు దా నానుజ్ఞ గైకొంటయుఁ. 126
- క. దైత్యారి యపుడు జనకున, కత్యాదరలీల వాంఛితార్థప్రదుఁడై
సత్యాసత్యాది కళా, వత్యావృత్యాప్తిఁ బురము వాడల వెడలెఁ. 127
- సీ. ఈరామ కతనఁ గాదే శౌరి జాంబూనదంబు వర్షించు రత్నంబుఁ గనియె
నీ భామ కతనఁ గాదే భూధరోద్ధర్త నరకాసురజయంబు నాఁడు గొనియె
నీ వామ కతనఁ గాదే చక్రి పారిజాత ప్రపాటన నటత్రుణులిఁ గనియె
నీ లేమ కతనఁ గాదే మురారాతి రుక్మిణీచేత నిజము వల్కించుకొనియె
గీ. రామ యీరామఁ గన్న యారాజమౌళి
భాగ్యమే భాగ్య మబ్జాక్షి బ్రతుకె బ్రతుకు
మఱి యశోదా కృశోదరీమణికిశోర
సార్వభౌమాభిరామ యీ సత్యభామ. 128
- వ. అంచుం బొరలోకానీకం బవలోకింప. 129
- సీ. నునుసొంపుఁ గనుచెంప పని క్రొంజికిలి ద్రొక్కి నిడుదయొంటులనిగ్గు టడుగుజాఱ
సిగమొగ్గ సంపంగి చెందిరపు రుచులు జిగి యొంట్ల కడకెంపు నీరులు నింప
డావంకఁ గళలు గట్టని యంగి పైతాళి నెఱకెంపు కుంకుమ నీరు చల్ల
నిజకటీతటిఁ జెక్కునీలంపుఁ బిడిబాఁకు కనకశాటిక గుల్ల కావి గట్ట
గీ. క్రొత్తలాతంపు గొరజి తాకుల నొకింత
కణుకణుగుమంచు రానేల బణుకునణుగు
కణుఁగుసాంబ్రాణి కంఠాణిగతికిఁ జొక్కి
యెక్కి చనుదెంచు చక్రికి నెదుట మ్రొక్కి 130
- సీ. మద్దికాయలనాడె మద్ది వ్రాలఁగ నులూఖలము లాగినబల్మి కాఁ డితండు
తనమామ డవిణ యిచ్చిన యట్టి పట్టంపుఁ జెట్టిఁ గొట్టిన జగజెట్టి యితండు

కట్టల్కు జదలేటి పట్టిపైఁ దనచుట్టుఁ గత్తి యెత్తిన శౌర్యఘనుఁ డితండు
రాణివాసపుఁ బోరు రారాపునకు వేల్పుచెట్టుఁ దెచ్చిన జయశీలుఁ డితండు
గీ. శకట కైటభ ముర జరాసంధసౌల్వ

ఖరతృణావర్తబక మధుకంస హంస

బాణ శిశుపాలకవ్యాక భంగశృంగ

నిజభుజార్గళుఁ డితఁ డంచు నీటు గనుచు.

131

శా. రాధానాథ! వధూటు లీవు నిటకున్ రాఁగా జనాళీ జరా
బాధల్ మాసెను వ్యాధులెల్ల నడఁగెన్ బాధిర్యముం బాసె ఘో
రాధుల్ క్రుంగెను బంగులుం బయ్యు డాయం జొచ్చి రంచున్మూరా
జీ ధీరాగ్రణికిం బ్రజావ్రజము జేజే వెట్టి హట్టంబునన్.

132

మ. అపు డాపట్టనభూమి వెల్వడి శుకవ్యాసాత్రిమైత్రేయ క
శ్యప శాకల్య పరాశర చ్యవన విశ్వామిత్రుల న్నిల్చి జా
నపదక్షోణులు దాఁటి జోఁటిగమి వెంటన్ రా శతాంగాశ్వహా
న్తి పదాభ్యున్నతి శౌరి ద్వారక ప్రవేశించెం బ్రమోదంబునన్.

133

మ. బహుళాశ్వశుతదేవు లాశ్రితఘృణాపాంగుల్ వినీలాంగు న
త్తుహినాహార్యతనూభవాసవన సంతుష్టాంతరంగున్ మహీ
మహిళాభర్త జగత్త్రయాంబుజవనీమార్తాండుఁ గీర్తింపుచున్
మహితానందముఁ జెంది రచ్యుత కథా మాధుర్య ధుర్యాత్ములై.

134

ఉ. అందలిరాజు భాగవతుఁ డౌటనుజేసి పురంబులోని వా
రందఱుఁ బుణ్య లందఱుఁ గృతార్థులు భాగవతోత్తముల్ వణి
జ్జుందనుఁడౌ కళానిధి గుణంబులు కానివి ద్రోచివైచి గో
విందునిచేత మెచ్చుఁగొని వీరల నిద్దఱి మించె నిద్దరన్.

135

వ. అనిన మునిసార్వభౌమునిం గనుంగొని పరీక్షిదవనీరక్షి వణిగన్వయపయోనిధి
కళానిధి కళానిధి కథావిధానంబు సవిస్తరం బానతీయవే యని యడుగుటయును.

శా. తుఖారాది హయాధి రోహణ కళాద్యోరత్న తుఖేచనా
మఖ్యాడిల్లి వెడందకోట హుకుమీ మాహీష్మతీ మాహురీ
దిఖిందేందు నిటాల కాకుచఘటీదేశార్థకాశ్మీర స
మ్యఖ్యాభ్రామ్యదతిప్రతాపతపనీయాహార్యధైర్యోదయా.

137

పృథ్వి.

సగంధగజసైంధవాసమసమగ్రసీతిక్రియా
 యుగంధర ధరాధురాయుత భుజాగ్ర జాగ్రత్పథా
 యుగంధర హరాక్షి భూహుతభుగర్చిరుచ్చైర్యహో
 దిగంధ తమసద్యశక్తి మితమత్తధాతీధవా.

138

గద్య

ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర సమగ్ర కరుణానుగ్రహ శాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యతా మహేశ్వర రూప
 రేఖా విజిత రతీశ్వర సరస సంగీతసాహిత్య సకల కలావిచక్షణ సమాశ్రిత విద్యత్కవి
 రక్షణ దక్షవీక్షణ యినిగెల గోత్రపావన పరిపంథి రాజకల్పితపాదసేవన
 దామరల వేంకటాధీశపుత్ర చెన్నభూపాలకలితసౌభ్రాత్ర గురువమాంబా
 గర్భశుక్తిముక్తాఫల గురువనజసంభవభవ శేషభాషామనీషాబల
 ప్రతిదినాగతార్థిజనవరప్రదాయక వేంగళనాయక ప్రణీతం
 బైన బహుళాశ్వచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందుఁ
 జతుర్థాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

బహుళాశ్వచరిత్రము

పంచమాశ్వాసము

- క. శ్రీమహిళా మహిలాభ ద, యా మహిమాంభోజనాభ యతిలలితసుధా
ధామోదిత శ్రీహరిసే, వామోదిత వేంకటేంద్ర వైభవసాంద్రా. 1
- వ. అవధరింపు మయ్యుత్తరాతనూభవునకు బాదరాయణి యవ్వలి కథావిధానంబు విని
పింపం దొడంగె. 2
- నీ. ఆ మిథిలాపురియందు రత్నాకరుండను వైశ్యుఁ డొకఁడు ప్రియవ్రతాఖ్య
తనయుఁ డాతనికళత్రంబు భాగీరథి కొడుకు కళానిధి కూర్మితనయ
కమల సత్యమలాక్షిఁ గళ్యాణ మొనరించె గోవిందుఁ డనియెడు గుణనిధికిని
గొమరునకును దక్షుకూతుఁ బెండ్లి యొనర్చె రోహిణి యను వరారోహ నతఁడు
గీ. తనకుఁ జుట్టంబు పక్కంబు తల్లిదండ్రు
లన్నదమ్ములు మనుమలు నాలు బిడ్డ
లెల్ల నల్లుండ్రు నిల్లుండ్రు నుల్లసిల్ల
ననిశముఁ గుజేరసంపద నతిశయిల్లు. 3
- గీ. ద్వాదశి నమాన సంక్రాంతితతిని గ్రహణ, మప్పుడర్థోదయమహోదయములనొక్క
కాసు భూసురునకు నీఁడు గాని గడవఁ, గోరు ధనవంతుఁ డయ్యు నయ్యురుజుండు.
- క. ఆదాయమునకుఁ దగినది, లేదాయెన్ వెచ్చమంత లేదాయెనె మా
టాదాయోదనిధి యను, టే దాయ గదయ్య యక్కతినచిత్తునకున్. 5
- ఉ. కట్టఁడు యోగ్యశాటిఁ బొడకట్టఁడు రాచనగళ్లకుం జెప్పిం
బెట్టఁడు కీర్తి తారమిడి పేర్కొనుచో నరకాసు బేరముం
బెట్టఁడు ధర్మచింత సరిపెట్టఁడు గట్టిమనంబు దిట్టఁ డ
కృట్టిడి వైశ్యుఁ డన్యుల కగణ్యము గాఁగఁ గడించె రొక్కమున్. 6
- చ. దిన మొక కూర గానిమఱి తేకుఁడు శాకములంచుఁ బల్కు వం
డిన పలు గూరఁ గాంచి జగడింపఁగఁ జొచ్చు నటంచు వాని నొం

- టిన భుజియింపఁ బెట్టి కడ నిచ్చ భుజించెద రింటివార ల
య్యనుపమ శాక సూప కలమాన్న ఘృతాదుల వాఁ డెఱుంగమిన్. 7
- క. పెసరంబ ప్పేమిటికని, కసరు న్నెయి గొనఁడు పండుగను గొయకూరే
కొసరుం బలుచని చల్లయె, మొసరుం గనఁ డతని లోభమున కేమందున్. 8
- క. పచ్చనియాకుం దానికిఁ, బుచ్చిన గొంటొకటి నమలుఁబో మొలఁ బూనం
డెచ్చో మాయునొ యని తెలి, పచ్చడ మటువెట్టి యొంటి పంచెనె తిరుగున్. 9
- మ. కరఁగుందాఁ బొరుగమ్మకాన కెదురంగళ్ళం గొనంబోవ దృ
క్కరసంజ్ఞన్ మరలించి వారల కిడుం గాసెచ్చుగా బేరముల్
తెరవాటిందఱి వీడు వెచ్చమునకున్ లేకున్న నేమాయె ని
త్తురుగా కొయ్యన నంచుఁ బోక యడకొత్తుం జేతి కిచ్చు న్వడిన్. 10
- మ. పడి కొంచెంబుగ రాచు, నుప్పుడులకుం బానీయ మర్పించుఁ, ద
క్కెడ గట్టుం దిన మెచ్చు గుందులుగఁ, బూన్కెన్ నేతిలో నూనియల్
మిడుచు, న్నూనియ నాముదంబుఁ గలపున్, మేలాముదంబందు వే
ల్మిడి నించుం, గదియించుఁ బ్రాఁదవుడు హాళిం గ్రొత్తబియ్యంబునన్. 11
- క. తాఁ బేద కప్పు వెట్టెడి, చోఁ బాతిక వడ్డిఁ గొలుచు సు మ్మడ్డుగకున్
ప్రాఁ బిచ్చపడిని గాసొక, టీఁబోఁ డీతఁడుగ వెచ్చ మిడుగుదు వడుగున్. 12
- క. శాంతుల సొమ్ములు వెలచేఁ, గొంత పడిం గొంత కొలను గొంత హణాచిన్
గొంత హరించుఁ గువాళపు, దొంతర వైశ్యుండు పశ్యతోహరుండు గదా. 13
- గీ. క్రొత్త తిరువాదిఁ గని ప్రాంతరూక యంచుఁ
బ్రాతహణఁ జూచి నాడెంపుఁ బణమటంచు
నాణె మొరయంచు నొరయైన నాగరంబు
ధవళి నెడవెట్టటంచు వట్టంబుఁ దివియు. 14
- క. ఆరత్నాకరునకు శృం, గారకళాశాలి తారకాహితరేఖా
హారి కళానిధి వుట్టెన్, బారావారమున నమృతభానుఁడుపోలెన్. 15
- ఉ. చంద్రుండ కాంతిసంపదలఁ జారువికాసవిలాసరేఖలన్
జంద్రిన లెల్లచోట వెదజల్లెడువాఁడు వితీర్ణివైఖరిం
జంద్రకి సాదితంద్రీ తల చల్లనిపూవు ప్రసన్నతంగొరల్
చంద్రముఁ డక్కళానిధి కళానిధినామము వానికే తగున్. 16

సీ. అంభోజ రాజహార్యంగ దీధితివాండు శ్రవణభూషణవిలాసములవాండు
విమల చందన పంక హిమకరంబులవాండు కస్తూర్యురస్తటాంకంబువాండు
ద్విజ బుధేంద్రులకెల్ల దెగుదారి యగువాండు రేఖాఫలిత నమస్క్రియలవాండు
కొదలేని సిరితోడఁ గూడఁబుట్టినవాండు గురుశిక్షచే విద్యఁ బరఁగు వాండు

గీ. కావ్య భాస్వత్పరిచయముఁ గన్నవాండు
కన్నవారికిఁ జల్లనై యున్న వాండు
రోహిణీభర్త రత్నాకరునికుమారు
ధీరుని గళానిధిని వినుతింపఁ దగదె.

17

ఉ. అంతట నొక్కనాఁడు వణిగాత్మజుఁడందఱుఁ జూడఁ బోవ వా
సంత మహోత్సవంబు మహిజాపరిణేతకు నేఁడు గొంతవీ
క్షింత మటంచు స్వామి గుడికి న్నడచెఁ గుడిసేవ చూడరా
దింతయు నన్నతండ్రిపలు కిచ్చ నటింపఁగ ముచ్చటించుచుఁ.

18

ఉ. చేరెఁ గిరాటజూటమణి శ్రీరమణీశ నివేశ గోపుర
ద్వారము హా వచో ముకుళిత స్వద్యుగధ్వగ పూజితానిలా
ధారము సేవనార్థి జనతాప విపాటి కవాట పీఠ పా
టీరము నా నటత్పుట కటీర తటీక నటీ కుటీరముఁ.

19

ఉ. అక్కడ నుండి దేవనిలయంబునకు న్వలచుట్టుచోనహే
దక్కు సుమాసవ స్రవణ దత్త మహత్తర శీతలత్వ స
మ్యక్కృశ వాతచూత రసమంజుల వంజులఝాట పాటలీ
భాక్కుటజద్రుమ ద్యుచర పాదప వర్గగ మార్గగామియై.

20

క. కనియె వణిజ్మణి దధ్యో, దన సద్యోఘృత సితాఘృతప్రతి పూపా
ద్యనుపమ పరిమళ మోదిత, జనజాల విశాల పాకశాల న్నీలఁ.

21

శా. గ్రావస్తంభ పవిత్ర పాణ్య శనభు గ్రామీణ పర్యంత భూ
వ్యావల్లత్సవగంబు శీర్షగత పూర్ణా పూప పాత్రీధురా
ద్రావద్రావిడబాడబంబు గణికోద్యల్లీల హల్లీసక
వ్యావృత్తాశయమైన దాశరథి దేవస్థాన మీక్షింపఁగఁ.

22

గీ. రండు కోవెలసేవలరాజముఖులు, రాక యుండిన నెఱుఁగుదురే కదయ్య
వచ్చు గుడి యధికారి చీవాదుపెట్లు, తమకు బలె నంచవసరంబు తముకు మొరయ.

సీ. తలగడ గా దట్టిదార్చి కూర్చెనొ లేదో వడిఁ ద్రుళ్ళి పడిలేచి వెడలువెలఁది
బారాపది యటంచుఁ బాచికల్ వైచి యల్లటఁ బాళికడఁ ద్రోచి యరుగు నతివ

తెలియవెట్టిన దనఁ దెలియదు పొమ్మంచు నామంబు దిద్దుచు నడచు నాఁతి
మాట లాటగఁ జూడ మీటుఁజుట్టముఁ బిల్వ మనుతల్లిఁ దిట్టుచుఁ జనెడుచామ

గీ. పడక యిలు సొచ్చి వీడెంపు మడుపు లిచ్చి
మోవి చవిచూపి యెదఁ జన్నుమొనలు మోపి
విటు నిటుండు మిదే వత్తున టని గుడికి
నడుగిడు పడంతి యయ్యె నయ్యవసరమున.

24

గీ. అధరపయోధరలలోన మాధురీధు, రీణ రీణాద్య విద్యాధరీ కృతాజ
టీసమ సమాఖ్య ¹....., గణిక పల్లవ బుధ సుధా గణిక వెలయు.

ఉ. అగ్గణికా శిఖామణి విటాగ్రణి కౌఁగిలి వీడనాడి వే
డిగ్గన లేచి మేఘుల కటీరతటి న్నటియింప మూఁపుపై
మ్రొగ్గిన మబ్బుఁగ్రొవ్వెద విరు ల్గరియంగ మెఱుంగుఁ గమ్ములు
నిగ్గులు గ్రుమ్మరింప జిగి నిబ్బరపుం జనుగుబ్బ లుబ్బుఁగఁ.

26

సీ. విటమౌళి యట ముద్దువెచ్చుఁ బెట్టిన తమ్మ కరియంటె నాఁ గంటఁ గావి నిగుడ
నా కెంపె ప్రతిబింబ హావంబు నింపెనా నింపు వాతెఱ కెంపు కెంపుమురియఁ
గమన దోరుప ధానగతిఁ గమ్మయ్యెత్తెనా నున్న చెక్కిలి కాటు²లుక్కు నిక్క
గమ్మంచు టరదంబు గనిపించెనా గుబ్బమెఱుఁగోర పచ్చి గోరొరపు నెఱపఁ

గీ. గొంత కొంత బొజుంగు గిల్లింత వింత
కౌఁగిలింతల వసివాళ్లు గౌఁగిలించు
మించునెమ్మేని బడలిక మిందగీని
నిండు గయిదండఁ గొనివచ్చె నీలవేణి.

27

సీ. నిడు సోఁగజడ శ్రీగనెడు నాగరకులపైఁ గమ్మవిల్పీయ చేకత్తినూఱ
మనుఁజూపుగమ భూపులను బాపురే యని పంచాస్త్రుఁ డమ్ములపాలు సేయఁ
బెనుజెండులను జెండు చనుమెండుగనుప్రజ వెడవింటి కలగుండు వడఁగఁజేయఁ
జతురాభినుతిశోభి నతనాభిఁ గనెడురాజుల మనోజుఁడు వడిసుళ్ళ ముంప

గీ. వచ్చి యచ్చిన్న వలరాచ లచ్చి యుల్ల
లచ్చికుర బంధ సంబంధ లలిత గంధ
దళిత పుష్పంధయశ్రేణి తలిరుబోడి
శ్రీరఘూద్వహుగుడి ప్రవేశించె నపుడు.

28

¹ ముద్రితప్రతిలో ఖాళీ విడువబడింది.

² సవరించిన పాఠము. 'కాటు-క్కునిక్కె'-అని ముద్రిత పాఠము.

- సీ. తన మందహాసంబు జన మనోజ్ఞ కటాక్ష వీక్షణ చంద్రిక లిమ్ము వెడలఁ
దన దీర్ఘతరవేణి తరుణపౌరాపాంగ చిత్తభూ శింజిని జీత మడుగఁ
దన రోమరాజి నధ్వన్యధన్యాలోకపాకభిన్నీలము ల్బుద్ర మనఁగఁ
దన తనూలతను బాంధవ్రేణి దృక్కోణ దర్శన జపలాళి దండ మనఁగ
- గీ. మబ్బు నెఱిగింపు చనుగుబ్బు రాయిడులకుఁ
గొను జడియ వచోరీతిఁ దేనెజడియ
గడియ వడియంగ గుడియంబు పడఁతి మెట్టె
మడఁతి గమిగొట్టు మెట్టాడు మండపంబు. 29
- క. ఇచ్చట మణిమంజరి లే, దిచ్చెలువలు గుడికి రాఁగ నేఫల మనులో
నచ్చపలేక్షణ వచ్చిన, వచ్చెన్ బ్రాణంబు పల్లవప్రజ కెల్లఁ. 30
- ఉ. అచ్చపు మావి తోఁపునకు నామని వచ్చిన యట్టిమాడ్కి భా
స్వచ్చపలాక్షికి న్వయసు వచ్చిన లీల, మదంబు దంతికి
న్వచ్చిన వైఖరిన్, భువనవాంచిత ఫించిక నెమ్మిబోదకు
న్వచ్చిన కైవడి, న్గుడికి వన్నియ వచ్చె లతాంగి వచ్చినఁ. 31
- శా. ఆ వైశ్యాగ్రణి మండపం బపుడు డాయం గాంచె విద్యుల్లతా
శ్రీవిశ్రాణన విశ్రుత శ్రవణ మిశ్రీభావ జాఙ్గంజనీ
జీవంజీవ సఖీభవన్నయన రాజీవ న్మనో భూభుజా
జీవాతు న్మణిమంజరి న్విటమణీ జీవైక సంజీవనిఁ. 32
- సీ. అక్కలానిధి మొగం బాసక్తిఁ గనుఁగొన్న గనుగల్వలకుఁ దెల్వి గడలుకొల్పెఁ
జెక్కుటద్దంబుఁ గాంచినఁ జొక్కురక్కొల్పు కనుదమ్మి యరమోడ్పు గా నొనర్చె
నోర బయ్యెద చెఱం గొక యింత గనుఁగొన్న మెఱుంగు చన్దక్కువ మెఱుంగుచేసె
దయఁజూపు వెన్నెల ల్పయిఁ జల్లఁగాఁ జల్లఁ దెచ్చుకోల్తమి గొల్చె దృక్చకోరి
- గీ. నిడుద పెన్నెఱి జడఁ జూడఁ గుడికి నెడమ
కటునిటును దువ్వి కటికి చీకటులు రాలె
నసదృశా దృశ్య మధ్యమ శ్యామ రామ
యల్ల వేశ్యాలలామ వైశ్యాగ్రసీమ. 33
- సీ. పెన్నెఱి గుంపుపై భృంగినాట్యము సల్పి చటులదృక్కుల మత్స్య పుటమువైచి
వెలఁది నవ్వుల మీఁద వెన్నెలారో యని కలువరాయని నెమ్మొగమునఁ బిల్చి
పాలిండ్లపై మించు బంతులాట ఘటించి యూరుపై యమునావిహార మూని
ప్రోన్నతశ్రోణిపై భూమిక వాటించి తరుణాంఘ్రియుగళి నెత్తమ్ము లాఁడి

గీ. విడిచి పోజాల వయ్యె నవ్వెలదివెలది
సందిదండల సంది లేజందమామ
కందువకు నందమని పొందెఁ గాని యర్య
లోకనముచి విభేదనాలోకనములు. 34

ఉ. ¹దాని ధగద్ధగద్ధగిత దర్పణ దర్ప కపోలపాళికిం
దాని సుధావిధా మధుర తామహితాధర సీధు వీధికిం
దాని చకచ్చకచ్చపలతా చణలోచన చారురోచికి
న్మానస మిచ్చి మార నిజ మార్గణ వర్గ నికృత చిత్తుండై. 35

ఉ. అక్కట యిక్కటాక్ష మళి యక్కట చక్కనిమోము సోములో
చుక్కట చొక్కటం బయిన చుక్కట గోటు మెటుంగటద్దమీ
చెక్కట యక్కటారి జిగి చిక్కట కీల్జడ మేను జాకువా
యిక్కట యొక్కటం గొదవె యిక్కటకంబు వధూటి సాటికిన్. 36

గీ. ఖంజరీటంబులకు బొమ్మగట్టునయన, కంజరీతి తటిన్మంజిమం జరించు
మంజరీ సుకుమార కీ మగువసాటి, కుంజరీయాన కీమణి మంజరికిని. 37

ఉ. లంజలు లేరె యాతల నిలాతలదైవనివాస భూవస
త్కంజ ముఖీ శిఖామణులఁ గన్గొనమో రతిరాడ్డనుర్లతా
శింజిని పుంజి నిట్టు నటుసేయు నిరు ల్పైటులీనగంటిమా
మంజులవాణియైన మణిమంజరిఁ బోల్గణికా వతంసమున్. 38

గీ. అమ్మనము లాడుఁ జనుదోయి నిమ్మపండ్ల, బంతులాడుఁ జుమీ యన వింత గాదు
బొమ్మరము లాడుఁ బో యన్నఁ బొసఁగకున్నె, మున్నె దీనిఁ గలావతి యన్న నేమి.

గీ. ఒడలి జిగిబిగి కడలి నెన్నడుమఁ గట్టు, రామసేతువె యీరామ రోమరాజి
కట్టఁ దీతిన దరివైచు గట్లు గుబ్బ, లవలఁ దిరిగెడు సుడి నాభి యనఁగరాదె. 40

గీ. అతివ కటి భారమై కల్పలతయు నొసఁగఁ, గని పసిఁడిగట్లఁ దులదూఁగి కామినీస్త
నంబు కరికుంభజాతార్పణంబుఁ జేసెఁ, గలిగె హేమాద్రిఁ జూచినందులకు ఫలము.

గీ. ఉదిరిబీళ్ళు తులఁ దూఁగి యువిదగల్ల, తలము ద్విజరాజునకు వసూత్కర మొసంగి
మొగమునకుఁ గానివానిఁగాఁ దగుల మింట, వ్రేలుచున్నాఁడు న్యగ్రోధ విటప మంది.

¹ ఇది సవరించిన పాఠము. 'దాని ధగద్ధగిత దర్పణ'-పూర్వముద్రణ పాఠము.

- గీ. నంద దరవింద నయన వాంతంబు లైన
హాసనములతోడ వర్ణసామ్యంబు నొందఁ
దుదిఁ బిసాళించిన లతాంతమది తలంపఁ
దాంతమగుఁ గాని యెంతైన నాంత మగునె. 43
- క. కౌముది హాసము మోవి య, హా మణిసారంబు కువలయానందము కం
దామరలు గాదె యువతిల, లామప్రసన్నాననము కలానిధి గాదే. 44
- ఉ. చిందులు ద్రొక్కు నే మనసు చెల్వకుచంబులు తాళము ల్బుమీ
యందఱు మ్రొక్కబోదురె యొయారినొస ల్బాశిరేఖయే సుమీ
యందము లంచుఁ జూతురె లతాంగి కపోలము లద్దము ల్బుమీ
యందఱి డెందము ల్మునుఁగు నా చెలినాభి కౌలం కవుం జుమీ. 45
- ఉ. పుత్తడిగట్టు గైకొనిన భూరిచయంబున కెండఁ ద్రోచి టా
యెత్తె సరోజ జాలముల నీడిచెఁ బంకములోనికిఁ మదో
న్మత్తములైన నాగముల మస్తముపై బిరుసెంత చూపె నీ
బిత్తరిచన్నులందుఁ గనిపించెఁ గదా కఠినంబు లౌటకుఁ. 46
- ఉ. ముక్కుటపూస యొప్పె సతిమోమునకు న్మఱి బొండుమల్లె తూ
పక్కుమలారి నాటుక్రియ నన్నెలప్రక్కలఁ బైన జల్వకు
వ్రక్కొను చంద్రఖండములునాఁ గలువ బ్రిగురు ల్బుమాలినాఁ
జెక్కులుఁ గన్నులుం బెదవి సిబ్బితినవ్వులుఁ గ్రొవ్వులూఱెడిఁ. 47
- సీ. సాంద్రకేశములకుఁ జామరంబులు చెల్లు నెలనవ్వులకుఁ బూవు లింత చెల్లుఁ
గమ్మవాతెఱకుఁ జెంగావిపావడ చెల్లుఁ గంఠపీఠికకు శంఖములు చెల్లు
గాత్రదీధితికి బంగారు టక్కెము చెల్లు నవలగ్న సీమకు రవిణ చెల్లు
జంఘాయుగమునకు సన్నగాళెలు చెల్లు గోళ్లకు ముత్యాలకుచ్చు చెల్లు
- గీ. గలిగి కచరుచిలోఁ గొంత గలుగు కాంత
కురులకును బీలి జల్లుల బిరుదు చెల్లు
నన్నియంగంబులఁ బ్రవీణ యసమబాణ
సమర సమయాప్తి యాజోఁటి జగతి మేటి. 48
- సీ. రాహువు గదిసిన ట్లోహోహా యటఁ బశ్చిమాంగస్తలము వేడి యావరింపఁ
బరుల యుల్లములకు భల్లమై కొనసాగి కనుదోయి తలచుట్టు గైకొనంగ
జగజెట్లబలె జాఱి చనుగుబ్బ గుబ్బులఁ జెఱగొంత భుజమధ్యసీమఁ గట్ట
ఘనతరోన్నతికిఁ జక్రము వంపుసేయంగ నుల్లసత్కటి యూరులెల్ల నొత్త

గీ. బాల్య మూఢాధినాథుని బాటబట్టి
జవ్వనపురాజు సెలవిడ్డ శంబరారి
బలము లాత్మాంగము లనంగఁ బంతుమీతెఁ
బొగడ విరిబంతి యాయంతి బొగడఁదరమె. 49

సీ. కనుఁగొనలైకుకుచూచిన నాఁటిదృష్టికై పడసి వైచిన పూవు పంకజంబు
కడుమోముఁ జూచిన కనకై సురాళించి కడవైచు నెఱగూడు పొడవుఁజందు
లలితాంగమిచ్చు కల్యాణంబునకు నివాళించిన యారతి మించుఁదీవ
గబ్బిగుబ్బులఁగన్న క్రాఁగలకై బలిగొని విడచినకోడి కోకపాక
గీ. మే బిసరుహాక్షి సాటి యేయిందువదన
యీడు నేఁ దేతటిద్దాత్రి జోడు మఱియు
నే రథాంగీపయోధరయే గణింప
మగువ సిగమిన్న యీమణిమంజరికిని. 50

సీ. కరువుగట్టిన గట్టి కటికిచీకటి చెక్కితీర్చిన నీలాహి దీనివేణి
కోటికొక్కటి మించుఁ గొని కాంచి చేసిన తీయవిల్తునితూపు దీనిరూపు
మిహిరాంశు గరసాన మెఱుగుసానలఁ బట్టి దిద్దినయద్దంబు దీని మోము
తేరాచపేరెండ తేకులు సాగించి తీర్చినవిరిప్రోవు దీనినవ్వు
గీ. గట్టి గవ నున్ను బటువు రాఁగట్టినట్టి
బొమ్మరమ్ములు దీని కుచమ్ము లహహ!
చుక్కగమి చక్కగాఁ జేర్చి చిక్కటించు
నవ్యపౌరాళి భళి దీని నఖరపాళి. 51

సీ. పలుమొగ్గ లాణిపాణుల చవులన నేల యలఁతి వజ్రపుమోసు లనఁగగాదె
నెఱికురు ల్నెఱనాచు నిడుప్రోవు లన నేల యరిది నీలంపుఁబై రనఁగరాదె
జిగివాతెఱ సిరాజి పగడమౌ నన నేల నును మానికపుఁబంట యనఁగరాదె
కొఱనవ్వు కపురంపుఁ గ్రోవి యౌ నన నేల గొనబువెన్నెలరాశి యనఁగరాదె
గీ. తనువు సంపంగి దండ యౌననఁగ నేల
యందపుం గుందనపుఁ గొటా రనఁగరాదె
యిబ్బిసరుహాక్షి నాపాలి కబ్బెనేని
యబ్బులవిభేది నగుట యే మబ్బురంబె. 52

సీ. భ్రమమొందుటయ కాక భ్రమరము ల్పమములా పద్మాశ్రయోన్నతిఁ బాఁడుకొనిన
మిట్టిపడుటె కాని మీనము ల్పమములా కువలయంబు మఱుంగుఁ గోరియున్న

మొనచూపుటయె కాక యెనయొనె విశిఖము ల్రాజసారంగోదరమునఁ బడిన
బయలు ద్రిప్పుటె కాక ప్రతియె చకోరముల్ జ్ఞోత్స్నికా వశశక్తి జోకగనినఁ
గీ. బ్రాహ్మకల్యాణతయుఁ బంకభావ మలఘు

జాల హృద్భేద మనిశ ప్రసన్నవృత్తి

మెఱుఁగు దఱుఁగమి పరుఁ దగుల్పఱచుటను ది

నాభ్యుదయ మొందుఁ గాంత దృగంతములకు.

53

సీ. అలివేణిచరణద్వయము లాదులకులైన సితవిలోచననడ సిఖికి నైన
బింబోష్ఠికటి ధరాభృచ్చయంబునకైన దరకంఠిమధ్యంబు హరికి నైన
నున్నత కుచనాభి పున్నాగములకైన వినుతోరు మోము సోమునకు నైన
కాహళీజంఘవాక్యము శుకులకునైన బిసరుహపద నెరుల్ భృంగి కైన

గీ. నరిది నుతి కంఠ్రిక ప్రభృత్యరుణ మాంద్య

పృథుతరోన్నతి కార్మ్యగాంభీర్య కాంతి

మృదులతా మేచక ద్యుతు ల్మృచ్చదరమె

యితర కోటికి నీజోటి యేటి సాటి.

54

క. గట్టితగ బుట్టచెండ్రం, గొట్టుట యబ్బురమె కలశ కులశైలములం

బిట్టోటు పఱచి నీళ్లుం, గట్టెలు మోయించు దీని కరినకుచంబుల్.

55

క. కాఁగెడు గుబ్బు చనుంగవ, కాఁగెడు విరితేనె గురియఁ గల వాతెఱయు

గాఁగెడు కుందనపుం దళు, కాఁగెడు మెయిసోయగము లొయారి కయారే.

56

క. నగరాట్కుచ పలుసిరి జిగి, నగరా మగఱాల జనులు నగరా మొగముం

దొగరా వగరా వాతెఱ, తొగరా పొగరాను చిగురుతో సరితొగరా.

57

క. రాజీవానన మరునా, రాజీవాగణికులకును రాజీవారూ

పాజీవా బహువిధరతి, పాజీవాదాస్య జీవదజపా జీవా.

58¹

క. అని వణిగగ్రణి సుతమణి, కనలు తఱిం దేవళమునఁ గాహళధక్కా

నినద హుధుక్కా శంఖ, ధ్వని పటహ రవాద్యమురజ వాద్యములొదవె.

59

మ. అలచట్టుం దలచుట్టుం గన్మలికిఁ జేయంజాలు రావేల్పుం గో

వెలచుట్టు న్నుమనోవతంససరణి న్వేంచేయఁగాఁ జేసి మం

జాల కంజాత వితాన మండప నివాసుం జేసి వైఖానసు

ల్లలిఘ ల్నీటిన దారగించి మహిజాతానేత శాతాత్ముడై.

60

సీ. అవసరా పూపికాయాత యోగ్య క్షోణిగత వైష్ణవశ్రేణి కల్పకంబు

వైష్ణవ సాష్టాంగ వందన క్షిత్వయుక్తందనహృదయ రాజ్ఞందనంబు

¹ లక్షణసారసంగ్రహములో (1-46) ఉదాహరింపబడిన పద్యం. ఈ పద్యం తరువాత ఉండతగును.

క. ఒకమాట....(వాచవి 18పుట)

సమదరాణ్డందన శృశూ పరికరాజ్ఞ దాన దక్ష కటాక్ష ధన గణికము
గణికేష్ట వాగ్బద్ధ కంచుకి క్షతసాటిసాసిపాణ్యాగ్రహీద్ధాధికారి

గీ. తదను చరహుంక్రియా నిరుత్తర తర ప్ర

జాస్తిమిత మైన దశశత స్తంభమండ

పంబునడుచక్కిఁ జలువచప్పురములోన

జానకీజాని కొలువున్న సమయమునను.

61

క. కేళిక కెవ్వతె నవరసా, యాలేమం బిలువు మనిన యధికార్యర్థో
క్తాలబ్ధిలోనె సరసో, స్మీల ఝణంఝణిత కింకిణీ నిక్షణయై.

62

సీ. తన కళాచిక మెచ్చి దహళాధినాథుచేతన కళాచికఁ గొన్న తలిరుబోఁడి
యంగహారముఁ జూపి యంగాధిపు మనోహరాంగ హారముఁ గొన్న యజ్ఞవదన
యురుటింత గనిపించి హూణాధ్యుకెంగేలి యురుటుఁ గైకొన్న నీలోత్పలాక్షి
కట్టడ ల్పకటించి ఘోటాణుచే నేలికట్టడల్ గైకొన్న కమలగంధి

గీ. డవిణ ముందఱ మొరయ నద్రవిణగాత్రి

వచ్చి ముఖవీణ మురజమావజముపొంగ

మును విపంచియు ఘుమ్మన¹.....

మలరఁ దెరమాటుమైఁ గొంత నిలిచి యంత.

63

క. సరళ ఝణంఝణ నూపుర, చరణ గతి స్ఫురణమునకు జనములమనముల్
దరువుగ నిడ రఘువరుపై, దరువొక్కటి గొనియె నెందుఁ దరువు దలిర్పె. 64

క. కడలి తెరవచ్చు నచ్చర, కడిమిం జలదంబు పొందుఁ గాదని కడఁకఁ
విడివడు మెఱుఁ గన గవిసెన, యెడసిన యాదర్శ మన మహిళ తెర వెడలె. 65

క. కంతుం డొఱ యూడ్చిన మణి, కుంతం బనఁ గుబుస మూడ్చు కుండలికులరా
ట్యాంత యన నింతి భూషణ, కాంతిఁ దళుక్కనియె యవనికానిర్గత యై. 66

క. బెళకె నటి మఱియు భళి పు, త్తడి తెఱ మూర్తీభవించెఁ దధ్యం బనఁగాఁ
గెలకులఁ బట్టిన పంజుల, వెలుఁగులు పుంజీభవించి వెలసె ననంగ. 67

క. పుష్పామోద సమాంఘ్రిక, పుష్పాంజలి యిచ్చెఁ బుష్పపుటమునఁ దద్ధు
జ్జ్విష్పాండిత్యము లనుచుం, బుష్పాస్త్రిండు వాఱఁజల్లు పొదితూపులన. 68

ఉ. కై యడవుల్లడల్కొలిపి కై మొరయుం దివుటంబు శబ్ద మౌ
రా యన దేసి కట్టడిఁ దిరంబుగఁ బట్టి ధరాధిరాధ్యను

¹ రెండు గజాలు లోపించాయి.

ర్థేయనిపైఁ బ్రబంధములు గీతము చేరువ చూపి చూడ్కి క
య్యాయత లోచనా తిలక మప్పడు ముప్పిరి యొప్పగుప్పగఁ. 69

సీ. లాలించు మైరాగ లహరి భోగినిభంగి నొఱయు శబ్దము నెలయురుము గరిమఁ
గోపెత్తుఁ దొలుకారుక్రొమ్మించు మించునఁ జిరులాగుఁ గొనుఁ బుట్టచెందుపగిదిఁ
రుపింత గనిపించు మరుబొమ్మరము లీల దళసంచు వెంచు రథంబునడక
మైసిరి గను మంద మరుదాప్త దీపమ ట్లంటుగానము కంచుగంట కరణి

గీ. చుటుకు రవగాలు లయ తాళ శుద్ధి బుద్ధి
యుదుట రేఖాప్రమాణంబు లుదుటుమురువు
నయభరంబులు భూజగన్నటుల కిటుల
మొనప దనిపించె వెలయాలి ముద్దుపట్టి. 70

లయగ్రాహి

కెంజిగురు టాకు పదవిం జిదుమ వామపద కంజ మద నీలమణులం జాటుకుఁ గెంపుల్
పింజిగొను నూపురము మంజుల ఝళంఝళలకుం జొరఁ గరాబ్బ మపరంజి చిటుగంట
ల్రంజిలెడు మేఖలపయిం జఱచి మంజుతర శింజిత ఝణంఝణల పుంజి గనుపింపఁ
లంజెలశిరోమణి యనం జెలఁగు లోక శుక పంజరిత హాస మణిమంజరి నటించెఁ. 71

చ. అలఁతి యలఁతిఁ దీర్చికొన నంత వసంతపికానులాపికా
వలికి మఱుంగుఁ గోరి మరివల్పులకోరిగతిం ధురీలున
న్వేలువడెఁ దాళమంటి తననిల్కడకోపు నయంబు రేఖయు
న్వేళ కొదుగింపు సొంపొసఁగ బిత్తరి పాదరసంబు కైవడిఁ. 72

చ. తిగుడు త తత్తతత్తకిట ధిక్కిటధిక్కిట ధిక్కుతోతరుం
జగజగ ఝక్కుఝక్కు కిణ ఝంకిణ యంచు లతాంగి రంగముం
దగఁ జొరఁబాఠి కైమొరఁ బదంబుఁ గదల్చె చితత్పదోద్ధతి
న్నిగళముఁ ద్రెంచుకొన్న రతినేతృ మహోగ్ర మదావళం బనఁ. 73

సీ. అర్థాభినయవేళ నంగరేఖారూఢి గల్లకెల్ల విజాతి గాని కోపు
కడకట్లరెడుతత్త కారగౌరవము కైమొర యుగ్గడించుచో ముద్దుఁబలుకు
లయ గయికొను చోటి లాస్యహావప్రౌఢి యాదిగూడినచోటియందగింపు
జతియెత్తి గోలుచో జతగన్న పొదలిక తీరుమానము చోటి తేటసొలపు
గీ. కాంక్షఁ గనువారి నీరుగాఁ గరఁచి వైచె
నున్న యన్నాట్య పాటవం బుండ నిమ్ము

పాటలామోద యొకపాటఁ బాటపాడ

మాట కమ్మరొ! మ్రోటుమాఁ తేటలొత్తె.

74

సీ. చరణానుచిత వాద్య మురజి నెఱ్ఱఁగఁ జూచు వాల్కూపు మరుతూపు వాఁడి దిద్దఁ
దెత్తెయ్యటంచు ధాత్రికి ఁజూపు పదఘాత మెంతనైష్ఠికుఁడైన వెదకుఁ గోర
పదవాక్య దృక్పూర్వ బాహాభినయలీలఁ దముఁ బిల్చుటయె గాఁగ కమను లెంచఁ
గదలెనో కదలదో సుదతిపుటాలమేనవురంచుఁ బ్రజచూడ్కి కవుఁగిలింపఁ

గీ. జేటికాశయ శాటికా భేద గళిత

లలిత తాళావసానోల్లలత్కపోల

ఘర్మ జలకణ కైంకర్యకలన కొప్ప

నతనుఁ డత్తన్వి వృత్తాన్వితతఁ జెలంగె.

75

క. ఉయ్యెలకోపుం జాలదె, యుయ్యెలగా నొరుల శీరము లూఁపించుటకు
న్వేయ్యాఱుగు రిగురుం బోం, డ్లోయ్యారులు సరియె దాని యొక మై సిరికిఁ.

76

చ. నిలచిననిల్క డెల్ల గణనీయము, చూపినచూపు లన్నియుం
దొలకరి మించు లించుక నునుందఱు కిచ్చగఁ జూచుచూడ్కియుం
గలువలకోరి కోల కడకట్లను మెట్లనె యెత్తు శబ్దము
వ్వల జగజెట్టి పాత్ర తలవంపని మెచ్చిరి జాణ లచ్చెలిఁ.

77

క. దరువెంత దీఱ నొరులొం, దరు వింతగ నింతనర్తనం బని నంబుల్
తిరుపరి పట్టము చుట్టిరి, తిరుపరిపాత్రలు నుతించు తెఱవకు నంతఁ.

78

గీ. దాని కేలికచేఁ బ్రమోదంబు నొంది, దాని కేలికి గుడిజియ్య దయదలంచి
దాని కేలికమై భోగతరము లిచ్చి, పడి తరములోన హెచ్చు కట్టడలు చేసె.

79

ఉ. బేడిసె గ్రీడ సల్పుటకు బేడ సహింపు మటన్నఁ గన్గవం
జూడఁ బొసంగు భృంగినిభ చూళిక కేళికఁ జూడఁ గూడున
వ్వేడుక కాండ్రపిందు నిజ వీక్షణ తూలిక వన్నె పెట్టె న
ప్రీడవతీకపోలముకురీ మకరీ మృగనాభి రేఖకుఁ.

80

ఉ. బిత్తరి పైఁడియిచ్చు¹విటుఁ బిల్చునటందురు కొంద, తేరికో
గుత్తని కొంద తాడుదురు, కోవెల జియ్యల కియ్యెయ్యారికిఁ
హత్తుగడంచుఁ గొంద అపు డందురు, పేటతలారి మేలువాఁ
డిత్తలి రాకుఁబోఁడి కని యెంతురు కొంద అనిర్ణయోక్తులఁ.

81

¹సూర్యపాఠము. నిటు-పూర్వముద్రిత పాఠము.

ఉ. అంతట సేవదీతీ పణవాదులు మ్రోయఁగ రేచి జానకీ
కాంతుఁడు వారకాంత లిడు కప్రపుటారతు లంది రీవి శు
ద్ధాంతముఁ జేరినం జెలియ లన్నయుఁ జేటియు మాత జీతగాం
ద్రీంతట నంతట న్భయిడి యిచ్చిన వేడుకకాండ్రు వెన్నొనఁ. 82

సీ. కుచకుంభముల నెట్టుకొను పట్టుచనుకట్టు కాసెగా సగదట్టి గట్టుపట్ట
సరిపెణలో రాయు బిరుదుఁ బెండేరంబు గమకపు మొలమాలిగంట చాలు
చెక్కులచెమటఁ జేర్చినమృగీమదరేఖ కుంకుమపంకంబు గొనబుపూత
మెరయు నెన్నుదుటి చందురువంకనామంబు ముందఱమురువుగా మొఱయు డవిణ
గీ. వెలయఁ గంకణ కరమింత వీచికొనుచు
స్మరసమున్నిద్ర భద్ర కుంజర మనంగ
మంద గమనంబునం దనమందిరమున
కుం దిరంబుగఁ జనుదెంచెఁ గుందరదన. 83

శా. ఆలావణ్యవతీవతంసము నికాయంబుం బ్రవేశించు న
వ్వేళన్ వ్యాళకరాళ చిత్తజ భుజా వేల్ల ధనుర్వల్లికా
జ్యాలజ్ఞావలికా కటాక్షళరశిక్షా మంద మందాక్షుండై
నాళీ కాక్షి విలాసకృత్యములు నానానృత్యము ల్మెచ్చుచుఁ. 84

మ. కనుఁగొన్నయ్యలు దండ దండ మనినం గైకోక యీ పేటికీ
దినమీదేశపు వింత వింత సరకేతెంచెం గదా యన్నవీ
నునకుం జేర్పక దర్పక ప్రహర సందోహాహతస్వాంతుండై
తనగేహాంతము చేరి వైశ్యసుతుఁ డంతశ్చింత గంతుల్గొనఁ. 85

శా. ఒయ్యారు ల్పరిసాటియే నటన నోహో జాకువాచిల్వరా
మయ్యారుల్లల తీఁగెబోండ్లఁ గనమా మద్వీక్షకు న్లక్ష్యమా
వెయ్యారు ల్దదధీన చేటిమణికి న్వెచ్చించి పంచేషు కా
క్షయ్యారు ల్మఱి మాన్పుకొందు నకటా సంతాప మింతేటికిఁ. 86

శా. వైశ్యు ల్నావ్వి నవ్వనీ కటక విద్యతోటి చేటీభటా
వశ్యాత్ముం డని పల్కినం బలుకనీ వాణిజ్యపూజ్యుల్ ధనే
ద్వేష్యు ల్కంచపు పొత్తు హత్తదని ముందే త్రోచినం ద్రోవనీ
వేశ్యా కమ్ర కపోల చుంబన కళా వృత్తిం బ్రవర్తించెదఁ. 87

మ. అని యారేయి వరీయుఁ డర్యమణి శయ్యం గూర్కెనో లేదో వే
విన వేశ్యాగురువిప్రునిం బిలిచి వేవే లిచ్చి యిక్కార్యమ

- త్తిన నందేకద కొంతవాసి భవదంతేవాసినిం గూర్చుండా
యన నాఁ దాయన వేగ నట్టరిగి రూపాజీవకుం దెల్పుంగఁ. 88
- చ. విడిచిన చీరయు న్ముడుచు వేనలిపువ్వులు తల్లిదాల్చు పు
త్తడి కడియంబులుం దనదు తమ్మునికొమ్మ మెఱుంగుం గమ్ములుం
దొడిబడ నిచ్చి దానికిని దోడనె బుద్ధులు చెప్పి చెప్పి తా
విడమొక టిచ్చి యగ్గణిక వే పనుపం జనియెఁ రయంబునఁ. 89
- చ. చని ఘట చేటికా చయము చక్కని ముచ్చటలాడు వెచ్చగాం
డ్రను గని పేనుజూచు జగడంబులు దీరుప నిల్పుం గాని పో
యినపని గొబ్బునం గనమి నెక్కడి యేలికసాని కష్టతా
డన మొనరించునో యనదు టంకు స్వభావము మాన్పు శక్యమే. 90
- శా. నక్తంజాగరణారుణాక్షితనునానారజ్జుఘాతాదినం
త్యక్తప్రీడపునఃపునర్బటన యుగ్ధమిల్లస్వస్వామినీ
భుక్తోన్ముక్తసుమాంబరా భరణ తాంబూ లార్ద్రజిహ్వోంచలా
సక్తాలోకన యేకకాచకర వేశ్యాదాసి యేతెంచుచుఁ. 91
- సీ. ఎదురైనసతి నిల్చి యీబండిగురివింద యెంటిపే రెంతకుం గొంటి వనుచుం
గొనపంటం బొటుకునం గొఱికి యెవ్వతెనేని నెండెవడ్లీపాటి యెత్తు మనుచు
నొకతె ముంగిటం గాంచి యుముకపుట్టదె తట్టుమీ గోమయం బెండసాగె ననుచు
నీళ్లుమోయు నెలంత నిలుమని దినమెన్ని పంటులు వట్టు మీయింటి కనుచు
గీ. వచ్చె వెలబోటిచేటి యవ్వైశ్యవాటి
తెలుపుగల శాటి ముక్కట తీగపోచ
యెంతవెట్టియు దొరతనం బెఱుంగ దయ్యె
నెందు జాతిగుణంబు వో మందు గలదె. 92
- క. గడివోతుదాసి యపుడం, గడి కడకుం దాసి వాసి గడియించుఘనుఁ
విడధిపనందనరాకా, నిడధిపుం గని వచ్చినట్టి నిజకథం దెలుపఁ. 93
- క. మిన్నంటి దానిసుద్దికి, మొన్నంటి కళా విలాసములు పేర్కొనుచుఁ
సన్నుతగాత్రి మొగంపుంబ్ర, సన్నత కెడయిచ్చి బేరసారము మఱచెఁ. 94
- సీ. పసిమి గ్రమ్మెడు నిమ్మపం ధ్లమ్మం దెచ్చిన నంటక సతిగుబ్బు లంటం దలంచుం
జొక్కంపుం దెలిజీనిచక్కెరల్ దే వెల కందక చెలిమోవి యందంగోరుం

గనకంపు దనకింత దనకమ్మ దెచ్చిన నొరయక తరుణి మే నొరయఁదివురు
గొప్పనీలము క్రయం బొప్ప నీ కిడెదన్న నొడియ కింతికచంబు నొడియఁ గడఁగుఁ
గీ. దేనె యని నూనె నూనెకుఁ దేనె నూనె

తేనెలకు నేయి నేయంచు దివ్వెచమురు

కాని గొనివచ్చు నించువిల్కానికాని

కోల సడిగన్న తొడగన్నకొడుకుమిన్న

95

సీ. కవితె నిల్చిన యప్పు జవిలి వ్రాయఁగఁ బోయి బుజవైచె వేనూళ్ళ పూటలెక్క
నొక్కని కొకకొన్ని రొక్కరూక లొసంగి కాసులెక్కలో వ్రాసికొనియె
వక్కలలోఁ దక్కువకు వైచిన బరీదు లొకనికి సరకుతో నొడిని వైచె
బైక మిచ్చిన నొంటిపడి కంగడికి నిడ్డ కలపెస ల్లంపెఁడుఁ గొలిచివిడిచె

గీ. మాట యరవిన్ని నొరునిపై నాటుఁ జూడ్కి

బయలు పయికంబునకుఁ జూచుఁ బాణిలంజె

తగవునకుఁ గొంత పిసవెట్టినగవు గనియె

వేశ్యసుద్ధికిఁ జెవి యిచ్చి వైశ్యసుతుఁడు.

96

గీ. సెట్టితో రేలు విటుల నన్నట్టి లంజె, సుద్దు లొకకొన్ని లేనివి బద్దుకొనుచు
ననఁటిపండ్లాల్చి చక్కెర నద్దుకొనుచు, దాసి పసివెట్టి తోళ్ళ¹సూత్రంబుచిక్క 97

గీ. గు ట్టిడక సెట్టితోఁ జెవి కొఱికి కొఱికి, సరవిగాఁ దన కేలికసానివారి
మర్మకర్మంబు లెల్లను మట్టుమీఠి, చీర కాసించి నుడిగెఁబో నోరఁ జెడుగ. 98

క. నుడిగి రహస్యోక్తులు దా, నుడిగి దృగంచల నిబద్ధ యువమణిమంజ
ర్యుడురాఱ్ఱుఖి గుణవైఖరి, విడధిప శేఖరునితోఁ బ్రవీణతఁ బలికెన్. 99

ఉ. మూసిన ముత్తియంబు వెలముద్దియలుం బలెఁ గాదు పల్లవు
లేసిన భాగ్యమత్తరుణి చిత్తరుబొమ్మ రతిప్రవీణ వీ
ణాసరసాగ్రగణ్య మృగనాభిమృగంబు ధనంబు రాశిగాఁ
బోసిన దోసమా మఱియు భూభువనంబునఁ బుట్టఁ బోదురా. 100

చ. ఎఱుఁగవు గాక యీకలికి యెంతయొయారి దిగంతరంబులఁ
మెఱవడి గన్న కన్నె దొరమెచ్చు మిటారి కటారిగాఁడు మే
రురువఱి మేర మానసి యయో కడునుబ్బరికత్తె మిక్కిలిఁ
గుఱిముఱి నాగవాసమునకు న్మనకుం గొనియాడ శక్యమే. 101

¹ మాత్రంబు చిక్క-సూర్యపాఠము.

- క. కనకంబునకు న్ముందు, న్వెనుకయుఁ గననేల యోయి నీకంటే నా
ధనము న్నీవు గడించితి, నిను ధనము గడించెనో వడిగ్వంశమణి. 102
- సీ. కురులు కూకటితోనఁ గూడినంతనె కుంతలాఢ్యండు సవరంబు లంపలేదె
చనువోయి పొటమరించిన నాఁడె అవికెజోడల్ల పైరాణి రా జంపలేదె
జఘనభారము కొంత జనియించునెడఁ గాంచికాధినాథుఁడు కాంచి యంపలేదె
మందయానవిలాస మందినతఱి కటకాధీశ్వరుఁడు పెండె మంపలేదె
- గీ. యంగన సమర్తవెట్టిన నపుడె నన్నుఁ
గుస్తరించని విటులేరి నేస్తమునకుఁ
బూర్ణచంద్రాస్య యౌవనాభ్యుదయమునకు
నెదురుచూడని దొరబిడ్డఁ డెందుఁ గలఁడె. 103
- ఉ. అంగ కళింగరాజులు గృహంగణ మంగన! కాచినార ల
న్నం గయికోదు వారిడు ధనం బదె యక్కరొ! చక్కజూడు మ
న్నం గడకంటఁ జూడదు కనత్యనకాంగి తనంతఁ దానె నీ
యంగడిదాఁకఁ బొమ్మనుచు నంపెఁ గదా యిది నీకుఁ జాలదా. 104
- క. దాని శరీరము నీది సు, హాని శతాంశంబు లే దటంచుఁ డ్రవ్యా
ప్రానిశమద యై బానిస, యీనిశికే తెమ్మటంచు నింటికిఁ జనియెఁ. 105
- ఉ. మున్ను విటు ల్కచాకచి సమున్నతి దెచ్చిన కుంతలాళి బా
ర న్నిరసించు నంచు బలు రాయడి వ్రాలిన చన్ను లద్రుఁ బోఁ
దన్నిన వంచు నుబ్బలకుఁ దాళిన యేండ్లవి పెక్కు లుండఁగా
మొన్న సమర్తవెట్టె నని ముద్దియ డబ్బిన నుబ్బె నయ్యెడఁ. 106
- క. అపుడతఁడు పణ్యచపలా, విపులాక్షీమణికి వలచి విపణిపొలఁతి పొం
దెపు డను తఱి నపరనగం, బుపయింబడి పొరలి ప్రొద్దు పొటుకునఁగ్రుంకె. 107
- సీ. నీకుఁ గాఁగాఁ జేడె చేకూఱినది గాక కొంచెగానికి సమకూడు టెట్లు
ఏను జుమీ దాని కెచ్చరించినవాఁడ నామాట జవదాట దా మృగాక్షి
మఱివారి మేనమామకు నాకు నోయి ప్రాణస్నేహ మెపు డింతనాట నుండి
వయసువాఁడా రూపవంతుఁడా యంచును నచ్చెల్వ యడిగె న స్త్రుచ్చి గ్రుచ్చి
- గీ. కుచ్చితం బింత యెఱుంగ దమ్మచ్చెకంటి
కంటి విఖ్యాతి నాతిఁ గైకొంటి వనుచు
నచటి జూటలు నసగొంటు లతని వేడి
వేడి మీదనె ద్రోచిరి వెట్టి రేచి. 108

క. తల్లలనావలనాసం పుల్లదృగంభోజభల్ల భుగ్నాత్మకుఁ దై
యల్లతఁడు హల్లకాహితు డల్లంతట నుండగానె యంగడి మూసెన్. 109

సీ. సకునిచేఁ బడిగన్న సికమల్లికలు సుట్టి క్రొత్తచందురు కావిగుడ్డఁ గట్టి
మునుపంటివలెఁ గాదు నునుపంట నిడుమన్నఁ బొందికఁ గస్తూరిబొట్టు వెట్టి
నీ మోమునకుఁ గావు నిడుదయ్యెం ట్లవి బాగు గద యన్నఁ గుదువ చొకట్లు దాల్చి
యాకోకకుచ కట్టు నీకోక వగలన్న వలిప సేలువు వల్లెవాటు వైచి

గీ. చెలినడుగు నీటు మెడనిక్కు చిదుగుపాట
చదురువదరులు జముదాళిసాము వహి ర
హింప వైశ్యాత్మజుఁడు వేశ్యయింటికడకు
వెడలె బాపనచెలికాండ్రు వెంటనంట. 110

క. ఒకనికి దుప్పటి యొకనికి, సికవస్త్రము వేతొకనికి సికతాయెతు లిం
టికి వచ్చి యిత్తు ననియెన్, శకునము బాగాయె నన్న సంభ్రమపరుఁడై 111

సీ. బకదారు లొకదారి శుకశారు లెనయు మానికెదారిచెల్లెండ్ర నిలయ మమరు
ముంగిట నిడు తిన్నె మూయని మద్దెల కుట్లదండియఁ గుడికూటిగూడ
కోవెల టెక్కెంపుగుడ్డ వాసెన కాఁగు కుంటెనకొండిగాఁ డింటిబంటు
బొజుగిడ్డ కావలిబుడుత గొడుంగులగబ్బిగుండఁడు రసముబ్బు వెజ్జు

గీ. ముందుబొద్దాసఁ బాఁతిన ముసుఁగు జూటు
చిగురు చల్లని బలుపూఁత చెందిరంపు
వాస్తు బొలికట్టు గేస్తురా లుస్తరించు
నూర బవినీఁడు గల గృహం బొరసి విటుఁడు. 112

సీ. వారకాంతామాత వయసునాఁ డెక్కిన ప్రాంతపల్లకి కొమ్ము పరులు చూడఁ
గట్టిపెట్టిన మిద్దె గడచిపోఁ బనివెట్టు చుట్టుకొలారిత చూచునటుల
విటుల విరాళించినటు లచ్చెరువు చెందఁ బటులాంగలికపాళి ఘటనగన్న
పఱపైన యుబ్బుఁజప్పర ముప్పరం బైన పడకింటి ముందఱిబారితిన్నె

గీ. వన్నెల తివాసిపై వీణ వైష్ణవుండు
ద్విపద బాపఁడు చదివించువిప్రుఁ డనుజ
భరతమయగారు విడెమిచ్చుపడఁతి గొలువ
నచ్చెలువ వచ్చి కొలువున్న యచట కరిగి. 113

గీ. సురటు లొకరెండు గోవకస్తురి జవాది, గాజుగిన్నియ చందురుకావిఱవికె
కొప్పుసవరంబు పోక లాకులు దుకూల, ములుపగాఁ బట్టి సెట్టి కూర్చున్న తఱిని.

- ఉ. కప్పుమెఱుంగు కొప్పవగకాయలు కాయల కొప్పు దండముం
జొప్పడు దండమట్లు రహిచూపిన మేరువు మేరువుం బలెం
దప్పని మెట్లు మెట్ల కొకదారిగ నేర్పడు శిల్పితంతులుం
జెప్పగరాని వీణెం దనచేతికిం దమ్ముడు తెచ్చి యిచ్చినఁ. 115
- ఉ. కోమటి చూడఁ గాంత యొక కొంత పదం బొక కొంత పల్లవిం
జేమెరవళ్లు చూపి గురుచెంతకు వీణియఁ జేర్చి దీనిపా
టేమహిపాలకుం డెఱుంగునే యని వైశ్యునికాన్క గన్గొన
న్వేమఱుం గాంచి యమ్ము బిలువే యని చేటిని బిల్చినంతటఁ. 116
- గీ. నఱసి నఱసిన చికిచికినెఱులు బొమలు, పాదములు పెద్దపుట్టంబు పడగజోడు
పూత దేవాదుల కడెంబు మూతి నిట్ట, తెల్లవెండ్రుక వీడెంపుం జొల్లు నిగుడ. 117
- సీ. ఒదిగి యాత్మవయో వియోగంబుచే నంచనడక నడలైనా నడ కృశింపఁ
బుప్పుంబు లుడివోవఁ బొలుపు వోనాడిన తీవయో యన మేనిచేవఁ ద్రోవ
మున్నె పయోధరంబులు వ్రాల కళ డిందు కమలమో యన మోము గానుపింప
నధిక శరత్పాప్తి నవతరించిన శుభ్రమేఘమో యనఁగ ధమ్మిల మొనయ
- గీ. నొంటి పలు సొంటి తలపట్టు కుంటినడక,
కంటికాటుక యొడివక్క 'కావిత్తి
వ్రేలియాకొత్తుం జెంది యవ్వెలవెలంది
తల్లి యేతెంచి విటుకాన్క లెల్లఁ గాంచి. 118
- క. ఎవ్వరు దెచ్చిరొ కస్తురి, దువ్వట మీఱవికె నెలవతులు సవరంబీ
జవ్వాది యన్న నవ్వెల, జవ్వని యూరవ్య నయనసంజ్ఞం జూపెఁ. 119
- సీ. ఇతఁడా కళానిధి యీకళానిధి పేరు దగు నీతనికె యెంతదాత జాణ
స్నేహింపఁ దగువాఁడు చేపట్టుకుంచంబు ధనరాశివాఁడు పేదలకు దిక్కు
చుట్టల సురభి రాజుల చేతినిమ్మపందే రాజు వీడె బంగారమయ్య
వెయ్యాఱు లిచ్చె నీవిని దొడ్డు కొంచెంబు నేరఁ దేవేశ జన్మించినాఁడొ
- గీ. నేఁడు మొదలుగ మఱియొక్క నీటుకానిఁ
బిలుతువు గదా యహో వెట్టి బిడ్డ నీకు
నీవెఱుంగుదు మనపాలి దేవుఁ డితఁడు
విడకు మని కూతు నదలించి విటుగుఱించి. 120

¹ గణభంగము - 'కాను విత్తి' - అని సవరించవచ్చును.

² సూర్యపాఠము - వెలవతులు - పూర్వముద్రణ పాఠము.

సీ. విని యుందుదురె కదా వెలయాండ్ర తీటుగా దీకాపు వగవార మింత మేము
మొన్నమానిసి యౌటఁ గన్నె కన్నెతీకాన నెంతేసి రాచవా రింటికనుపు
మేమి కావలసిన నిదె కొమ్ము మేము రమ్మనిన వచ్చెద మొప్ప వైతి వేని
వాటైన విని డిందుపాటు చేసెద మిదె యంచు పట్టెడు ముడుపంచు నగలు

గీ. పెట్టెఁ డంపినఁ బట్ట ని న్ముట్టినాన
నీవు పోరాని వాఁడవు నిన్నపగ లొ
యారి గుడిలోన నినుఁ జూచె నట గదా ప
రాకు తటుచయ్యె నీపై విరాలిఁ బొరలి.

121

ఉ. సీమ పొలంతు లెల్లఁ దమచేతికి వచ్చినదాఁక నోయి నా
సామి వితీర్ణికర్ణ యనసాగుదు రంతటిలోన నోయి నీ
గామము నామ మెయ్యెదియొకా యనఁజూతురు కూఁతు రావగఁ
గామిడికత్తె గాదు మిముఁ గన్నులఁ గప్పుకొనంగ నేరుచుఁ.

122

ఉ. ఎవ్వనిఁ జూచినం గళల నిండ్రునిఁ జండ్రుని నిన్నుఁ జూచిన
ట్లివ్వనరాశి వేష్టితమహి న్రహిఁ జూడగఁ జుచ్చరించు నా
జవ్వని పిండు రెండవ బిసప్రసవప్రదరుండవే ధృతిం
గవ్వపుఁగొండ విచ్చకము గాదు సుమీ! తమతల్లి తో డనఁ.

123

క. అచ్చేడియ తచ్చనలకు, నిచ్చమహోత్సాహ మంది యిచ్చెలువకు నే
మిచ్చిన ఋణంబు గాదని, బచ్చు రుటం బచ్చుపడఁగ భావించి మదిఁ.

124

క. భావించి సఖునిఁ గన్గొని, రావించి దుకూలములు వరాలుం దెమ్మా
యీవనిత కనుచుఁ జెలి నని, యీవలఁ దెప్పించి మతీయు నిప్పించుటయఁ.

125

ఉ. అప్పుడు లంజెసాని సొగసాని కడుం బయిరాణి యొప్పుగం
గుప్పస మింత గ్రుచ్చి కుచకుంభయుగం బరనిక్క నీల్గి బ
ల్గొప్పు కకుప్పుఁ గప్పురుచి గుప్పఁగ లేచి తటిన్మరీచిక
ల్గుప్పలుగాఁగఁ జూచి గురుకుంజరు వీడ్కొని వేడ్క రక్కానఁ.

126

ఉ. మజ్జనశాలకై యరిగి మజ్జన మచ్చట నాడివచ్చి వే
బుజ్జవ మొప్పుఁ దల్లి యిడు పూన్కి భుజించి ధరించి గొజ్జెఁగ
ల్గొజ్జఁగనీట నీటుగను కుంకుమపంక మలంది కంతుచే
గజ్జెలకోల బాల గణికామణి తా రణితాంగదాంఘ్రి యై.

127

¹ గ్రామము - సూర్యపాఠము.

- ఉ. పంకజపాణి చక్కనిడు పావలుద్రొక్కి శయావశిష్టపుం
గుంకుమ పావడం దుడిచికొం చుడిగంపుఁ బడంతి దృగ్విలా
సాంకిత చుట్టియిచ్చు తెలనా కధరంబునఁ గొంచు రత్న తా
టంక ధగద్ధగ ప్రభరుటంపు తటిల్లత పిక్కటిల్లఁగఁ. 128
- సీ. ముడుఁగుఁదామరక్రింద నడఁగు క్రొంబఱపుతో సకినెల పట్టిమంచపు రుటంబు
డగ్గఱ నేస్తకాండ్రకు నిడ్డజగపీఁట తళుకు బంగారుకాసెఁ దగులుతగులు
వేతె యొక్కందుకై విటమోహమున నూటు బాగాలువైచు కప్రంపుబరణి
తెల్లజిల్లెడువేటు పిళ్ళారి దివెగూఁడు గాజుటద్దము కావు కరవటంబు
గీ. పట్టుపుట్టంబు సొగటాలపాళినేఁత
ప్రాఁత చిటిచాఁప మంచి విపంచి మంచి
సుతులు గూడిన దండియ సొంపు గన్న
పడుకయిలు సొచ్చె నిప్పు డప్పణ్యమహిళ. 129
- క. అలరుందావియు గందపు, వలపుఁ సాంబ్రాణిధూపవాసన యిలు వా
కిలి సొరముంచిన విటమణి, కలకాలం బీచట బ్రదుకఁగాఁ దగు ననియెఁ. 130
- మ. రణనాటీక చరాలురత్మలరవీరంగ ద్విటంకంబు టెం
కణ లబ్ధాంగణ వేదికా భవన భక్త్యతీర మామోదనా
చణ శయ్యాతలపీఠశుభ్రపటవాసభ్రాజి పేటీక మ
గ్గణికాకేళినికేతనంబు విటవర్గస్వర్గ మీక్షించుచుఁ. 131
- క. అగురు గురుధూప కుంకుమ, మృగమద పాటీర పంక మిహికా లహరీ
లగన ఘన గంధగణికా, నగణిత పర్యంక మర్యనందనుఁ డొందఁ. 132
- క. పాటీరగంధి గణికా, జూటీరత్నంబు వైశ్యజునకుం దనకుఁ
వీటీదాస్యముసేయు వ, ధూటీమణి సమయ మెఱిగి తొలఁగినపిదపఁ. 133
- సీ. పైపూఁత తమి లీలఁ బైవ్రాల జుమ్ము రనియె వైశ్యరాధేయునికిని మేను
కంకణార్భటుల బాగాలు చేనిడుపూన్ని నగరేశ్వరునియొడ ల్లగురుపొడిచెఁ
దెగఁగాఁ గొఱికి నోట సగ మొసంగిన చుట్ట మలయజా వల్లభు మై చెమర్చెఁ
బుక్కిట తమ్మలం బొక్కింత చవిచూప నుత్తమజన్ముమే నుబ్బెఁ గళల
గీ. మోవి చిక్కించుకొని పంటిమొనల నొక్కి
దక్కితి నటన్న కలరవోత్కంఠకంఠ
కవకివ ధ్వనికిని గణికకు మనంబు
క్రయము గావించె నుద్యోగరాఘవుండు. 134

- చ. సరసపుంబల్కులఁ బడకసంగతి కొప్పని గచ్చులఁ బయో
ధరతటు లంటనీని వెడతక్కుల నెయ్యపు టూదికొట్టులఁ
సురతపుంబృష్టి లేని యరచొక్కుల వాతెఱతేనె గ్రుక్కికు
త్నైరపుటలఁ గిరాటవిటు నిద్దపుంజిత్తము మెత్తఁజేయుచుఁ. 135
- చ. అలఘు నఖ వ్రణంబులఁ గరాంగుళికాధ్వని నర్మమర్మపుం
బలుకుల రంగుముంగురులపట్ల భుజాంతరముష్టి ఘట్టనం
బులఁ బదతాడనంబులఁ గపోల చపేట విలాసచేష్టఁ జ
క్కిలి గిలిగింత కాటుల మృగీదృశ లోనుగఁ జేసె వైశ్యజ్ఞఁ. 136
- ఉ. చక్కెర మోవి యిచ్చి బిగిచన్గవ కౌఁగిలి యిచ్చెఁ జెక్కుఁ కా
టొక్కటి యిచ్చె గోరు కొన నూరులు చించఁగ నిచ్చెఁ గాని యా
దిక్కునఁ జూచుకేలు సొరిదిం బిరుతివ్వక తట్టివైచె నాఁ
డక్కరినాత్మరా లతనిప్రాణము చూడక మాటిమాటికిఁ. 137
- గీ. రవలిదండలు సడలించి అవికె దిగిచి, కాంచి యెడలించి నెఱిక చెంగావి చుట్టి
పోకముడి యొంటికట్టుతోఁ బువ్వుబోడి, పడక కొప్పినచందంబు పతిఁ గరంచె
- చ. పడకకు నీవజాణ వని పైఁబడి హా యని మోము మోము పై
నిడి వలచెక్కుటద్దము కయిన్వడివెట్టి యురంబు తట్టి యి
మ్మడిగద యక్కతోడు మదిమక్కువ నీపయి యక్కరైన య
ప్పుడు వెల కమ్ము కొమ్ము పొరపొచ్చెము గాదు వధూమనోభవా! 139
- చ. నిలుపునకుం గరంగఁ గళ నేర్పున నంటితి నీవు చాలదా
తెలియను నిన్ను మున్ను నొకతీరుగఁ జూచితి నీదుకౌఁగిట
న్వలవని యాటదిం గలుగునా యని పైకొని నిల్చినిల్చి య
చ్చెలిపయి వ్రాలి మోవి కఱచెం గరంచెం గరచేష్ట నీరుగన్. 140
- క. పికవాడీ గళవిగళ, త్మకపికశుకకులనినాద కవకి వరవయు
గ్వికవిక కిలకిలహసన, ప్రకటవ్యసనముల కతండు పరవశుఁ డయ్యెన్. 141
- ఉ. చక్కనివాడ వీవె కద జాణవు నేర్పరి వంచు నక్కుపై
మక్కువ వ్రాలి తత్కరము మై సవరించి సిగంది వంచి య
చ్చెక్కిలి మిక్కిలిం గఱచి చేతికొలంది నురంబు గ్రుద్ది తా
నక్కడ ముద్దువెట్టుకొని యా సతి దాసునిఁ జేసె నవ్విటున్. 142

- క. ఇదియే పరమానందం, బిదియే పరబ్రహ్మ మనుచు నెంచం జంచ
నృదనాగగామినీకృత, రదనచ్చద నచ్చిదా చూరాగచ్చులుండై. 143
- ఉ. రాలినవాడుంబువ్వులు ధరంబడువక్కలు నాకుంజీరిక
ల్నేలను జిందు గందవొడి నిండిన తమ్మకరల్ కదంబముల్
వాలిచివైచుకాగితము వత్తి రవుల్కొని మ్రగ్గుదివ్వెయుఁ
హేలఘటిల్లు నప్పుడు కయిల్వెడలెఁ విటమౌళి వేకువఁ. 144
- క. నానాటికి గణికామణి, పై నాటినకూర్మిపేర్మి భర్మపటంబుల్
దీనారంబులు జేర్చిన, దీనారంభముల నతండు తిరుగందొడఁగెఁ. 145
- గీ. ప్రత్యహము నూనె సీకాయ పంచదార, క్రొత్తపోకలు మిరియ మింగువ గుడంబు
ముత్తెసరులు పెస ల్పెట్టి గుత్తలంజె, కెత్తిపుత్తెంచి యంగడి రిత్తచేసె. 146
- ఉ. అల్లుం డటంచుం దల్లి తమయాతం డటంచును గూతు రన్నిటం
బల్లిదుం దేలికొననుచుం బానిసె వావిని బావయంచు న
చ్చెల్లెలు నచ్చినట్లు పయిం జేతులు వైచుచు ముద్దువెట్టి పైఁ
ద్రెళ్ళుచు నల్లిబిల్లివగం దీసిరి వాసివరాలు రాశిగఁ. 147
- సీ. రత్నంబులిచ్చి వారవధూటి దయఁదెచ్చి పుష్కరాగోదయస్ఫూర్తి వదలెం
గలసొమ్ము చేర్చి మేల్గణికామణికిఁ గూర్చి కూర్చినభరణిపైఁ గూర్మి విడిచె
దనమంచి లంజెపై మనసువెంచి పునర్వసూదార సంగ్రహమోద మడచె
గాదెకొల్పెత్తి వేశ్యాదరం బత్తి విశాఖలసత్ప్రేమ చాలు ననియె
- గీ. రోహిణీభర్త రత్నాకరుని యనుంగుం,
బట్టిమున్న కళానిధి పలుకులేల
చిత్తమిడనేని యేమేమి సేయలేదు,
కంతుహరునైనఁ బెల్లాటకత్తెతగులు. 148
- క. అడుగని వానిదె పాపము, పొడంగని పద్యంబుం జదివి పొగడంగ నిడు తా
నుడుగని యీవులు వలరా, నడగని నుడుగుల మిటారి నను పెట్టి దొకో. 149
- ఉ. వైశ్యకుమార మారపరవైశ్యధరాధర వజ్రధార దు
రైశ్వహృదంతశల్య శరవైశ్యభయంకర లోభవద్భవ
దైశ్యభుజంగ యంచుం గయివారము సేయుచు దుస్సి రర్థము
ల్వైశ్యలు నట్టువ ల్మణితవేత్తలు మట్టులు జాతికర్తలుఁ. 150
- క. ఉద్యోగరాఘవుం డని, పద్యంబులు నూకం గేరి పంచలం జదువఁ
విద్యాధికులకు వల్లము, చోద్యంబుగ విడిచి లంజె చూడంగ నిచ్చుఁ. 151

- సీ. అప్పువెట్టినచోటి కడుగఁబోవఁడు గాని పణ్యాంగనలతప్పుపైఁడి కరుగు
నొకరి కిచ్చినవెచ్చ మొకటి వ్రాయఁడు గాని మకరి వేశ్యా గల్లముకురి వ్రాయు
సంజ బేరములాడి సంచి గట్టఁడు గాని గణికా లలామకుఁ గాసెగట్టుఁ
దా సువర్ణముఁ దూచఁ ద్రాసు వట్టఁడు గాని వారకాంతను సొమ్మువహికిఁ బట్టు
గీ. నింత చిల్లర తండ్రి కందీఁడు గాని,
యల్ల వెలచేడియకు విడె మంది యిచ్చుఁ
జేటికా సఖికోటికాచ్చిన్న కటుఁడు,
శాటికా హృష్ట నటుఁడు కిరాటవిటుఁడు. 152
- సీ. ప్రతిదినంబును జెంపపై రేఖ దిద్దించి ప్రొద్దొకవగ వన్నెబొట్టువెట్టుఁ
దనచేకొనని యాచకునకుఁ బొమ్మనిపల్కు నెలకట్టడలు సేయు నేస్తకాండ్ర
కొరువేడు నర్థార్థి కోయి రమ్మని యిచ్చు నొల్లనిచో బల్మి నిల్లుసేర్పు
సేరు కుంకుమ మాఱి చెలికాండ్రపైఁ జల్లు గోణముతోఁ బోవుఁ గోక లిచ్చి
గీ. కలఁడె నీవంటి బలువెచ్చకాఁ డటన్న,
నధికు లీరెఱింగినఁ జాలు ననుచు బిగియు
దర్పణాలోకనీయ కందర్పకేళి,
ఫలిత నఖపాళి పల్లవ పాశమౌళి. 153
- ఉ. గాయకుఁ డొక్క గాయక శిఖామణి నాయెడఁ దద్గురు నివ
ణ్యాయతవృత్తి వర్తిలు ప్రియవ్రతమానునిఁ గాంచి వైశ్యరా
ధేయ సుధీజనావలివిధేయ భవత్సతుఁ డిచ్చినట్టి కౌ
శేయముఁ గంటె దానగుణశేఖరుఁ డంచుఁ బదంబు వాడినఁ. 154
- ఉ. ఉల్లము జల్లనం గలఁగి యొక్కెడఁ దక్కెడకోల వైచి వీ
డొల్లఁడొ కాని విద్యలని యుంటిఁ గదా యని కొంత చింతతో
వల్లము పాఱవైచుకొను వైశ్యనిజాడ నిజంబు¹గానకన్
జిల్లర బేరము ల్విడిచి చేరి కుమారునిఁ దండ్రి యి ట్లనున్. 155
- క. ఓరీ తిరిగెడువేశ్యా, నారీతిలకంబు తగులునం బడి యెటులం
జేరొక్క మిచ్చి చెక్కిటి, గోరొక్కటిఁ గొంటి కొంటిగొంటు తెఱంగుల్. 156
- క. కేవల నైపుణి విపణి న, యో వలసిన బేరసార మొందక యెందుఁ
నీవలె నీవలఁ దిరిగిరె, కోవెల వెలయాండ్ర నంటి కోమటిబిడ్డల్. 157

¹సూర్యపాఠము. “గాననం” - పూర్వముద్రణ పాఠము.

- ఉ. ఎక్కువ దెచ్చి తక్కువకు నింటికడ న్నరకమ్మ జూచుటో
వక్కులు నాకులమ్ము బుధవారపుసంతకు జట్టిగట్టుటో
లెక్కల సంపుటంబు బ్రబలించుటో కోమటివారి పిన్నవా
డెక్కడ లంజబేర మది యెక్కడ నెక్కడి కెక్క డక్కటా! 158
- గీ. ఒక్కనాడైన ననువైన వక్క దినక, చిక్కచల్లయు బెరుగుపా ల్గుక్కె డెఱుగ
కెక్కుడుగ గూడ బెట్టిన రొక్కమకట, యక్కడికి జేర్చనీకు జేయెక్క డాడె. 159
- ఉ. చూడమె దాని యిల్లు రవిచూచిన సూడియ గేరి తూర్పున
వ్వాడకు బల్బిమంపు దలవాకిలి గచ్చుటరంగుగోడకు
వేడుక కాండ్ర యోటములు వింతలు వ్రాసిన వీడు గాదె యా
కోడె మిటారి నాగడనకు న్మఱిపాత్రమె నేడు పుత్రకా! 160
- శా. ఈ చౌకట్లపయిం బదైదులు వరాలిమ్మా మొదల్వడ్డియు
నేవ్ చెల్లించెద మెప్పు నీవడిగిన న్నెట్టి యన న్గల్గిన
మాచేనుండునె మెండుగా సరకు దేమా యందుగా వారి మో
మే చందంబున జూతు నాగడన నీయాపు ల్బయ లేసెగా. 161
- ఉ. సంచులు మోసి బేరముల సంచులు నించిన కాంచనంబులు
గుంచెడు మాటల న్విటుల గుంచెడు చంచలలోచనాళికి
గొంచక పంచిపెట్టితివి కుంచెడు కుంచము కూడబెట్టిన
న్మంచము మాయసేసె ననుమాట ప్రపంచము గాంచె నెంచగ. 162
- సీ. వెచ్చంబు చేసిన బుచ్చినగొంటు పోక కిచ్చిన నొకజాడపచ్చనాకు
కొమ్మన్న నలసందగుగ్గిళ్ళు కొణిదెండు పెట్టెడుచో నుప్పుపిడికె డంత
యిందమనిన నాలుగే న్మిరియపుగింజ లిడుదేని తలకింత యిప్పుపిండి
దయచేసినను గూరదంటు వేడినవి రెండొసంగిన దొక నల్లపసుపుగొమ్ము
- గీ. పాలుమాలిన యేనొక్కపఱక గాక
కుదవయిచ్చిన సొమ్మేమి కోకలేమి
తల్లిమెడనున్న నానేమి దండలేమి
కొడుక! మనజాతిలో లేని గుణము గలదె. 163
- ఉ. మక్కువ నొక్కవేళల సుమాళము వచ్చిన పంచె కొంగునం
దక్కరి పాతకాపులొక తారము గట్టి రమింపబోయి మే
మక్కడ రౌతు బంటునికి నందము గైకొని సానికూతురా
చక్కెర లెక్కరా దనుచు జక్కగ వత్తుము రొక్క మిత్తుమే. 164

- క. తారము గాకుండిన నవ, తారము తారము పసిండి తగు వెలనవలా
బేరము మఱి వైశ్యస్తం, బేరమునకె తగుదుగా కుబేరముఖులకుఁ. 165
- చ. నెటికెలు దిస్సి చే విసికి నిక్కి యొకించుక యావులించినం
జిటికలు వేసి మై యొరగు చేసి భుజంగులవాతెఱ ల్బదా
ఘటికెలు చేసి దబ్బరలు గూసి సదా సికరాసి మాడలే
పుటికలఁ బోసి వాసిగను పొత్తులకొత్తుల కేడ సత్తెముల్. 166
- క. పండుగ లని గుడిలోపలి, దండుగ లని కొండలయ్య దాస భృంచుఁ
మిండలమిత్తి మిటారులు, తెండో యని దోచకొన్న దినములు గలవే. 167
- ఉ. కంజ భవాదులు న్మనసు గానరుగా నరులారతిక్రియఁ
రంజిలఁ జేయువార లపరంజి యొసంగెడువారు కన్గొనఁ
గెంజిగురాకుఁ జూపిన భగేలున లీలని గుండెవారయో
లంజెలపొందు లిం తలఁతులా హృదయాంతమునం దలఁతురా. 168
- క. అచ్చిక బుచ్చిక లప్పటి, మచ్చిక వెచ్చకుఁడు గామి మచ్చరములపై
యచ్చక యిచ్చిన విటుఁ గను, విచ్చికనుట సొమ్ము సుమ్ము వెలవెలఁదులకున్. 169
- సీ. పడపుఁజూఁబోఁడికి బత్తి యెదురుచుక్క పణ్యాబ్జపాణికి బాస దవ్వు
వెలవెలందికి విటవీధిపై దయ సున్న వారవామాక్షికి వావి రవళి
పెల్లాటకత్తియ కెల్ల నంటు హుళక్కి గణికామతల్లికిఁ గాని వావి
లంజెకు మర్యాదలాగు దుత్తారంబు వేశ్యకు సత్యంబు వీక దుద్దు
గీ. నాగవాసంబునకు వర్తనంబు టక్కు
సూళియకుఁ బ్రేమ బిద్దు బోగాలపొలఁతి
కిని గృతజ్ఞత యట్టట్టుఁ గనుక వెనక
వెనకవలదు రూపాజీవ విశ్వసనము. 170
- శా. వియ్యాలందిన విందు నిందనముఁ గావించంగ నంగళ్ళనుం
గయ్య లయ్యెను నిన్న మాపు గలఁతం గైకొంటి మేల్గదె మా
యయ్యా! లంపట పెట్టనేల మముఁ జింతాపారసంతాపమై
యుయ్య లయ్యె మదీయచిత్త మకటా! యూరవ్యవంశాగ్రణీ! 171
- క. ఈ పాపఁడు నీకొమరుం, దాపణపణనిపుణుఁడా ధనార్జనమందు
న్నీపాటి త్రాణవాఁడా, యేపాటి యటన్న వారియెడ నే మందుఁ. 172

క. అని పలుకు తండ్రి వచనము, చెనఁటి తనూభవున కింత చెవిఁ జొరదాయె
మనసా ఘనసాంద్రకచా, వినయొక్తుల చేనుమేయ విడుచుటవలనఁ. 173

సీ. తళుకురుమాలులోఁ దాయతుల్ గానరాఁ జెంప దుంపెసలారు సిగరుటంబు
చిటిగోరునెల దాఁటి జీరాడు ములగపూవన్నియ కండువా వల్లెవాటు
నుదిటి నెన్నడుచక్కి నుదిటించి విరిమించ దిద్దిన నెలవంక తీరుబొట్టు
మునివ్రేళ్ళఁ దగిలించుకొని చురుకునఁ ద్రొక్కు సకళాతుముచ్చెల జరుగుటెక్కు
గీ. చెక్కుటద్దంబునకు నొక్కు నుక్కుగోరు
బెదవి పయికెక్కు పలునొక్కు పెక్కురేగ
గచ్చిచల మెచ్చ యమ్మచ్చెకంటి మెచ్చ
వాడఁబచ్చిగఁ దిరుగాడు కోడెబచ్చు. 174

సీ. కంఠపీఠికఁ బేరుగా వైచి మెలిగొన్న తెల్లని యెంటి జందెంపుఁ బోచ
నేవళ మందంపు నెఱిపూఁత గందంపు దాఁపలి వలెవాటు దసిలిసేలు
పటికంపుఁ బిడివంకిపైఁ గట్టు మొలకట్టు బిల్లతోఁ గనుపట్టు చల్లడంబు
వాడ ప్రోడలు మెచ్చ వన్నెపచ్చడ మిచ్చి తాఁగొన్న గిఱుకుటద్దంపు జోడు
గీ. వీటి విటకోటి యడగని వీడె మిచ్చు
బుడుత మిడుత యెసంగుచే పూన్మిపికిలి
చికిలి పలుకుందనపుఁ దల్లు వెకలిసకులఁ
గూడి తిరుగాడుఁ దొడగన్నకోడెకాఁడు. 175

ఉ. తేజన భాజనంబుఁ గొని తిన్నని యా కిడి యన్నమాజ్యమున్
భోజన యోగ్య శాకచయముఁ నయమూనిన సూపముం గరాం
భోజ నవీన తక్రదధి ముఖ్యము లొప్పుఁ బురోహితుండు దే
భూజన మెంచు నంచపుడు భుక్తిఁ గొనుం గణికా కుటీ తటిన్. 176

క. తిట్టని చుట్టము దోచని, బట్టుం బచ్చనిభుజంగి బచ్చి రువారం
బిట్టారఁ జనని యొంటరి, నెట్టియెడం గనము సెట్టి యిం పెట్టిదియో. 177

గీ. తల్లిదండ్రులు నిల్లండ్రు నెల్ల కడమ, కాసువీసంబు చోటుల మోసపోవ
నేఁడు రేపను పగలేని నీటుకాని, వీని విడనాడ కుండిన వేగ దనుచు. 178

సీ. చేరొక్క మెత్తి కుబేరు నంతటివానిఁ గాపుఁ జేసి గడించు కసిరువాటు
కలనైన నవ్యకాంతలఁగాని కాపును గనువేసి విటునిఁ జేసిన గయాళి

¹ చిన్నయసూరి నిఘంటు పాఠము. చిటిగొరిజెలు దాటి-పూర్వముద్రణ పాఠము.

యేంచి వల్లము దోంచి గోంచి చేతికినిచ్చి చిఱుతసన్వాసిఁ జేసిన పిసాళి
యవలోకములఁ దేల్చి యలద్వితీయ వసిష్ఠ శిష్ఠుని భ్రష్ఠు చేసిన బజారి
గీ. బిగిసి కూర్చున్న కోమటి బిడ్డఁ జూచి

బొమలు ముడివెట్టి వలదన్న పుత్రిక దిట్టి

తారసిలి రోసపుఁ గడంకఁ దల వడంక

ననియె నప్పుడు పణ్యవృద్ధాగ్రగణ్య.

179

గీ. పున్నమ యమాస యనుగడు లెన్ని చెల్లె, మొన్నటికి మొన్నటంటివి నిన్నటికిని
నిన్ననాయెను నీ యీవి యెన్నఁడింక, తవళిదుత్తార నిన్ను వీడకతరంబె. 180

గీ. జోకఁ బదియైదు లీకున్నఁ గోక యొకటి, కాకయుండిన నొకమేక లేకపోయె
రూకరుటైన నీవలెఁ గాక వట్టి, రాకలకుఁ బిల్చునా గణికాకులంబు. 181

క. సిగ్గుగల సెట్టి యనుచుం, దగ్గఱ నిడుకొన్న కూతుఁ దడవక యుప్పుం
గుగ్గిళ్ళమ్ముకొనెడి ని, న్నెగ్గాడిన కొడువ మాది యే మనవచ్చున్. 182

క. ఏమీ మాసొమ్ముల కొరుఁ, దేమనునో వచ్చపైక మిచ్చుట కలదా
కామునిపున్నమనుండియుఁ, గోమటియుం జూచి చూచి కొమ్మనఁ గలఁదా. 183

క. పెసలర పడెడుం బడిమెడు, పసుపున్ నేబెత్తు శౌంఠి పడి వసచిదరల్
గసగసలు సెనగప పొక, యిసు మంతయుఁ గాక పైక మిచ్చుట కలదే. 184

క. దివ్వెల పండుగ కేమో, దువ్వట మిచ్చితివి దాఁచ దోసము కలదా
తవ్వెడు బియ్యము వలదొక, రువ్వైన నొసఁగనిచోటు రూపం గలవా. 185

క. బంగారువంటి బిడ్డ మ, ముం గైకొన దీవు వలల ముంచుటచే మీ
యంగడికి వచ్చు జోగులు, జంగా లేమందు లొసఁగి చనిరో నీకున్. 186

క. అంగడిఁ బెట్టెదు మూల న, డంగిన వేశ్యలను వైశ్యుడవు గనకోయీ
దొంగవగు నోరు వెక్కస, పుం గోమటి రొక్కమీక బోసేయఁడుగా. 187

ఉ. అన్నకుఁ దండ్రి కంబికకు నక్కకుఁ దెచ్చిన వక్కలాకులుం
దిన్నఁగ వెచ్చపెట్టి గృహదీప మొకించుక యాఱఁజూచుచున్
సున్నము పాఱవైచి పడిఁ జూపినచో జగడించు కూటముల్
కన్నకరాబి నీకుఁ దగుఁ గాక కటా జగలంజ కేటికిన్. 188

నీ. సోదన యొకపడి చూపి యప్పుడ మార్చి వేటొక్కపడిగొల్పు వెరవు గనుటొ
పరకపాతిక గాఁగఁ బడిగొల్చి యాపడి పాతిక పరకగాఁ బ్రొధి గనుటొ

యెత్తుఁ దూఁచినచోనె యింత తక్కెడకొల మలు చుట్టుకొని తూఁచు మాట గనుటొ
సరకెత్తునకును గొంచక తూఁచియును మ్రొగ్గునటులఁ దూఁచి భ్రమించు హరువుఁ గనుటొ
గీ. కటకటా! నీకు వేడుక కాని వగకు

నెంత దూరంబు నుసలించ కిల్లువెళ్ళు
పీఁచ మడఁతునో కోమటికోఁచ యనుచు
వెలవెలఁదితల్లి మెడవట్టి వెడలఁ ద్రోచె.

189

క. త్రోపువడి లోనఁ గ్రుమ్మరు, కోపంబున గుడ్ల నీరు గ్రుక్కుచుఁ బూర్వా
టోపంబు విడక గణి కాం, బా పరిభవ మింత బయలు పడ నీక యొగిన్. 190

మ. నిలుచున్ వాఁకిట మళ్లి పంచకడ తిన్నెం జేరు నందెవ్వరే
వెలివెళ్లం దనుఁ బిల్వవచ్చి రని భావించు న్నిరాశం దుదిం
జలియించుం దిరుగం గనుం బరుఁ బిలన్ సంధించి నన్నా యనుం
గలి వోయన్ మఱి యుట్ల వంక గనుటల్ గన్పించె వైశ్యుం డటన్. 191

మ. వెడలం ద్రోచినఁ జూచి నే వెడలినన్ వేటొక్క డత్తున్ విటిన్
విడరా దెక్కడనైనఁ దెత్తునని తండ్రిం దల్లి నాఁడింటి కం
గడికిం జేరఁగ నీమిఁ జేసి శ్వశురాగారంబునం గమ్మలుం
గడియంబుల్ ముడుపెత్తి తొంటియటులం గాణిక్యవీధిం జనున్. 192

క. అల్లంతట నూరవ్యజ, తల్లజుఁ గని పల్లవీమతల్లిక యనుఁగుం
దల్లి విటభల్లి రా యటుఁ, దల్లి పదాగ్రమునఁ దలుపుఁ దటుకున వైచెన్. 193

¹అ.వె. వైచి లోని కరుగు వాకిలిఁ గన మళ్ళు, గడియ దిగిచి మరల గట్టిసేయు
బట్టి గుత్తవగను సెట్టి యెక్కడఁ జొచ్చి, వచ్చునో యటంచు నిచ్చుఁ గొంకి. 194

క. కడియాల జోడు విటుచే, ముడుపుం దలుపోరఁ జూచి ముదిముదిత వడిం
గడియ సడలించి బెడగొం, దెడి వీధికవాట మింత దెఱచుచు నంతఁ. 195

క. నీవా! నీ వనియెఱిగిన, నావంటిది తలుపువైచునా!² యల్లా
కోవెల బాపఁడటంచుఁ, భావించితి దేవరాన బంధునిధానా! 196

క. పైఁడి వగలేని వేడుక, కాఁడై వడతునుక దోసె కానుక లంచున్
వాఁడొకఁ డీకడ దినమొక, యేఁడై యెడఁదాక నాగ్రహింపఁగ వలసెన్. 197

¹ కావ్యము మొత్తము మీద ఈ కవి 3 ఆటవెలదులే ప్రయోగించాడు. (అవి 4-32, 3-96, 5-194)
² గణభంగము.

- క. ఇన్ని దినంబులు చూచితి, వెన్నెడు నీకడ్డ మొక్కయించుక కలదా?
యిన్నాటి యింటి కడపటి, చిన్నది నీ కెడమె వింతసెట్టివె మాకు. 198
- క. నీపై తే నాపాపము, చూపితిగ గద వెనుకగ గడుపు చుమ్మ^ల చుట్టె
బాపంబుగ గట్టుకొంటిగ, దా పడుచా యంటిగ బిలిచి యడుగుము దాని. 199
- క. నీదండ నాడినది నో, రాదేశమువా రెఱుంగరా యిచ్చక మా
మా దేవరరంగు మీద మ, హాదరమునగ బూజసేయ నర్హుడవు చుమీ. 200
- క. ఈ యిల్లు నీదు సొమ్మని, యాయల్లుని లోనియింటి కటగ గొని చనుచో
జేయిచ్చెగ గూతుమాటకు, జేయిచ్చెం జేతిసొమ్ము చేతి కొసంగ. 201
- క. ఈతనిపైగ గూతుర నీ, వీతతీ దయదాన వగుట యెఱుంగగ వచ్చె
రాతిరి నుండియుగ గంటి క, యో తుది నిదురెఱుగవే కదో యనినంత. 202
- ఉ. అక్కరినాత్మరాలు వెలయాలు భుజంగు నిజాంబికా భుజా
భాక్కరు రొక్కరూక లిడు బచ్చుగ గవుంగిట గ్రుచ్చిగ్రుచ్చి నీ
చొక్కపుగ జెక్కుటద్దములగ జొక్కుచు నీడలు చూడకున్న నా
డొక్కయుగంబు తావక వియోగ మయో పవియో గణింపగ. 203
- సీ. ఓరోరి నా వ్రేలికొక్కింత యుండనీనా యని బటువులు నాచుకొనియె
బిల్లల మొలనూలి యల్లిక వింతంచు దాగట్టుమొలనూలు దక్కబెనచె
నిది కుత్తి కంటెన నింతు లెంతు రటంచు జెవులచొకట్లకు జిగురువైచె
నీపూటకే కట్టితేప యిచ్చెద నంచు దెలిపావడము కట్టు దిగిచివైచె
గీ. గడవకూడును బెడిదంపు గావుపోతు
పోతురాజయ్య కంచును జేతివల్ల
వల్లము సడల్ని యుల్లము కల్ల కూచ
కూచముట్టుగ దోచె నయ్యవిద యతని. 204
- ఉ. దోచినముల్లె గాటగుట దోచిన మాయెదురింటిదానిపై
రేచిన మాపులేమి తుది రేవగలచ్చట రచ్చలేమి చే
చాచిన నిచ్చుటేమి యిటగ జాలును మీ రటకే చనుండు నో
రాచిన సిగ్గెఱుంగ వని యాగణికాంబ కృథావలంబయె. 205
- గీ. దొమ్మరులవీడొ పల్లికూటమ్మో మయిల, సంతో బెస్తలసాలో ¹జూజంపు గట్ట
రచ్చకొట్టంబొ తనమందిరంబు నీకు, గజిబిజి యిదేమి నీ నేస్తకాండ్రు నీవు. 206

¹ చిన్నయసూరి నిఘంటు పాఠము. జూజంపు-పూర్వముద్రణ పాఠము.

- క. ఆచార్య పురుషు లార్య సు, ధీచంద్రులు జపితలుం బ్రతిష్ఠితులు యతు
ల్రాచ కొమాళ్ళును నిన్నుం, జూచిన మందాక్షు లెట్లు సుడియుదు రిటకుఁ. 207
- ఉ. పట్టపగళ్ళు రే లిచటం బాయక యుండెదు మంచివాఁడవే
చుట్టము వచ్చుటెట్లు నినుఁజూచిన నీ గొడవేల కట్టుకో
బట్టయినట్లొ కూర కొక పాతిక కాసులొ యెట్టిగొడ్డు తా
కట్టని తాడనాస్పద కృకాటిక చేటికఁ గన్ను గీఁటినఁ. 208
- క. పెద్దాపె కోపమాఱిన, నిద్దఱ మరుదెంతుమని బహిర్వార్వేదిం
దద్దుర్మదు నిడి చేటిక, బద్దులపుట్టిక కవాటబంధ మొనర్యెఁ. 209
- క. అంటి కిరాటుఁడు విటుఁడై, యింటికిఁ గా కెల్లధనము నిచ్చియు వెలవా
ల్గంటికిఁ గా కప్పంటికి, రెంటికిఁ గొఱగాని తొంటి రేవణుఁ డయ్యెఁ. 210
- ఉ. తల్లడ మంది పల్కు విటతల్లజుఁ డెల్ల జగం బెఱుంగఁ దా
వల్లము చేతి కిచ్చినను వల్లము సుమ్మన దంతె కాదు పో
కల్లలపుట్టినిల్లు మఱికల్లరి పల్లవ పల్లవీ ఛురిఁ
దల్లిని జేయవచ్చునె విధాత వృధా తరుణీమతల్లికిఁ. 211
- మ. ఒకనాఁడైన నభీష్టవస్తు విదితేవో యన్న లేదంటినో
యొకవేళం దనుద్రోఁచి నీచగృహకృత్యోద్యోగము స్నేయనో
నికటక్షోణి నిజాంగరక్షణకు ముఁ దేవుళ్ళకు న్నొక్కనో
యకటా! యీజరరాధమాధమకుఁ గ్రోధావేశ మింతేటికిఁ. 212
- క. కడియం బీనో పుత్రడి, కడియం బడిగినను దేనొ కంటెయుఁ గొననో
మడియ వగతొత్తు వాకిట, గడియ బిగించెఁ ఫలించెఁ గద యనువేళఁ. 213
- సీ. వెనువెంట నొండొండువిరిరాల నరజాఱు వేనలి మూఁపుపై వీయమంద
మెఱుఁగు గమ్మలదాలు నెఱిమించు టద్దంపు నిద్దంపుఁజెక్కులు నీటుఁ జూప
సందిటియపరంజి జాజికాయలచేరు జమిలితాయెతులతో జతవహింపఁ
గుచ్చుల దారంపు కొనతోడ సరిగంచు పైరాణినెఱికపైఁ బరిధవిల్ల
గీ. నిటుకుఁ జనుగుబ్బకవ పైఁట నొఱపునెఱప
సన్నకాటుకచుక్క బొట్టన్ను గొలుప
నిగనిగని మేన నలుఁగిడ్డ మృగమదంబు
బుగులుకొన నిల్లువెడలె నప్పువ్వుబోఁడి. 214

- చ. వెడలి విలోక డంబరము వెంబడినిం బడి యంగహావపుం
గడలి మునింగి పెంపుడు మెకంబుల మెండున మిండపైకపుం
దుడుములురాఁ గలానిధియుఁ దొంటిగతి న్వెనుడాయ డాసె న
య్యుడునఖరాశిఖామణి రఘూధ్వహమోహన గేహదేహళిఁ. 215
- గీ. అప్పు డప్పల్లవాగ్రణి యప్పడంతి, యెప్పు డరుదెంచి తనదు మోమెత్తి కనదు
చెప్ప దుడిగంబు ముదిగోద చీదరేఁగి, చెప్పి యారాజముఖి యోజఁ జెఱచె నొర!
- ఉ. ఆట ఘటించి ధూర్జటిశరాసన శాసన వాసగమ్యమై
పైఁట సడల్చి గట్టి సగపట్టు నునుం జనుకట్టు కట్టచోఁ
గాటపు తక్కి జారుదొడి కాసెపుదట్టి బిగించుచో ననుం
బాటలగంధి చాఁటు తెఱవట్టుటకుం బిలదాయె దైవమా. 217
- ఉ. చేటియుఁ దమ్ముఁ డిచ్చటికిఁ జేరరు నాకిది వేళ నేఁడ కో
లాటము దీరి దేవరకు నత్తఱి నీ గొడుమెత్తి హత్తి తా
లాటపుఁ బాటవాడి నిలయంబునకుం జను దీనివెంట నీ
పూటకుఁ గాసె మోసికొని పోయినఁ జిత్తము మెత్త నయ్యెడున్. 218
- శా. అంచున్రాయిడి వన్నెరాఁబులుగుఱేఁడాసీనులూతల్గొనం
బంచాస్యంబుల¹దుల్లుపాఁపదొర గ్రామ్యబ్రహ్మచారు ల్దువా
లించం ²బచ్చనప్రాఁత లూడిపడు మేల్మీల్లుఱ్ఱ మన్యంబులౌ
చంచద్వాహము లుంచు మంటపము పంచం జేరి విశ్రాంతుఁడై. 219
- మ. నలినాక్షుండు సడల్చు నెండు విరిదండ ల్గట్టిగాఁ గట్టి దాఁ
దలకుం గొంత తలాడఁగా నడుము హత్తఁ మెత్తనై చిత్త మ
త్తలిరుంబోడికిఁ దత్తరించి కలవిత్తంబెల్ల హత్తించితిఁ
దలిదండ్రు ల్వలదండ్రు దాని వలవంతం జింత యింతాయెఁ గా. 220
- శా. నేనాద్రవ్యము వెట్టి గట్టి గుడియేనీ కట్టినట్లాయెనా
కానీ మీకు మఱీకిరీటముఖ కైంకర్యంబుఁ గావించుటో
యానారీమణి కిచ్చుటల్ త్వదనుకంపానర్హుఁ డైతిం గదా
యేనా దేవర మాయ దాఁటుటకుఁ దండ్రీ! జానకీవల్లభా! 221

¹ గల్లు. ² బచ్చనవ్రాత - కూచిమంచికవి పాఠాలు.

- ఉ. ఏటికి మిమ్ము దూఱునని యింతయుఁ దాఁ దలగంద నాఁటికి
 న్నేఁటికి మీగుణం బిటుల నేకద యుండు నటంచు నెంచఁగా
 నోటికిఁ గంటిన్ వలదు నూటికి నొక్కటియైన నీకత
 లూటికి వింటిన్ రఘుకులప్రవరా! యని కన్ను మూయఁగఁ. 222
- సీ. కరమబ్బు కరిమబ్బు మెఱుగుబ్బు మయితోడ సరిమిన్న నెఱిబన్న సరముతోడ
 నలవాటుగల నీటువలెవాటు పటితోడ సిరిగప్పు నెఱికొప్పు విరులతోడ
 ననిశమ్ముఁ గనుదమ్ములను జిమ్ముదయతోడ జగచందు జిగిచిందు మొగముతోడఁ
 దన డాకడను జోకఁగను కోకకుచతోడ విలుజోడు బలుజోడువెన్నతోడ
- గీ. జవన జంఘా విలంఘిత స్తవనభవన
 భువననిధిరాజ పవనసంభవునితోడ
 భద్రతరకీర్తి శ్రీరామభద్రమూర్తి
 యతని కలలోన నెదుటఁ బ్రత్యక్షమయ్యె. 223
- గీ. ఇట్లు ప్రత్యక్షమగుతండ్రి కెరఁగి లేచి, గాఢ రూఢ స్వభావంబుఁ గడచి రాము
 హస్త మొకయింత మస్త విన్యస్త మగుటఁ, బ్రతిభ వాస్తవ్యుఁ డిట్లని ప్రస్తుతించె. 224

దండకము:- శ్రీరామభద్రాయ, లీలాసముద్రాయ, సంభద్రశుంభద్రసాపాంగశంపాయ,
 భృత్యన్నిలింపాయ, తీవ్రాంశువంశార్థవాధీశరాకాశశాంకాయ, ధావత్కలంకాయగాధేయ-
 నీతార్చనాభోగసంబంధగంధస్రజోన్మీలనీలాంబుముక్తీనిభాంగాయ, తేజఃపతంగాయ,
 కుప్యత్తతీయాదృగక్షిప్రకాశప్రతీకాశపన్నేత్రమనీటుటుంబప్రతిష్ఠాకృతిశ్రేష్ఠపాదాంబు
 రుట్పాంసులేశాయ, ధాత్రీతలేశాయ, దుర్వారదోర్గర్వభగ్నీకృతాఖర్వపూర్వోత్తర
 స్వామికోదండదండాయ, జన్యప్రచండాయ, సీతాహ్వయప్రేయసీతారకాపూర్ణచాకోర-
 కాప్తాయ, దాసాత్మసుప్తాయ, శర్వద్దశస్యందనాజ్ఞప్తిరుప్తి ప్రియాసిద్ధబద్ధప్రతిజ్ఞాయ,
 భాషామనోజ్ఞాయ, జాతాపరాధాల్పమేధ స్ఫురాధీశ భూరక్షణక్షోణీదృక్కోణదీప్యతిక్షాయ,
 పంకేరుహాక్షాయ, మారీచమాయాచమత్కారధిక్కారనిర్ణీచనారాచలాఖేటకాచార-
 చామీకరాహార్యచాపాయ, చంచత్కలాపాయ, సుగ్రీవసంస్థాపనప్రోల్లసద్వాల్కురః-
 పీఠశాణోపలోత్తేజితాస్త్రైకహస్తాయ, కారుణ్యశస్తాయ, సౌధాంధసాద్వజ్జ్వలచ్ఛింధుసంధాన-
 కృత్కంధిరాడ్భంధసంబంధసేతుప్రసిద్ధప్రబంధప్రణీతప్రబంధాయ, సత్కీర్తిగంధాయ,
 శక్రాద్యనిద్రాణవిద్రావణామోద విద్రావణశ్రావణద్వభనిర్భిద్భుజావల్లివేల్లద్ధనుర్జ్వానిరాతంక-
 టంకారఘోరాయ, శంకావిదూరాయ, లంకాధినాథాయ, తాక్షీణదాక్షాయణీవల్లభక్షోణీ-
 భృత్పాటనాక్షయ్యరక్షః కనిష్ఠాగరిష్ఠాయ, నిష్ఠాయ, నైకేతనాస్తోకరైకేతనానేకసాకేతరానేక-
 లోకైకసంశ్రీకసాకేత సీతాసతీసక్తపట్టాభిషిక్తాయ, గోత్రాపరిత్రాణవాల్లభ్యలభ్యాయ,
 భాస్వత్కులేభ్యాయ, సంరక్షితాత్మీయసంకీర్తనాభ్యాసరోభ్యస్యసభ్యాయ, నేమేశనాభ్యాయ,
 తుభ్యం నమః. 225

- క. అని వేడ్క విట్కులాగ్రణి, వినుతింప స్విని వినీలవిమలాంగ ఘనా
ఘనసంపన్న స్వర్ణ, స్వనవాంశుకుం డంశుమాలివంశజుం డనియె. 226
- శా. వత్సా! తొల్లిటి కంటె దివ్యమణి నవ్యద్రవ్య ధాన్యాదులుం
ద్వత్సద్భంబునం బద్మ పాండుకొనుం జింతల్మాను మత్సేధరం
గత్సేవైకకిరీట పీఠముఖ కైంకర్యంబుం గావించి నీ
వత్సాహంబున నుత్సవంబుం గనుమా యుత్సంగజాతాగ్రజా! 227
- క. అని యానతిచ్చి మచ్చిక, జనకతనూజాధినేత చనం గ్రక్కున మే
ల్మని చెక్కులం జాల్గొని తన, కనుంగవ మోదాశ్రితాశ్రుకణముల్ గురియె. 228
- శా. సంధాతన్నవధాతటిచ్చపలవేశ్యావశ్య దుస్సంగ సం
బంధంబుల్ దెగటార్చి కూర్చితి బలిప్రహ్లాదుల న్నేండు నా
బంధుల్లా నిట నెందు నేర్చితొ విపద్భంధుత్వ మోతండ్రి! కి
ష్కింధారాజ్య రమాధురంధరిత సుగ్రీవా! రఘుగ్రామణీ! 229
- మ. అనుచుం గోవెల కేగి దేవమణికి న్నాష్టాంగదండ ప్రణా
మ నుతు లేసి గృహంబుం జేరి సిరుల న్మాతాపితృ స్వాంతము
ల్లనియించెం జనులెంచ నద్భుతమహోత్సాహంబు సంధిల్ల న
ద్దిన మూరెల్లను నొడ్డగిల్లంబడి కీర్తించెం గిరాటాత్మజు. 230
- మ. శతమన్యుప్రముఖు ల్విరించినభకుం జందెంతు రాబ్రహ్మ య
చ్యుతు సేవింపంగ వచ్చు నట్టినలినాక్షుం డింటికి న్వచ్చిన
శ్రుతదేవుం దయదేర్చె నేను నిను బేర్కొంటి భవన్మందిరా
గతిం గంటి న్యతివంటివాండ వనుట ల్గాచెం గిరాటుం డిల. 231
- శా. కట్టించె న్పరతాగ్రజన్మునకుం బ్రాకారావళు ల్గోపురం
బొట్టించె న్రఘునేతకుం బడితరం బొప్పంగ ధాన్యాదులం
బెట్టించె ద్విజకోటికి న్రఘుపతి ప్రీత్యర్థమై సత్రముల్
ధట్టించె న్పులి బాదరాయణులం దద్భక్తుండు తత్త్వంబున. 232
- గీ. ఔర శ్రీరామకైంకర్యహార్యవార్య, చర్య యెట్టిదొ గాని యయ్యర్యతనయ
పుంగవుం డాయురారోగ్య భోగ్యభాగ్య, పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిచే బొలుపుం గనియె. 233
- క. మొదలం గలానిధిచరితముం, జదివిన వ్రాసినను వినినం జతురుం డతిసం
పదం జెందు న్ముదమొందు, న్ముదియందుం దురితమునకు మఱి చొరం డెందు. 234

వ. అని శుకయోగీంద్రుం డానతిచ్చిన బహుళాశ్వచరిత్రంబుఁ బరీక్షించి పరీక్షిన్నరేం
ద్రుండు పరమానందకందళిత హృదయారవిందుం డయ్యె. 235

శా. రాజీవాయతలోచనాజననవప్రద్యుమ్న ప్రద్యుమ్న వి
భ్రాజన్మందిర బాంధవాలినలినీపద్మాప్త పద్మాప్తవీ
క్షాజాగ్రత్మరుణాప్త సప్తవిధసత్సంతాన సంతానధా
త్రీజాలామితవిస్ఫురద్వితరణశ్రీవాస శ్రీవాసవా. 236

క. దామరలవంశసోమా, సోమధనుర్విజితదైర్య సుస్థిరధామా
ధామ విజృంభణభీమా, భీమాగ్రజరాజమాన్య పృథుగుణధామా. 237

ఉత్సాహము వాసవాంబరాంఘ్రిభక్తవశమనోజ్ఞ భాసురా!
భాసురారి వరతురంగ భారికీర్తి వాసవా!
వాసవాదిశోభితగుణవారసుమహిమాసమా!
మాసమాజవిభవదీప్త మాననీయవాసవా! 238

గద్య

ఇది శ్రీమద్వేంకటేశ్వర సమగ్రకరుణానుగ్రహశాశ్వతైశ్వర్య ధుర్యతామహేశ్వర రూప
రేఖావిజితరతీశ్వర సరససంగీతసాహిత్యసకలకలాపచక్షణ సమాశ్రితవిద్యత్కవి
రక్షణదక్షవీక్షణ యినిగెలగోత్రపావన పరిపంథిరాజకల్పితపాదసేవన
దామరల వేంకటాధీశపుత్ర చెన్నభూపాలకలితసౌభ్రాత్ర గురువమాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫల గురువనజసంభవభవ శేషభాషామనీషాబల
ప్రతిదినాగతార్థిజనవరప్రదాయక వేంగళనాయక ప్రణీతం
బైన బహుళాశ్వచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబున సర్వంబును
బంచమాశ్వాసము సమాప్తము.

శ్రీ:

NOTES

69171140

129

130

సంపాదకుడు
'రామోరా'

త్వరలో...

కూచిమంచి తిమ్మకవి విరచిత

శివలీలావిలాసము

Check List

Book Number	RMRO1A116	Date	03/08/2022
Front Cover	yes	Back Cover	yes
Blank Pages	CT, 51, 78, 128, 129		
Missing Pages	No		
Prepared By	K. Yameema	Cutting By	K. Yameema
Scanned By	pradhyumna	Pages	133